

MEDENİYET ve TOPLUM DERGİSİ

The Journal of
Civilization and
Society

Cilt/Volume: 6
Sayı/Issue: 2

Aralık/December
2022

MEDENİYET VE TOPLUM DERGİSİ (METDER)
Journal of Civilization and Society (JCISO)
Cilt/Volume: 6, Sayı / Issue: 2 (Aralık / December 2022)

Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer Reviewed Journal

Sahibi / Owner

Necmettin Erbakan Üniversitesi / Necmettin Erbakan University

Editör / Editor

Prof. Dr. Mehmet BİREKUL

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Fatih KALECİ
Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Mehmet Emin SATIR
Arş. Gör. / Res. Assist. Cem UNCU
Arş. Gör. / Res. Assist. Semih SÖĞÜT

Editör Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR
Prof. Dr. Mehmet BİREKUL
Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Fatih KALECİ
Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Abdullah MERT
Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Kağan GARİPER
Dr. Mersiye BORA GALLOIS

Yayın Türü / Publication Type

Yerel Süreli Yayın / National Periodical

Yayın Periyodu / Publication Period

Yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanır / Published bi-annual (June, December)

Baskı Tarihi / Print Date

Aralık / December 2022

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Dere Aşıklar Mahallesi, Demeç Sokak, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri
Bilimler Fakültesi Dekanlığı Köyceğiz Yerleşkesi, No: 42, 42090,
Meram/KONYA.

Tel / Phone: 0332 325 20 14

Web: <http://dergipark.org.tr/metder>

E-posta / E-mail: medeniyetvetoplum@erbakan.edu.tr

ISSN: 2587-0092 e-ISSN: 2602-2419

Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER), yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir / The Journal of Civilization and Society (JCISO) an international peer reviewed bi-annual journal

DergiPark
AKADEMİK

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Abderrahim ALAMI (University of Abdelmalik Es saadi)
Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Ahmet Nuri YURDUSEV (Middle East Technical University)
Prof. Dr. Alan WILLIAMS (University of Manchester)
Prof. Dr. Armando SALVATORE (University of Mc Gill)
Prof. Dr. Bilal KUŐPINAR (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Feridun EMECEN (İstanbul 29 Mayıs University)
Prof. Dr. Han-Durdy GURBANOW (Academy of Sciences of Turkmenistan)
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Lynda CLARKE (Concordia University)
Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Munir DRKIC' (University of Sarajevo)
Prof. Dr. Mustafa Abu SWAY (Al-Quds University)
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Social Sciences University of Ankara)
Prof. Dr. Osman BAKAR (International Islamic University Malaysia)
Prof. Dr. Recep ŐENTÜRK (İbn Haldun University)
Prof. Dr. Yasushi TONAGA (University of Kyoto)
Prof. Dr. Yusuf WAGHID (Stellenbosh University)
Assoc. Prof. Dr. Elnure AZIZOVA (Baku Khazar University)

Sayı Hakemleri / Reviewers of The Issue

- Prof. Dr. Abdullah HARMANCI (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Fatih BAŐPINAR (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. ReŐat AÇIKGÖZ (Selçuk University)
Prof. Dr. Seda Gülsüm Gökmen (Ankara University)
Prof. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Ayşe BUDAK (Nevşehir Hacı BektaŐ Veli University)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hüsamettin AKAR (Bolu Abant İzzet Baysal Uni.)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜRBÜZ (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Melike BAŞ (Amasya University)
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Muhammet Lütfü KINDİĞILI (Atatürk University)
Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Ruhi Can ALKIN (Necmettin Erbakan University)
Dr. Hakan DEĞİRMENCİ (Aydın Adnan Menderes University)

İçindekiler / Contents

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Gündelik Hayatın Dijitalleşmesi Karşısında Sosyoloji	95-102
Ayşegül SİLİ KALEM	
Trade Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ile Akıllı Telefon Bağımlılığı İlişkisinde Kullanım Süresinin Aracılık Rolü	103-120
Şükrü BALCI Enes BAL	
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Kayıtlı “By8273” Numaralı Mecmuanın Mestap’a Göre Tasnifi	121-147
Sema ERDOĞDU	
Kurtarılmayı Bekleyen Bir Eser: Ermenek Ardıcıkaya Köyü Nadire Çeşmesi	148-159
Ahmet YAVUZYILMAZ Cahit KARAKÖK	
“Kutsal” Düğüm Sözcüğünün Anlambilimsel Profili -Derlem Temelli Bir Çözümleme-	160-171
Ayşe Eda GÜNDOĞDU Mehmet Akif DUMAN	
Şule Gürbüz’ün Düzyazıları Üzerine Bir İnceleme	172-190
Murat TURNA	

Gündelik Hayatın Dijitalleşmesi Karşısında Sosyoloji

Ayşegül SİLİ KALEM

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji, Konya, Türkiye.
siliaysegul@gmail.com

Makale Bilgileri ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 16.11.2022

Kabul: 18.12.2022

Yayın: 19.12.2022

Anahtar

Kelimeler:

Dijital Toplum,
Teknoloji Toplumu,
Dijital Gündelik
Hayat, Dijital
Sosyoloji.

Yaşadığımız toplum giderek dijitalleşmekte, sosyal gerçeklik konsepti sanalı da kapsayacak biçimde genişlemektedir. Endüstri toplumu koşulları içerisinde doğan ve gelişen sosyolojinin toplumu bilindir kılmaya ilişkin iddiası dijitalleşme süreçleriyle yeniden şekillenmeye başlamıştır. Teknolojinin başat faktör olarak gündelik hayatın merkezine yerleşmesiyle toplumları kuşatan riskler ve belirsizlikler artmış, bu durum sosyal bilimlerde yeni çalışma alanlarını ve yollarını gündeme getirmiştir. Dijital sosyoloji dijital toplum karşısında sosyolojinin kendini genişletmesi ile ortaya çıkmış ve internet sosyolojisi şemsiyesi altında şekillenmiş bir alt disiplindir. Siber dünya, yalnızca sosyal dünyaya alternatif alan açmakla kalmayıp mevcut gerçeklik üzerinde yapısal değişime de sebep olmuştur. Gündelik hayat yeni toplumsal ilişkilerin zeminini teşkil etmektedir. Dijital devrimle yeniden inşa edilen kimlik, sosyal etkileşim ve kültür başta olmak üzere çevrimiçi etkileşim yoluyla ortaya çıkan formlara odaklanan bu alan bir süredir kendi literatürünü oluşturmaktadır. Bu çalışma dijital sosyoloji bünyesinde gerçekleştirilen çalışmaların yeni 'sosyoloji yapma' etkinliklerine odaklanmaktadır. Sosyoloji hem biçim hem içerik yönüyle gündelik hayatı dönüştürerek kurulan dijital yaşam karşısında çeşitli çekincelerle birlikte bilimsel konumunu koruma arayışındadır.

Sociology in the Face of the Digitalization of Everyday Life

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 16.11.2022

Accepted: 18.12.2022

Published: 19.12.2022

Keywords:

Digital Society,
Technological
Society, Digital
Everyday Life,
Digital Sociology.

The society we live in is becoming increasingly digital, while the concept of social reality has been expanding to include the virtual. The claim of sociology, which was born and developed in the conditions of the industrial society, to make the society cognizable started to be reshaped with the digitalization processes. As technology has become a principal factor in the center of everyday life, the risks and uncertainties surrounding societies has increased, which brought along new areas and ways of working in social sciences. Digital sociology is a sub-discipline which was created with the expansion of sociology in the face of the digital society and has been shaped under the umbrella of internet sociology. The cyber world did not only open up an alternative space to the social world, but also has led to a structural change on the current reality. Everyday life forms the foundation for new social relationships. This field focuses on the forms that emerge through online interactions, especially identity, social interaction and culture, which are reconstructed with the digital revolution, and has been creating its own literature. This study focus on the new "making sociology" activities of the studies conducted within the scope of digital sociology. Sociology has been seeking to preserve its scientific position by keeping its various concerns in the face of the digital life, which has been constructed by transforming everyday life both in form and content.

Atıf/Citation: Ayşegül S. K. (2022). Gündelik Hayatın Dijitalleşmesi Karşısında Sosyoloji, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 95-102.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Toplumlar her geçen gün daha fazla teknolojinin etkisi altına girmektedir. İnsanoğlunun ürettiği eşyaların yaşam tarzı üzerinde bu derece güçlü etki yapabileceği başlangıçta öngörülebilir bir sonuç değildir. Genellikle hayatı kolaylaştırmak, günlük işleri daha az zaman ve enerji harcayarak gerçekleştirmek gibi amaçlar ve uzun süreli uğraşlarla ortaya çıkarılan basit teknik ürünler, modern bilimin bu anlamda işe koşulmasıyla artık teknolojiye evrilmiş ve yaşamı bütünüyle olduğundan farklı tarzlara taşımıştır. Teknoloji toplumu kavramı (Ellul, 2003: 136), teknolojinin 'doğal dünyayı astarlayan' niteliğiyle insan üzerinde tahakküm kuran karakterine odaklanmaktadır. Teknolojinin uygarlığı belirlemesini trajedi olarak gören bu bakış açısında insanlık teknolojiyi kontrol etme becerisini yitirerek belirsiz bir yola girmiştir. Bu yol birçok tehlikeyi içerisinde barındırmaktadır ve günümüz insanı artık önceki sosyal ve insanî gerçeklikleri gölgede bırakan teknolojiyle iç içe geçmiş yeni gerçekliği ve kronikleşmeye başlayan sorunlarıyla yeni tarz araştırmaların konusudur.

Günümüz toplumunda değişimi teknolojiden ayrı düşünmek neredeyse imkânsızdır. Ekonomiden politikaya, dinden sanata kadar yaşamın neredeyse bütün alanlarını ele geçiren teknolojinin toplumun itici gücü haline gelmesiyle modern toplum sanayi toplumu evresini geride bırakarak dijital topluma dönüşmektedir. Dijital toplum kavramı genel bir konsensüse tabii olmamakla birlikte açık olan şey modern kapitalizmin derebeylik duvarlarını yıkmasıyla başlayan sürecin radikal bir hız kazanarak bütün geleneksel mekanizmaları dönüştürdüğüdür (Lupton, 2014: 48). Bu dönüşüm gündelik hayat içerisinde adım adım insan etkinliklerini dijitalleştirilmesi ve mevcut kültürel yapıları derinden sarsması ile gerçekleşmektedir. İnsanlar özellikle mobil telefonlar yoluyla dâhil oldukları ağlarda, çoğu zaman istemsiz biçimde sınırsız dijital medya içeriğine maruz kalmakta ve bundan tercihli ya da tercihsiz etkilenmektedir. Gündelik yaşam pratiklerinin artık vazgeçilmez bir parçası olan internet, bireyleri hızla dijital dünyanın içine çekmektedir ve toplumsal gerçeklik bu yolla yeniden şekillenmektedir (Neuman, 2018). Dijitalleşen dünyada birçok kavram küresel ölçekte yeniden tanımlanma ve yeni toplumsal gerçekliğe uygun sosyal araştırmalar gerçekleştirme ihtiyacı doğmuştur.

Sosyal yaşamın içerisinde belirli bir rutin oluşturması ve bütün insan eylemlerini kapsamı bakımından toplumsal değişimin en iyi gözlenebileceği mecra gündelik hayat akışıdır. Bu akış içerisinde oldukça olağan biçimde kendisine yol bulan toplumsal tercihler somutlaşarak olgusal nitelik kazanırlar. Gündelik hayatta kendine yer edinmemiş hiçbir yenilik gerçeklik kazanmış sayılmaz. İnternet teknolojileri bilgiye erişim ve sosyal ilişkilerde sınırsız bir genişleme olanağı sunarak toplumu siber alanda yeniden inşa etmekte ve bu yolla gerçek sosyal dünyaya eklenmektedir. Sanal sosyal gerçekliğin yanıltıcı ya da sahte doğası üzerine yürütülen tartışmalar sürerken mevcut toplumsallıklar bu ikincil dünya içerisinde olanlardan geri dönülmez şekilde etkilenmektedir. İnternet ve mobil cihazlar çoktan gündelik hayatın vazgeçilmez parçası haline gelmiş, özellikle 2000 sonrası Türkiye'sinde doğan kuşaklar öncesini başka ve geride kalmış bir dünya olarak görmeye başlamışlardır.

Dijitalleşen Gündelik Hayat

Dijitalleşme kavramı temelde her türlü bilginin bilgisayar ortamında sayısal veriye dönüştürülmesini kastetmektedir. Dijital dönüşüm ise toplumsal hayatın başta ekonomik ve sosyal yönden dijital teknolojiler yoluyla sayısallaşmasını ifade eder (OECD, 2018). Bu dönüşüm henüz tamamlanmamıştır ve çeşitli yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Genellikle iş dünyası bağlamında dijitalleşmeyi ele alan yaklaşımların ortak noktası onu toplumu bütünüyle ve kapsamlı olarak değiştirecek küresel bir süreç olarak görmeleri, toplumsal ilişkileri çevrimiçi ağ ortamına taşıyarak orada yeniden inşa etmesi ve bu durumun çeşitli avantajlar ve fırsatlar yanında çeşitli zorlukları da beraberinde getirdiğidir (Hai vd.2021: 23). Dijital dönüşüm günümüzde toplumların rekabet ortamında varlıklarını sürdürebilmelerinin yolu olarak görülmekte, çağın gereklerini yakalamak ve toplumsal refahı artırmak için zorunlu kabul edilmektedir. Değişen ve çeşitlenen ihtiyaçların karşılanması amacıyla Türkiye de gecikmeden sürece entegre olmaya çalışmaktadır. Bu amaçla 2018'de Cumhurbaşkanlığı Dijital Ofisi kurularak dijital dönüşüm devlet politikası haline getirilmiş, başta savunma sanayi üzere birçok alanda 'Dijital Türkiye' sloganı ile atılımlar yapmak hedeflenmiştir (Ballı, 2022: 259). Teknolojik gelişmelerin toplumları insanlık tarihinin yeni bir aşamasına taşımasıyla değişim

bireyi, toplumsal grupları ve en geniş anlamda toplumları ele geçirmiş durumdadır.

Dijital toplum kavramı söz konusu dönüşümü vurgulamak amacıyla dolaşıma sokulan ve modern toplumun bilgi ve iletişim teknolojilerini evde, işte, eğitimde ve eğlencede benimsemiş, onları hayatla bütünleştirme çabalarının sonuçlarını karşılamak üzere geliştirilen bir kavramdır. Ağ toplumundan farklı olarak teknolojik gelişmelerin yazılımlar ve insan hayatlarıyla bütünleşmesi temeline dayanır. Web (1.0, 2.0,3.0) sistemlerinin gelişmesiyle ilerleyen bu süreç sonucunda toplum, nesnelerin insan hayatında daha önce hiç olmadığı kadar etkin olduğu, yeni tür güç ilişkileri, tüketim pratikleri ve iletişim biçimleriyle evrenselleşen karaktere bürünmektedir (Ozuz, 2018: 63). Dijital toplum temelde dijital kültür etrafında şekillenmekte ya da bu kültürü toplumsal değişim sürecinde inşa etmektedir. Dijital kültür son otuz yılda teknolojinin hayata yayılması sonucu önceki kültürlerle kesin bir kopuş oluşturmaktan hareketle ortaya atılmış bir kavramdır ve ancak kökleri önceki dönemlerde de bulunan teknolojik gelişmelerde aranmalıdır. Gere (2008: 21), Max Weber'in ileri sürdüğü gibi eğer sanayileşme ve kapitalizmin yükselişi dünyanın büyümesini yitirmesine yol açıyorsa sonrasında sözde bilginin ya da sanayi-sonrası toplumların ortaya çıkması radikal bir yeniden büyülenme durumu yaratacağı fikrindedir. Dijital teknolojilerin artık araç olmaktan çıkıp kültür üretiminde etkin rol oynaması bu bağlamda bir çeşit 'büyülenmeyi', bunun akabinde görünmez egemenlikleri beraberinde getirmektedir ve Gere, bireyi körleştiren bu süreci eleştirel perspektiften değerlendirmektedir. Benzer biçimde dijitalleşme sonrası gerçek dünyada ne olup bittiğine ilişkin incelemesinde Kirby (2009: 52-53) dijimodernizm adını verdiği post-modernizmin ölümüyle başlayan süreci açıklamasının merkezine alır. Çoklu ve etkileşimli bir sosyal ortamın dijimodern metinler aracılığıyla bireyi sürekli 'yakalama' isteğine sevk ettiğini ve kültürün dijitalleşme merkeze alınarak yeniden tanımlanması gerektiğini vurgulayan Kirby, dijimodern metinlerin okuyucu ile eşzamanlı, sınırsız ve belirsiz etkileşim üreterek 'tıklamaya' dayalı sosyalleşmenin yabancılaşma gibi problemleri doğuracağını iddia etmektedir.

Gündelik hayatın dijitalleşmesi internetin bireylerin günlük hayatına girmesiyle birlikte ortaya çıkan ve çeşitli uygulamaların önceki versiyonlarına tercih edilerek yaygınlaşmasıyla mümkün olan bir süreçtir. Daha önce yüz yüze ilişkilerle gerçekleşen sosyal ilişkilerin yerini sanal alternatiflerinin alması, üstelik bu alternatiflerin hayatı büyük ölçüde kolaylaştırması toplumsal ilişkilerin biçim ve içerik değiştirmesine sebep olmuştur. Sosyalleşmenin, alışverişin, romantik ilişkilerin, eğitimin, iş hayatının ve hatta devlet işlerinin çevrimiçi alana taşınmasıyla toplum gündelik hayatını yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Bunun yanında çevrimdışı dünyada olan-biteni sürekli ve anında çevrimiçiye taşıma isteği sanalda oluşan gündelik hayata gerçek hayatı da ekleyen bir dönüşüme insanları sürüklemektedir. Bu durum gerçek ile sanal dünya arasındaki sınırları belirsiz ve karmaşık bir duruma sokmakta ve iki taraflı geçiş bir alan üretmektedir. Gündelik hayat günümüzde bütünüyle çevrimdışı ya da çevrimiçi değil her ikisiyle birlikte şekillenen bir karakterdedir. Bireyler rutine dâhil ettikleri bu etkinliklerle aynı zamanda kendi zihin, kimlik ve özelliklerini yeniden kurmaktadır. Böylelikle birey ve toplum arasında karşılıklı inşa süreci gündelik hayat içerisinde teknolojiyi vazgeçilmez bir unsur haline getirmekle tamamlanır. Gündelik hayat sosyal hayatın inşa edildiği zemindir, bağdır ve ortak alandır. Gündelik hayatın bütünlüğü onun bütün insanî etkinliklerle derin ilişkisinden kaynaklanır (Lefebvre, 2016:103) ve bu etkileşim alanı aynı zamanda belirsizliğe işaret etmektedir (Highmore, 2002: 1).

Teknolojinin 21. yüzyılın başlangıcından itibaren gündelik hayatı çeşitli alanlar ve biçimler üzerinden dönüştüren başat güç haline gelmesi sosyal bilimsel ilginin de bu sürece yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Her biri başlı başına araştırma alanı oluşturan bağlamlarda öncesi ile derin farklılaşma yaratması dijitalleşmeyi araştırmaların odağı haline getirmektedir. Gündelik hayatın dijitalleşmesi başlangıçta gelişmiş iletişim ağlarının kullanımı, bilgiye kolay erişim, mahremiyetin aşınması, alışverişin sanal mecraya taşınması, esnek çalışma hayatı ve akıllı sağlık takibi yoluyla gerçekleşen bir sürece işaret etmektedir. Buna sosyal medyaya aktarılan ve insanlar arası ilişkilere yeni bir mecra ve içerik kazandıran süreçler, dinin, sanatın ve insana ilişkin her türlü düşünsel ve duygusal deneyimin sanalda yeniden üretimi ve bütün bu dijitalleşmenin dış dünyada oluşturduğu reel karşılıklar eklendiğinde artık bambaşka bir yaşam tarzından söz etmemiz gerekir. Dijital gündelik yaşam bireyi ağlar yoluyla küresel etkileşim dünyasına katmakta, yerel kültürel birikimler dijital form kazanarak siber alana taşınmaktadır.

Dijitalleşen gündelik hayat bireylere belli derecede teknik bilgi ve kullanımı dayatarak onları çevrimiçi olma ve irtibatla kalmaya zorlamaktadır. Preece (2004: 147) çevrimiçi topluluk (online community) olarak adlandırdığı bu yeni yapıda teknolojinin sağladığı sosyal alan ile topluluk faaliyeti arasında belirleyicilik ilişkisi kurar ve çeşitli bileşenlerden oluşan yüzeyin altına inildiğinde karmaşık yapıların bizi karşılayacağını ifade eder.

Dijitalleşmenin gündelik hayat alanında ortaya çıkardığı değişim çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Zaman ve mekân sınırlarının aşıldığı ortamda katılımcıların sanal tatminlerle sahte bir deneyim yaşamaya itildiği, özellikle sosyal medyanın 'dijital hastalıklar' kapsamında değerlendirilen bağımlılıklar üretmesi, aşırı teşhircilik sonucu mahremiyet anlayışında oluşan aşınmalar ve bunun olumsuz sonuçları sağlık bilimlerini de işin içine katan bir işleyişi gündeme getirmektedir. Bunun yanında kişisel verilerin güvenliği, siber suçlar ve toplumsal hareketlerin çevrimiçiye taşınması meselenin politik ve adli nitelik kazanmasına sebep olmaktadır.

Byung-Chul Han (2022: 10-11) ise, dijitalleşmenin sosyal yaşamın hemen her alanını ele geçiren enformasyon bombardımanının siyasal alanı dönüştüren etkisini demokrasiden enfokrasi adını verdiği enformasyon rejimine geçiş süreci olarak okumaktadır. Özgürlük üzerinden toplumun teknoloji aracılığıyla dönüşümünü değerlendiren düşünür, insan hayatlarının kontrol etmek amacıyla kayıt altına alındığı teşhir düzeninin gerisinde ciddi bir demokrasi krizi bulunduğunu iddia etmektedir. Çağdaş enformasyon kapitalizmi, endüstriyel kapitalizmin baskıya dayalı iktidarının görece yumuşamış biçimidir ve özgürlük bu yeni düzende yalnızca bir yanılsamadır. Dijitalleşen toplumun eleştirel okumasını yapan Han, dijital enformasyon teknolojisinin iletişimi gözetime dönüştürerek insanların herhangi bir zorlama olmaksızın kendilerini içsel bir ihtiyaçla teşhir etmelerini her şeyi enformasyona dönüştürerek dijital bir hapishane yarattığını savunur. Kişiler özgür olduklarını hissederek kontrol altına alınırlar, bu enformasyon rejiminin disiplin rejiminden ayrıldığı noktadır ve paradoksal biçimde egemenliği gönüllülük üzerine kurar. Ne kadar çok veri üretirsek, ne kadar yoğun iletişim kurarsak gözetim o kadar verimli hale gelir cep telefonları bir gözetleme ve teslimiyet aygıtına dönüşerek özgürlük ve iletişimi sömürür. Ağ toplumuna evrilen sosyal gerçeklik bireyleri kontrol etmek üzere ele geçiren tuzağa dönüşmüştür.

Dijitalin Sosyolojisi

İnternetin yerleşik gündelik ilişkileri, ortak deneyimi/belleği dönüştüren doğası ile yaşamın merkezine oturan dijitalleşmeyi anlama ihtiyacı sosyolojide de karşılık bulmuştur. Sanayi sonrası toplumda bilginin hızla yayılması ve dijital kültürle sağlanan bütünleşme sosyolojiyi 'dijitali' merkeze alan anlayışa yöneltmektedir. Sosyoloji toplumu iyileştirme arzusundan doğmuş bir faaliyet alanıdır ve beşerî koşullarda yaşanan köklü değişimler sosyolojinin karşısına mesleğini yeniden düşünme ve düzenleme ihtiyacını çıkarmaktadır (Baumann, 2021: 151). Dijital sosyoloji özellikle dijital medyada sürdürülen ilişkiler üzerine araştırmalarla ilerlemektedir. Dijital medya artık birçok insan için sosyal yaşamın doğal bir parçası olmakla kalmayıp toplumsal dünyayı inşa eden ve yeniden yapılandıran güç düzeyine erişmiştir. Dijital medya kullanıcıları hem üretici ve hem de tüketici konumlarıyla kendi hayatlarının birer gözlemcisi ve belgeleyicisine dönüşmüşlerdir. Bu olgu dijital medyanın gündelik hayatın çoğu alanına hızla yayılmasıyla o kadar genişlemiştir ki artık toplumun 'medya ile' değil 'medyada' yaşadığı görüşü (Deuze, 2011: 137) gündeme gelmiştir.

Kişisel bilgisayar ve internetin ortaya çıkması ile birlikte sosyologlar, insanların bu teknolojileri kullanmalarıyla ilgili çeşitli sosyal sorunları araştırmaya başladılar. Bu tür araştırmalar "siber sosyoloji", "internet sosyolojisi", "çevrimiçi sosyoloji" gibi isimlerle kendisine alan açtı. İnternetin daha yaygın hale gelmesi ve masaüstü bilgisayarlardan vücuda takılabilen ve birçok yere taşınabilen cihazlara geçilmesiyle "siber" referansı yerine "dijital" tabiri daha fazla kullanılmaya başlandı. Bu bağlamda "dijital kültür", "dijital beşeri bilimler", "dijital antropoloji" ifadeleri yaygın olarak dolaşımdaki yerini aldı. Dijital sosyoloji terimi ise internetteki disiplin ve söylemlerle uyumlu biçimde ve kendine özgü teorik ve eleştirel yaklaşım geliştirmekle kendisine yer edinmektedir. Bu disiplinin en özel ve karakteristik özelliği sosyolojiden edinilen eleştirel ve düşünümsel bakış açısına sahip olmasıdır. Ağırlıklı Birleşik Krallık merkezli sosyologlar dijital dünyanın doğasını ve sosyolojiye etkilerine incelemeye başladılar. Dijital medyanın oluşan bilgi

ekonomisinde oynadığı rol, dijital iletişim aracılığıyla şekillenen güç ilişkileri, dijital medyanın sosyoloji pratiği ve ürettikleri verilerle ‘canlı sosyoloji’nin parçası olarak dijital cihazlar gibi konular üzerinde araştırmalar gerçekleştirildi (Lupton, 2013:2-3).

Sosyolojinin hâlihazırda işleyen, ilerleyen ve henüz olup-bitmemiş dijitalleşme sürecine olan ilgisinin ‘canlı sosyoloji (live sociology)’ kapsamında ele alınması bir hayli yaratıcı bakış açısına dikkatleri çeker. Back (2012), verilerin içerdiği canlılığı tanımayan ‘ölü sosyolojiyi (dead sociology)’ dinamik ve akışkan toplumsal dünyanın mevcut durumuna pek uymayan eski sosyolojiden ‘zombi kavramları’ alıp kullanmakla tanımlamaktadır. Onun bu kavramı, sosyal hayatın dijitalleştirilmiş doğasıyla uzlaşmaya varamayan, dijital medyanın önemli katkılarda bulunduğu toplumsal ilişkiler ve kurumların küreselleşmiş ve dağınmış doğasını anlama konusunda başarısız sosyoloji anlayışını kastetmektedir. Ölü sosyoloji dar görüşlü, teknofobik karakteriyle dijital teknolojiler karşısında başarısızlık üretmektedir. Bunun yerine ikame edilmesi tercih edilen ‘canlı sosyoloji’ (live sociology) ise sosyal araştırmada nispeten enerjik ve ileri görüşlü yaklaşımı ifade etmektedir. Burada önceki yaklaşımların sosyolojik tahayyül ve düşünömselliğini koruyan, ancak yeni uygulama modlarını içeren farklı türde bir sosyolojik duyarlılık vizyonu vardır. Canlı sosyoloji büyük verinin, bilgi ekonomisinin ve gündelik hayatın dijitalleştirilmesinin getirdiği zorlukları güvenle ve yaratıcı şekilde aşabilecek bir sosyoloji tasavvur etmeye başlar.

Lupton (2013: 7), dijital sosyolojinin öncelikle birçok disiplin için önemli konuları gündeme getirdiğini ve özellikle sosyal araştırmalara yeni ve yaratıcı yaklaşımlar uygulayarak sosyolojinin nasıl ilerleyebileceğine dair fikir verdiğini düşünmektedir. O, dijital sosyolojinin bilgisayarlı ve çevrimiçi teknolojilere yönelik köklü bir sosyal araştırma ilgisinin yeni ismi şeklinde değerlendirilmesine itiraz etmekte, özellikle Birleşik Krallık’ta geliştiği şekliyle sosyolojinin doğasına ilişkin önemli soruları gündeme getiren bir teorik yaklaşım geliştirerek kendisini farklılaştırdığını savunmaktadır. Lupton, Dijital Sosyolojiyi dört kategoride inceler. Bunlar:

- Profesyonel Dijital Uygulama: Dijital araçları sosyolojik uygulamanın bir parçası olarak kullanma - iletişim ağı kurmak, profil oluşturmak, araştırmaları paylaşmak ve duyurmak, öğrencileri bilgilendirmek,
- Dijital Teknoloji Kullanımının Analizi: Dijital teknoloji kullanmanın insanların benlik algısının yapılandırmasını, insanları ve sosyal ilişkilerini şekillendirmesini, sosyal yapı ve kurumların oluşması ya da çoğalmasında dijital medyanın rolünün araştırılması,
- Dijital Veri Analizi: Sosyal araştırmalar için nitel ya da nicel veri analizi kullanma,
- Eleştirel Dijital Sosyoloji: Sosyal ve kültürel kuram tarafından bilgilendirilen dijital teknolojilerin dönüşümsel analizi (2015, 15 - 16) şeklinde sıralanmaktadır.

Özünde dijital sosyoloji, sosyolojik çalışmanın bilinçli ve proaktif bir dijital yaklaşım benimseme çağrısıdır. Bu, sosyal yaşamın hem doğası hem biçimiyle dijital olan yönlerini yazmayı ve araştırmayı içerir. Buna karşılık ‘dijital öncesi’ dönemlerden tanıdık sosyal araştırma yöntemlerinin uygunluğunu sorgulamayı ve aynı zamanda yeni sorgulama, düşünme ve bilme yollarını geliştirmeye çabalamayı ima eder. Ayrıca açık bir şekilde erişilebilen, paylaşılan ve yeniden yapılandırılmış dijital ağ bağlantılı bilimsel etkileşim ve iletişim biçimlerinin izini sürmek anlamına gelir. Dolayısıyla dijital sosyoloji, sosyoloji yapmanın tamamen yeni ve üstün bir yolu değilse de önemsiz bir alt dalı da sayılamaz. Aksine bazı görünümüne rağmen dijital sosyoloji; özçekimleri, memleri ve internet kültürünün diğer yönlerini aşırı teorize eden akademisyenlerin buluşu değildir. Bunun yerine artık tamamen dijitalleşmiş ve sayısallaştırılmış sosyal ortamlarla tam olarak ilgilenme girişimlerini ifade eder. Bu yönüyle dijital sosyoloji geleneksel sosyoloji araç setinin parçası olmayan fikir, yöntem ve teknikleri sahiplenmeye zorlayıcı ve doğası gereği disiplinler arasıdır (Selwin, 2019). Bu sebeple teknolojinin heterojen, kapsayıcı, saydam ve duyarlı sonuçlarını dikkate alarak kurulan dijital sosyoloji metodolojik açıdan diğer disiplinlerin oluşturacağı kavram repertuarından istifade etmeye eğilimli olacaktır (Kara, 2017: 19).

Dijitalleşmenin metodolojik açıdan getirdiği yeniliklerin başında mekândan bağımsız ve devasa büyüklükte veri setiyle araştırmacıyı karşı karşıya bırakmasıdır. Burada verinin büyüklüğü yanında veri kaynaklarının çeşitliliği (metin, görsel ya da ses formatı) ile verinin üretim hızı ön plana çıkmaktadır (Meier, 2013 akt. Atalay Güneş, 2017:93). Dijital toplumsal

yaşam ve onun analizi değişirken dijital sosyal araştırmanın gerçekten toplumu yeterince temsil etme kapasitesi tartışmalı bir hal almaktadır. Bugün yeni bir 'temsil krizi' olarak tanımlanan bu durum bir yandan hesaplamalı incelemelerin toplum incelemelerine ne getirdiğine dair tartışmaları körüklerken öte yandan dijital sosyoloji sosyal araştırmayı yeniden keşfetmenin yolu haline getirmektedir. Dijital sosyoloji sosyal bilimlerle diğer bilimler arasındaki ayrımları aşan deneysel araştırma biçimlerinin geliştirilmesine olanak sağlayan yeni yol olarak görülmektedir (Marres, 2017). Dijital olan mevcut bilgi çerçevelerini krize sokma kapasitesine sahiptir ve bizi temel sosyolojik sorularla yeniden meşgul olmaya zorlamaktadır.

SONUÇ

Sosyolojinin dolayimli sosyal ilişkileri, pratikleri ve sosyal yapıları kapsayan yeni dijital bağlarla yüzleşmek durumunda kalması ile dijital sosyoloji halihazırda tartışmalı bir alan olarak sosyal araştırma içerisinde yerini sağlamlaştırmaktadır. Teorik yaklaşım itibarıyla klasik sosyolojinin doğasına ilişkin önemli soruları yeniden gündeme getiren bu alan yalnızca dijitalin sosyolojik incelenmesinden ibaret görülmemekte, sosyolojinin nasıl ilerleyebileceğine dair fikirler ve değerleri tartışmaya açmaktadır. Bu yönüyle dijital sosyoloji 'sosyolojik olanın kendine' dair sorular ortaya atan ve kendi bağlamını bu temel üzerine kuran özgün bir disiplin olarak anlaşılmaktadır. Dijital sosyoloji ülkemizde henüz yeterince olgunlaşmamış teorik tartışmalar ve metodolojik pratiklerle kendi yolunu açarken, onun sosyal medya araştırmaları etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür. Dijital etkileşim biçimleri gündelik hayatın her alanında artık yerleşik hal almakta, buna uygun olarak dijital araştırmaya ilgi artmaktadır. Ancak dijital sosyoloji dijital araştırmalar içerisinde sosyolojinin süregelen 'endişelerini' taşımaya vurgular. Toplumsal eylem, değişim, düzen, eşitsizlik gibi temel toplumsal süreçlere dijitalin nasıl eklendiğini analize odaklanır. Erken dijital sosyoloji çalışmaları siber uzay ve gerçek yaşamı birbirinden ayrı konumlandırırken çevrimiçi ve çevrimdışı etkileşimlerle yeniden inşa edilen gündelik hayatta bu çatallanmanın geçersiz olduğunu savunan görüşler güçlenmektedir. Dolayısıyla dijitalleşme gündelik hayatı parçalayan ve kendine ayrı alan açan etmen olarak görülmeğe ziyade gündelik hayatı temelden değiştiren bir güç şeklinde algılanmakta, sosyoloji bu bütünlüğü vurgulayan sosyal gerçeklik anlayışına geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Atalay-Güneş, Z.N. (2017). Dijital sosyoloji ve metodoloji: Ne kadar yeni, ne kadar tanıdık? *Sosyoloji Divanı*. 9: 45-61.
- Back, L. (2012) 'Live Sociology: Social Research and Its futures', *The Sociological Review* 60: 18-39.
- Ballı, A., 2022 Türkiye'de Dijital Dönüşüm ve Girişimcilik, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57(1), 251- 279.
- Bauman , Z.(2021).Sosyoloji ne işe yarar? Çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deuze, M. (2011) 'Media Life', *Media, Culture & Society* 33 (1): 137-48.
- Ellul, J. (2003). *Teknoloji toplumu*. (Çev.: Musa Ceylan). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Gere, Charlie (2008). *Digital Culture. Expanded Second Edition*. London: Reaktion Books.
- Hai, T. N., Van, Q. N., and Thi Tuyet, M. N. (2021). Digital transformation: Opportunities and challenges for leaders in the emerging countries in response to Covid-19 pandemic. *Emerging Science Journal*, 5, 21–36.
- Han, B.C. (2022). *Enfokrasi*. Çev. Mustafa Özdemir. İstanbul: Ketebe.
- Highmore, B. (2002). *Everyday life and cultural theory: An introduction*. London: Routledge.

- Kara, Z. (2017). Dijital sosyoloji. Sosyoloji Divanı. 9: 9-21.
- Kirby, A. (2009). Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture. London: TheContinuum International Publishing Group.
- Lefebvre, H. (2016). Metaphilosophy. (S. Elden, Dü., & D. Fernbach, Trans.). London: Verso.
- Lupton, D. (2013) Digital sociology: beyond the digital to the sociological. In The Australian Sociological Association 2013 Conference Proceedings: Reflections, Intersections and Aspirations, 50 Years of Australian Sociology. Osbaldiston, N., Strong, C. and Forbes-Mewett, H. (eds). Melbourne: TASA. <http://www.tasa.org.au/tasa-members/2013-conference-papers/>,
- Lupton, D. (2015). Digital sociology. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Marres, N. (2017). Digital sociology: the re-invention of social research. Cambridge: Polity Press.
- Neuman, R. (2018). Dijital fark: Gündelik hayatta dijitalleşme ve medya etkileri kuramı. İstanbul: The Kitap.
- OECD (2018). Going digital in a multilateral world. <https://www.oecd.org/going-digital/C-MIN-2018-6-EN.pdf>. E.T. 17.7.2022 .
- Ozuz, E. (2018). Dijital sosyoloji perspektifinden toplumsal değerlerin değişme sürecinde youtuberlar: ilköğretim öğrencileri örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Preece, J. D. (2004). Online communities researching sociability and usability in hard to reach populations. Australasian Journal of Information Systems, 11, 2, 146-152.
- Selwyn, N. (2019). What's digital sociology?. E.T. 20.08.2022. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=oqukDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=digital+sociology+&ots=g54P6fGKT_&sig=AFzh0NNHJFgEncnj1wrAtldbgt0&redir_esc=y#v=onepage&q=digital%20sociology&f=false
- Timisi, N. (2016). Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

The impact of technology on societies is increasing day by day. Simple technical products, which usually emerge as a result of long-term efforts for purposes such as making the life easier or performing daily tasks with less time and energy, has now evolved into technology with the involvement of the modern science and transformed life into completely different styles. The concept of technology society (Ellul, 2003: 136) focuses on the characteristic of technology that dominates human beings with its feature of “eliminates or subordinates the the natural world”.

Although there is no general consensus formed on the concept of digital society, it is clear that the process which started with the demolition of the feudal walls by modern capitalism has radically accelerated and transformed all traditional mechanisms (Lupton, 2014: 48). This transformation takes place by the digitalization of human activities in daily life step by step and the deeply shaking of the existing cultural structures. Being an indispensable part of daily life practices now, the internet draws individuals into the digital world rapidly and the social reality is reshaped in this way (Neuman, 2018).

The concept of digitalization basically refers to the conversion of all kinds of information into digital data in computer environment. Digital transformation, on the other hand, refers to the digitization of social life, primarily in economic and social aspects, through digital technologies (OECD, 2018). This transformation is not complete yet and has been addressed through various approaches. The common aspect of approaches that address digitalization, often in the context of business world, is that they see it as a global process which will completely and comprehensively change society, carry social relations into the online network environment and reconstruct them there, and bring along various challenges as well as various advantages and opportunities (Hai et al., 2021: 23). In order to meet the changing and diversifying needs, Turkey is also trying to integrate into this process without delay. For this purpose, the digital transformation has become a state policy by the establishment of the Digital Transformation Office of the Turkish Presidency, and it is aimed to make breakthroughs in various fields, especially in the defense industry, with the slogan of “Digital Turkey” (Ball, 2022: 259).

The concept of digital society is concept that has been circulated to emphasize this transformation and developed to meet the results of efforts to adopt the information and communication technologies of modern society at home, at work, in education and in entertainment, and integrate them into life. Unlike network society, it is based on technological developments being integrated with software and human life. As a result of this process, which has progressed with the development of web (1.0, 2.0, 3.0) systems, the society has gained a universal character with new types of power relations, consumption practices and forms of communication, in which objects are more effective on human life more than ever before (Ozuz, 2018: 63). Gere (2008: 21) argues that if industrialization and the rise of capitalism lead to disenchantment of the world, the emergence of pseudo-knowledge and post-industrial societies will create a radical re-enchantment afterwards. Kirby (2009: 52-53) takes the process that starts with the death of postmodernism, which he calls digimodernism, at the center of his explanation.

Today, daily life has a character that is not shaped completely offline or online, but by both. Daily life is the ground, bond and common area on which social life is built. The integrity of daily life results from its deep relationships with all human activities (LeFebvre, 2016: 103), and this field of interaction also points to an uncertainty (Highmore, 2002: 1).

Digital daily life brings the individual into global interaction world through networks, and local cultural accumulations are transformed into cyber space by acquiring a digital form. Digitized daily life imposes a certain degree of technical knowledge and usage on individuals and force them to stay online and in touch. Preece (2004: 147) establishes a deterministic relationship between the social space provided by technology and community activities in this new structure which he calls online community, and states that as we go under the surface composed of various components, complex structures will meet us. Byung-Chul Han (2022: 10-11), on the other hand, reads the transformative effect of information bombardment of digitalization, which has taken over almost of every area of social life, on political life as a transition process from democracy to the information regime which he calls infocracy.

Sociology is a field of activity which was born out of the desire to improve society, and radical changes taking place in human conditions bring the need to rethink and reorganize the profession into sociology (Baumann, 2021: 151). The field of digital sociology advances with the research on relationships which are sustained in digital media. For many people, digital media is not only a natural part of social life, but also has reached a level of power that construct and restructure the social world. Digital media users have turned into observers and documenters of their own life with their position as both producers and consumers. This phenomenon has expanded so much with the rapid spread of digital media into most areas of daily life that the view that society does not live “with the media” but “in the media” has been verbalized (Deuze, 2011: 137).

Research has been conducted on topics such as the role of digital media in the emerging information economy, power relations shaped through digital communication, sociology practice of digital media, and digital devices as a part of “living sociology” with the data they produce (Lupton, 2012: 2-3). Back (2012) defines “dead sociology”, which does not recognize the vitality contained in the data, as taking and using “zombie concepts” from the old sociology which does not suit well to the current state of the dynamic and fluid social world. Lupton (2013: 7), thinks that digital sociology primarily raises important issues for many disciplines and give an idea about how sociology can progress, especially by applying novel and creative approaches to social studies.

Lupron examines digital sociology under four categories. These are professional digital practice, analysis of digital technology use, digital data analysis and critical digital sociology (2015, 13-16). Digital sociology is compelling to adopt ideas, methods and techniques that are not a part of the toolkit of traditional sociology, and interdisciplinary in nature (Selwin, 2019). Therefore, established by taking the heterogenous, comprehensive, transparent and sensitive results of technology into consideration, digital sociology will tend to benefit from the concept repertoire of other disciplines from a methodological point of view. In addition to the size of the data, the variety of the data sources (in textual, visual or audio formats) and the production rate of the data also comes to fore here (Meier, 2013, cited in Atalay Güneş, 2017: 93). Digital sociology is seen as a new way allowing the development of forms of experimental research transcending the distinctions between social sciences and other sciences (Marres, 2017).

Digital sociology emphasizes carrying sociologies’ ongoing “concerns” within digital studies. It focuses on the analysis of how the digital is attached to basic social processes such as social action, change, order and inequality. While the early digital sociology studies positioned the cyber space and real life separately, the views arguing that such a distinction is invalid in daily life, which is reconstructed by online and offline conflicts, are getting stronger. Therefore, digitalization is considered as a force that fundamentally changes daily life rather than dividing daily life and creating a separate space for itself, and sociology is shifting to an understanding of social reality that highlights this unity.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ile Akıllı Telefon Bağımlılığı İlişkisinde Kullanım Süresinin Aracılık Rolü

Şükrü BALCI

Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Gazetecilik, Konya, Türkiye.
sukrubalci@selcuk.edu.tr

Enes BAL

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, Konya, Türkiye.
ebal@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 31.10.2022

Kabul: 15.12.2022

Yayın: 30.12.2022

Anahtar

Kelimeler:

Gelişmeleri
Kaçırma Korkusu
(FoMO), Akıllı
Telefon, Bağımlılık,
Üniversite
Öğrencisi.

Toplumsal yaşamda genç ve ergenlerin, çevreleriyle iletişim kurmada her zamankinden daha fazla teknolojik araçları kullanmaya başlaması, beraberinde gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasını artırmaktadır. Üniversite öğrencileri gibi toplumun genç kesimi, sosyal ağlardaki yaşamlarını başkalarıyla karşılaştırma eğilimleri nedeniyle, FoMO'yu deneyimleme potansiyeline sahiptir. İşte FoMO ile akıllı telefon bağımlılığı ilişkisinde, teknolojik araçların kullanım süresinin aracılık rolünü belirlemek üzere yürütülen bu çalışmada, 525 üniversite öğrencisinden nicel yöntemlerle veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda örneklemdeki kişilerin, günlük dört saatten daha fazla bir zamanı akıllı telefon kullanarak geçirdikleri belirlenmiştir. Akıllı telefon kullanım süresi üzerinde, gelişmeleri kaçırma korkusunun pozitif anlamlı etkisi belirlenmiştir. Katılımcıların gelişmeleri kaçırma korkusu düzeyi arttıkça, akıllı telefon kullanım süresi de artmaktadır. Bizim burada elde ettiğimiz sonuçlar; FoMO ile akıllı telefon bağımlılığı arasında pozitif ve iki yönlü bir ilişkinin olduğuna vurgu yapmaktadır. Katılımcıların FoMO kaygı düzeyi arttıkça akıllı telefon bağımlılık düzeyinde bir artış yaşanmaktadır. Hayatın genel akışı içerisinde ödüllendirici deneyimleri kaçırmaktan endişe duyan kişilerin, gelişmeleri kaçırma korkusu sorunlarını hafifletmek için, onlara çeşitli alternatifler sunan akıllı telefonları aşırı derecede kullanabilmektedir. Akıllı telefon kullanım sıklığı, genellikle FoMO gibi psikolojik değişkenler ile problemli akıllı telefon kullanımı arasında bir ara değişken konumundadır.

The Mediating Role of Duration of Use in the Relationship between Fear of Missing Out (FoMO) and Smartphone Addiction

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 31.10.2022

Accepted: 15.12.2022

Published: 30.12.2022

Keywords:

Fear of Missing Out
(FoMO), Smartphone,
Addiction, University
Student.

The fact that young people and adolescents use technological tools more than ever to communicate with their environment in social life brings along the emergence of psychological problems such as fear of missing out (FoMO). Younger segments of society, such as university students, have the potential to experience FoMO due to their tendency to compare their lives on social networks with others. In this study, which was conducted to determine the mediating role of the duration of use of technological tools in the relationship between FoMO and smartphone addiction, data were collected from 525 university students using quantitative methods. As a result of the research, it was determined that the people in the sample spent more than four hours a day using a smartphone. A positive and significant effect of the fear of missing out was determined on the duration of smartphone use. As the level of fear of missing out increases, the duration of smartphone use also increases. The results we obtained emphasize that there is a positive and two-way relationship between FoMO and smartphone addiction. As the FoMO anxiety level of the participants increases, there is an increase in the level of smartphone addiction. People who are worried about missing out on rewarding experiences in the general flow of life may overuse smartphones that offer them various alternatives, to alleviate their fear of missing out. Smartphone usage frequency is often an intermediate variable between psychological variables such as FoMO and problematic smartphone use.

Atıf/Citation: Şükrü B.; Enes B. (2022). Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ile Akıllı Telefon Bağımlılığı İlişkisinde Kullanım Süresinin Aracılık Rolü, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 103-120.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, tarihin akışını hızlandırarak toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin ortamını hazırlamış ve birçok yapının temel dinamiklerini belirlemiştir. Bu teknolojik ilerlemelerin kendisini sosyal yaşamda en fazla hissettirdiği alanlardan biri de iletişim faaliyetleri olmuştur. Teknolojinin özellikle kitle iletişim alanında kendini göstermesiyle birlikte gündelik yaşamda zaman, mekân, hız, etkileşim ve hareketlilik kavramlarında büyük dönüşümler baş göstermiştir. İnsanoğlunun günlük yaşamına 20. yüzyılda dâhil olan ve son çeyrekte küresel ölçekte etkisini iyiden iyiye hissettiren internet ve mobil iletişim teknolojisi, geleneksel medya araçlarının yüzyıllar boyunca süren güçlü etkisini giderek zayıflatmıştır.

Enformasyon akışının çok daha hızlı yapılabildiği yeni medya araçları, geleneksel kitle iletişimine kıyasla toplumsal yaşamda daha geniş bir kitlenin yaşam dokularına nüfuz etmiş ve olağanüstü denebilecek bir düzeyde karşılık bulmuştur. İnternet teknolojisinin sunduğu olanaklarla ortaya çıkan bu yeni dijital mecralar, özellikle toplumsal yaşamın dinamik üyeleri olarak kabul edilen genç bireyleri adeta çepeçevre kuşatmıştır. Özellikle WhatsApp, Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'un başını çektiği sosyal medya uygulamaları, haberleşme, bilgilenme, eğlenme, gündem belirleme, kamuoyu oluşturma, farkındalık yaratma, algı yönetme vb. gibi birçok farklı amacı akıllı telefonlar aracılığıyla çok kolay ve seri olarak yerine getirebilmeyi mümkün kılmıştır. Enformasyonda zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırarak anlık iletişim ve etkileşimi sunan sosyal medyanın kesintiye uğramayan sunumu, küçük yaşlardan itibaren akıllı telefonları herhangi bir eğitime ihtiyaç duymadan ustalıkla kullanmaya başlayan çok geniş bir kitleyi kendisine çekmeyi başarmıştır. Teknolojide hep daha yenisinin ve hızlısının arzulandığı 21. yüzyılın dünyasında bu çekim gücüne karşı koymakta yaşanan zorluk, sosyal medyaya ulaşımı zahmetsiz kılan akıllı telefonlarda geçirilen günlük sürenin artmasına zemin hazırlamıştır.

Bu noktada konvansiyonel medyanın ortaya koyduğu enformasyon akışına yeni bir boyut kazandıran dijital medyanın beraberinde getirdiği olanaklar kadar yarattığı bireysel ve toplumsal komplikasyonlar da giderek tartışmaların merkezine oturmuştur. Gereksinim olarak kendini gösteren toplumsal hayata katılım ihtiyacını internet tabanlı uygulamalarla sağlama çabası, dijital medya bağımlılığını giderek daha üst seviyelere taşımıştır. Sürekli çevrimiçi olma isteğinin yarattığı sorunlu medya kullanımı hızla bağımlılığa evrilirken ortaya çıkan bu "yeni medyatik" sorunun farklı boyutları, akademik çevreler başta olmak üzere konuya yönelik tüm muhataplar tarafından son dönemde yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır.

Bu güncel tartışmalar içinde son dönemde dikkat çeken bir konu başlığı da bireylerin özellikle dijital medya araçlarındaki paylaşımları her an görme arzusunun psikik bir yansıması olarak gösterilen gelişmeleri kaçırma korkusudur. FoMO kısaltmasıyla literatüre giren gelişmeleri kaçırma korkusu, dijital medya kullanıcılarının sosyal çevrelerinde yaşanan bir şeyi takip edemediklerinde yaşadıkları ruhsal bir kaygıya karşılık gelmektedir. Bugünün siber toplumunda bireyler, gündelik yaşamının önemli bir kısmını gelişmeleri kaçırmamak üzerine kurguladıkları için giderek genelde dijital medya özelde ise sosyal medyanın "bağımlılık ağına" daha fazla yakalanma tehdidiyle yüz yüze kalmaktadırlar. Nitekim sosyal medya kullanımı genellikle akıllı telefonlar aracılığıyla gerçekleştiği için son yıllarda akıllı telefonların kullanımı, gelişmeleri kaçırma korkusu ve sorunlu akıllı telefon kullanımı gibi yeni sorunlar yaratmıştır. Konuya ilişkin yapılan araştırmalara bakıldığında (Coco vd., 2020; Przybylski vd., 2013; Elhai vd., 2016; Elhani vd., 2018; Abel vd., 2016; Chotpitayasunondh ve Douglas, 2016; Fuster vd., 2017; Oberst vd., 2017; Fioravanti vd., 2021; Adrian ve Sahrani, 2021; Wolniewicz vd., 2018) FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığını arttıran bir etkisinden söz edilmektedir.

Benzer bir sorunsal ele alan bu çalışma ise dijital medya bağımlılığının bir alt boyutu olarak gösterilen akıllı telefon bağımlılığını, gelişmeleri kaçırma korkusu bağlamında yordamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması yöntemi üzerinden üniversite öğrencileri örnekleminde yürütülen bu çalışmada FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisinde akıllı telefon kullanım süresinin aracılık rolü ampirik veriler üzerinden tartışılmıştır.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO)

İletişim teknolojilerinin günden güne gelişmesiyle birlikte özellikle akıllı telefonlar ve sosyal medya uygulamaları çok hızlı bir ivme katetmiştir (Adrian ve Sahrani, 2021, s. 964). Her yaştan insanı özellikle de genç bireyleri kendine çekmeyi başaran bu yeni mecralar, sosyal hayatta birçok hizmeti daha kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmemize imkân tanımıştır. Öyle ki bu teknolojiler, tüketim alışkanlıklarından siyasal hayata katılım biçimlerine, gazetecilik ritüellerinden iş yaşamındaki faaliyetlere, sosyalleşme süreçlerinden kültürler arası etkileşime kadar akla gelebilecek her alanda devrim niteliğinde değişimlere imza atmıştır.

Bakıldığında sosyal medyanın bireylerin gündelik yaşamlarındaki etkileşim biçimini yeniden şekillendirdiği dikkat çekmektedir. Bir yandan, ilişkiler geliştirmek ve sosyal olarak ilişkili kalmak için yeni araçlar sağlamış ve zaman ve mekândan bağımsız olarak bireyler arasında daha karşılıklı ve sürekli etkileşimleri kolaylaştırmıştır. Öte yandan, geleneksel iletişime kıyasla çok farklı bir yapıya sahip olması nedeniyle bu yeni sosyal iletişim yöntemi, bireyler üzerinde FoMO gibi bir takım olumsuz sonuçların yaşanmasına neden olmuştur (Alutaybi vd., 2020, s.1).

“Gelişmeleri kaçırma korkusu” şeklinde dilimize çevrilen ve “Fear of Missing Out” sözcüklerinin bir akronimi olan FoMO kavramı, sosyal ağlarda başkalarının yaptıklarıyla sürekli olarak bağlantıda kalma arzusuyla (Przybylski vd., 2013, s. 1841) ortaya çıkan psikolojik bir kaygı türüdür. Teknolojinin adeta esiri haline gelmiş kullanıcılar, günün önemli bir kısmını akıllı telefonları aracılığıyla internette geçirirken sosyal medyada diğer kullanıcıların paylaşımlarından her an haberdar olmak istemektedirler. Kullanıcıların sosyal medyaya yönelik bu tutkulu bağlantı kurma arzusu, bir süre sonra onlarda kaygı yaratabilmektedir. Sosyal medyada olup bitenlerden uzak kalamama histerisi bu kaygılardan birisidir. Bu hissi veya fobiye üst düzeyde hisseden bireyler, ne kaçırdıklarını bilememelerine rağmen, başkalarının kendisinden daha nitelikli bir yaşam tarzına sahip olduğu yanılmasına kapılabilmektedirler (Aydın, 2018, s. 416). Bu bağlamda kullanıcıların gündelik yaşam içindeki rutinlerini her an sosyal medyada paylaşımları, mahremiyet olgusunun ortadan kalkmasını beraberinde getirmiştir. Mahremiyetin yok sayıldığı bu ortamda bireylerin en sıradan faaliyetlerinden en özel anlarına kadar her hallerini sosyal medyada teşhir etmeleri, yeni dijital dünyada gözetleme ve gözetlenme davranışlarının eş zamanlı oluşmasına yol açmıştır.

Özellikle görsellik üzerine kurgulanan sosyal medya uygulamalarında ağırlıklı paylaşılan mutluluk ve refah dolu yaşamların ve bu yaşamların tamamlayıcı bir unsuru olarak gösterişli kıyafetlerin, aksesuarların, lüks otomobil ve teknelerin, tatil görüntülerinin, son model elektronik cihazların ve benzeri “mutluluk sembollerinin” sergilenmesi, takipçilerin kendilerini, gözledikleri bireylerle karşılaştırmalarına sebebiyet vermektedir. Böylesi bir ruh hali ise takipçilerde, gelişmeleri kaçırılmamak adına her an, her yerde bağlantıda kalmalarının önemli bir gereklilik olduğu düşüncesini doğurmaktadır (Gürdin, 2019, s. 1262).

Sosyal medya aracılığıyla diğer kullanıcıların paylaşımlarına yönelik sürekli ilgi, başkalarının söylediklerini, yapıp ettiklerini ve hatta tükettiklerini takip edemediklerinde bireylerin kendilerini daha kötü hissetmelerine yol açabilmektedir (Sezerer Albayrak, 2021, s. 91). Esasen böylesi nevrotik bir döngü, kişilerin sosyal medya kullanımlarının irrasyonel ve paradoksal bir yönünün olduğuna da işaret etmektedir. Şöyle ki bir sosyal medya kullanıcısının diğer insanları yoğun olarak takip ettiğinde onlarla bir kıyaslama içine girmesi kendini huzursuz ediyorsa bu iletişim edimini sonlandırması akılcı bir yaklaşımdır. Ne var ki kullanıcılar, bırakın takibi sonlandırmayı, daha fazla bir iştahla bu paylaşımlara ulaşmayı istemekte, ulaşamadığında ise huzursuzluğu katlanarak adeta bir sarmala dönüşebilmektedir.

Diğer taraftan psikolojik bir kaygı olarak başlayan FoMO zamanla anksiyeteye, uykunun bölünmesine, yaşam yeterliliğinde azalmaya, duygusal gerginliğe, konsantrasyon eksikliğine ve bağımlılığa yol açarak daha sorunlu bir zemine kayabilmektedir (Alutaybi vd., 2020, s. 1). O’Connell (2020, s. 83) de FoMO’nun depresyon ve anksiyete semptomları, stres, psikolojik refahın azalması, hayata katılımın azalması, psikopatoloji riskinin artması, bağımlılık yaratan teknolojik davranışlara yol açması ve mesajlaşma anında araba kullanma gibi tehlikeli

davranışların artması gibi olumsuz sonuçlarla ilişkisi nedeniyle tüm dünyada tartışıldığına dikkat çekmektedir. Bu sıralananlar içinde özellikle bağımlılık problemi, diğer bağımlılıkları da tetikleyen önemli bir sorundur. Diğer bir ifadeyle FoMO, bir taraftan sosyal medya bağımlılığına yol açarken, öte yandan sosyal medya uygulamalarına en yoğun erişimin yaşandığı akıllı telefon bağımlılığına da kapı aralamaktadır. Sezerer Albayrak (2021, s. 91)'ın da ifade ettiği gibi kullanıcıların yoğun bir biçimde sosyal medya hesaplarını güncelleme davranışları, "bir şey mi kaçırdım acaba?", "an itibarıyla kimler neler paylaştı?" gibi korkular yaşamalarını beraberinde getirmektedir. Bu korkular da bireylerin sürekli olarak internet erişimine açık akıllı cihazlarını kontrol ederek sosyal medya uygulamalarında daha fazla zaman geçirmelerine neden olmaktadır. Sosyal medyaya erişim için akıllı cihazlara harcanan uzun süreler ise zamanla bağımlılık problemine dönüşebilmektedir.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı

Fonksiyonel birçok özelliği içinde barındıran akıllı cep telefonları, son dönemin en popüler iletişim araçlarından biri olarak gerek dünyada ve gerekse Türkiye'de hızla yayılmaya devam etmektedir. Akıllı telefonların teknolojik işlevselliği arttıkça bu mobil iletişim aygıtlarının kullanımına ayrılan sürenin de doğru bir orantıyla arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim We Are Social 2022 yılı Türkiye raporu rakamlarına bakıldığında Türk halkının teknolojik cihazlarla günlük geçirdiği sürenin ise 264 dakika olması dikkat çekmektedir. Türkiye'de nüfusun yüzde 91,4'üne karşılık gelen toplam 78 milyon hücresel mobil hattı bulunurken 2021'e kıyasla 2022 yılında bu oran yüzde 3,3 artmıştır (<https://recrodigital.com>).

Küresel çapta artan akıllı telefon kullanımı, önemli ölçüde "nomofobi" sorunlarına veya akıllı telefonlarını kullanamayan bireylerin yaşadığı rahatsızlık veya endişe duygularına neden olmaktadır (Dasgupta vd., 2017, s. 199). Ortalama bir kişinin herhangi bir nedeni olmadan bile günde yüzlerce kez telefonunu kontrol ettiğini belirtmek şaşırtıcıdır. Akıllı telefonlar sadece bir cihaz olarak algılanmaz, aynı zamanda bizi yaşadığımız hayata bağlayan dijital bir göbek bağı olarak algılanır (Kanmani vd., 2017, s. 5). Akıllı telefonların insanların gündelik yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmesi onların akıllı telefonlara bağımlı olma eğilimini de tetiklemiştir (Hoşgör ve Gündüz Hoşgör, 2019, s. 17).

Akıllı telefonlara yönelik bağımlılık sorunu giderek ürkütücü boyutlara evrilirken akademik çevreler de konuya yönelik çeşitli bağlamlarda araştırmalarına devam etmektedir. Konuya ilişkin uluslararası literatüre bakıldığında akıllı telefonlara yönelik bağımlılık olgusunu etkileyen veya bundan etkilenen "cinsiyet farklılaşması" (Hoşoğlu, 2019; Bisen ve Deshpande, 2016), "yalnızlık" (Sing ve Kumari, 2021; Yalçın vd., 2020), "yaşam doyumu" (Cao vd., 2021; Kula vd., 2020), "stres" (Samaha ve Hawi, 2016; Chiu, 2014), "depresyon" (Boumosleh ve Jaalouk, 2017; Augner ve Hacker, 2012), "narsisizm" (Pearson ve Hussain, 2015; Pearson ve Hussain, 2016), "akademik başarı" (Ng vd., 2017; Chaudhury ve Tripathy, 2018), "benlik saygısı" (Chiu, 2014; Hong vd., 2012) "uyku eksiklikleri" (Zhang ve Wu, 2020) ve kişilik özellikleri (Bian ve Leung, 2015; Bal ve Balcı, 2020) gibi birçok değişkenle yapılan çalışmalara rastlanmaktadır.

Son dönemde, akıllı telefon bağımlılığına giden yolda tetikleyici bir unsur olarak gelişmeleri kaçırma korkusundan (FoMO) da sıklıkla söz edilmektedir (Girgin Büyükbayraktar, 2020; Gezgin, 2018; Santana-Vega vd., 2019). FoMO, akıllı telefonların hızla yaygınlaşmasına koşut olarak özellikle gençler arasında sıklıkla gözlenen yeni bir kaygı türü olarak değerlendirilmektedir (Sezerer Albayrak, 2021, s. 90). Nitekim akıllı telefonlar gençler için ebeveynlerden özerklik, arkadaşlarla iletişimi optimize etme veya kişilerarası ilişkileri genişletme ve sürdürme gibi benzersiz bir dizi özelliğe sahiptir. Bir telefon olarak sadece etimolojik anlamı olan uzaktan konuşma aracı değil, aynı zamanda gençler için olağanüstü çekici olan teknolojik yeniliklerle ilgili geniş bir işlev yelpazesine sahiptir (Chóliz vd., 2009). Dolayısıyla akıllı telefonların kullanımı gençler nezdinde hem araçsal ve hem de sembolik işlevlere sahiptir.

Bu noktada akıllı telefonlarda sosyal medyanın yaygın kullanımı, gençlerde kaçırma korkusuna (FoMO) ve akıllı telefon bağımlılığına yol açmaktadır (Li vd., 2020, s. 1). Öyle ki; genç bireylerin FoMO düzeyindeki artış, sosyal medyadaki gelişmelere yönelik takip isteğini

arttırmakta, sosyal medya uygulamalarına ağırlıklı akıllı telefonlar üzerinden girdikleri için bu da gençlerde sorunlu kullanım ve bağımlılığa kapı aralayan bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Elhai ve arkadaşları (2016, s. 509-510) FoMO seviyesi yüksek kişilerin bağlantıda kalma ihtiyacını karşılamak için akıllı telefonlarını aşırı kullandıklarından söz ederken anksiyete ve dokunma ihtiyacıyla birlikte FoMO'nun sorunlu akıllı telefon kullanımıyla ilişkisine dikkat çekmektedir. O'Connell (2020, s. 83) de FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığı başta olmak üzere depresyon, anksiyete, farkındalık ve ruhsal esenlik gibi değişkenlerle istatistiksel olarak anlamlı ilişki içerisinde olduğunu aktarmaktadır.

Sun ve arkadaşlarının (2022) elde ettiği sonuçlar, sorunlu cep telefonu kullanımının FoMO tarafından pozitif olarak tahmin edildiğini göstermiştir. FoMO ile sorunlu cep telefonu kullanımı arasındaki ilişkiye kısmen öz kontrol aracılık etmiştir. Algılanan sosyal destek ve gelecek yönelimi puanları yüksek olduğunda FoMO'nun problemlili cep telefonu kullanımı üzerindeki olumsuz etkisi azalmıştır. Traş ve Öztemel (2019) ile Li ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisi belirlenmiştir.

FoMO'nun tetiklediği akıllı telefon bağımlılığının gençler üzerindeki en olumsuz etkilerinden biri akademik başarıya yönelik etkidir. Öğrencilerin akıllı telefonları kullanma süresiyle akademik performans arasında negatif ilişkinin varlığı gözlemlenmektedir. Bir diğer ifadeyle sorunlu telefon kullanımı arttıkça akademik başarıda düşüş yaşanmaktadır (Ozer, 2020, s. 352). Araştırmalar, ağırlıklı akıllı telefon bağımlılığının, öğrencilerin akademik öğrenmeye odaklanmalarını azalttığı ve akıllı telefonlara bağımlı hale geldikleri için öğrencilerin akademik performansını düşürdüğü sonucuna varmaktadır (Raza vd., 2020: s. 1). Tunç Aksan ve Akbay (2019, s. 559) tarafından yapılan araştırma da FoMO düzeyi azaldığında ve algılanan akademik yeterlilik arttığında, öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinde azalma gözlenmiştir. Buradan hareketle eğitim ve öğretim faaliyetlerine imkân veren çeşitli uygulamaların yüklenebildiği ve bilgiye erişimin çok kolay olduğu bu akıllı cihazların potansiyelinden gençlerin yeterince fayda sağlayamadıkları söylenebilir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, gelişmeleri kaçırma korkusunun, akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisinde, akıllı telefon kullanım süresinin aracılık rolü mercek altına alınmaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler değerlendirilmektedir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmanın evrenini, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde eğitimlerine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Gerçekten de üniversite hayatı, öğrencilerinin yaşamlarında önemli bir geçiş dönemi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde, buldukları yaş aralığının riskli davranış özelliklerini göz önünde bulundurarak, akıllı telefon kullanım süresinin ihtiyaç dışı artmasından olumsuz etkilenebilirler. Yeni sosyal ortamlara adım attıkları için, insanlarla iletişim kurarken endişeli hissedebilirler ki; bu durum, sık sık yeni insanlarla tanıştıkları bir üniversite ortamında kolayca tetiklenebilmektedir. Bu nedenle, doğrudan onlarla oturmak, konuşmak, seyahat etmek ve iletişim kurmak yerine, akıllı telefonlar üzerinden gerçekleştirilen etkileşim daha fazla önemsenmektedir (Büyükbayraktar, 2020, s. 9).

Gençler ve ergenler, çevreleriyle sosyalleşmekten çok, teknolojik araçlara bağlılık göstermektedirler ve internet ve akıllı telefon gibi araçlar, neredeyse her zaman dünyalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yine genç ve ergenlerin, yetişkinlere kıyasla daha fazla FoMO yaşama eğiliminde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, gençlerin teknolojik araçları daha çok kullanmasıdır. Bu nedenle, genç ve ergenler sosyal ağlardaki yaşamlarını, başkalarıyla karşılaştırma eğilimi nedeniyle, FoMO'yu deneyimleme potansiyeline sahip olma eğilimindedir (Anwar, Fury ve Fauziah, 2020, s. 184). Bu tartışmaları destekler mahiyette, Abel Buff ve Burr (2016) toplumsal yaşamda insanları, başkalarının nasıl düşündüğüne ve davrandığına; bunun kendilerine nasıl yansıdığına değer veren sosyal bir varlık olarak görmektedir. Bu merak, gençler arasında teknoloji kullanımını tetiklemektedir. Artık genç ve ergenler, dijital ortamlarda giderek artan miktarda zaman harcamaktadır. Çünkü dijital ortamlar, önemli boş zaman

aktivitelerinden biri haline gelmekte ve gençlerin, artan bir şekilde, “gerçek yaşam” benliklerinin bir uzantısı olarak görülmektedir (Ahn ve Jung, 2016; Kuss ve Griffiths, 2017). Özellikle diğerlerinin yaptıklarıyla sürekli bağlantıda kalma ve başkalarının hayatında neler olup bittiğini gözlemleme arzusu, üniversite gençlerinin akıllı telefonlar gibi teknolojik araçlara ilgisini ve kullanımını artırmaktadır (Abel vd., 2016; Fioravanti vd, 2021; Przybylski vd., 2013).

Bu çalışmada “Olasılıksız Örneklem Alma Tekniği” esas alınarak 550 öğrenciyle çevrimiçi görüşülmüştür. Araştırmanın yürütüldüğü zaman dilimi içerisinde, ülkemizde Covid-19 salgını devam ettiği için öğretim elemanlarının kontrolünde WhatsApp uygulaması üzerinden temas kurulan öğrencilere yüz yüze anket yerine “zorunlu olarak” online anket uygulanmıştır. Ön incelemenin ardından 525 anketin analize uygun olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin anketlere katılım oranı yüzde 95,4’tür. Araştırma çerçevesinde ulaşılan örneklemdeki kişiler sayısal olarak, yüzde 5 kesinlik seviyesinde iken, bu oranın araştırmanın evrenini temsil etmeye yeterli bir düzeyde olduğu görülmüştür (Erdoğan, 2003; Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Araştırma sorularına cevap verenlerin % 57,5’i kadın, % 42,5’i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Söz konusu oran, cinsiyet yönünden karşılaştırmaya uygundur.

Yaşa ilişkin sorunun betimleyici istatistiği, örneklemdeki kişiler arasında, minimum 18, maksimum 49 yaşındaki katılımcılarla görüşüldüğünü göstermektedir. Örneklem ortalama yaşı 21,72’dir.

Veri Toplama Araçları

Örneklemdeki kişilerin FoMO ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkide kullanım süresinin aracı rolünü mercek altına alan araştırmada, 23 sorudan oluşan anket formu dizayn edilmiştir. Anket formunda, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu (ATBÖ-KF) olmak üzere iki temel ölçekten yararlanılmıştır.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) Ölçeği: Przybylski ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen ve 5’li Likert tipi yanıtlar üzerine kurulmuş 10 maddelik tek boyutlu bir ölçek olan Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeği (FoMOS), özellikle sosyal olayları kaçırmaktan korkma derecesini ölçmektedir. Yazarlar ölçeğin yüksek iç tutarlılık gösterdiğini ifade etmektedir ($\alpha = .82$). Ölçekte gelişmeleri kaçırma korkusu puanları, daha fazla kaçırma korkusunu gösteren daha yüksek puanlara sahip tüm maddelerin ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Türkçe’ye Gökler ve arkadaşları (2016) tarafından uyarlanan ölçek, yeterli iç tutarlılık ve geçerlilik (Cronbach’s $\alpha = .81$) göstermektedir. Bu araştırmada ölçekteki maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları; ,779 ile ,812 arasında değişen değerlere sahiptir. Ölçekteki ifadelerden hangisi dışarıda bırakılırsa bırakılsın; geriye kalan maddelerin güvenilirlik katsayısı ,779’un üzerindedir.

Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu (ATBÖ-KF): Kwon ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen ve gençlerle ergenlerin akıllı telefon bağımlılık seviyelerini tespit etmek üzere hazırlanan 10 maddelik ölçek; 6 Likert (1= Kesinlikle Katılmıyorum; 6= Kesinlikle Katılıyorum) tipindedir. Burada ortaya çıkan maksimum puan 60, minimum puan ise 10’dur. Puan yükseldikçe bağımlılık düzeyi de artmaktadır. Tek faktörlü bir yapıya sahip olan ölçeğin alt boyutları bulunmamaktadır. Kwon ve arkadaşları (2013) çalışmalarında ölçeğin iç tutarlılık katsayısını ,91 şeklinde tespit etmişlerdir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Noyan ve arkadaşları (2015) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar ölçeğin güvenilirliğini ,86 olarak rapor etmişlerdir. Bal ve Balcı’nın 2020 yılında yaptıkları araştırmalarında ise ölçeğin güvenilirliği ,83 olarak saptanmıştır. Bu çalışmada ölçekteki maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları; ,854 ile ,872 arasında değişmektedir. Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği’ndeki ifadelerden hangisi dışarıda tutulursa tutulsun, geriye kalan maddelerin güvenilirlik katsayısı ,850’nin üzerindedir.

Kişisel Bilgi Formu: Bu kısım, örneklemdeki kişilerin sosyo-demografi nitelikleri (cinsiyet ile yaş) ile akıllı telefon kullanım süresini tespit etmeye yönelik olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Etik Kurul Kararı

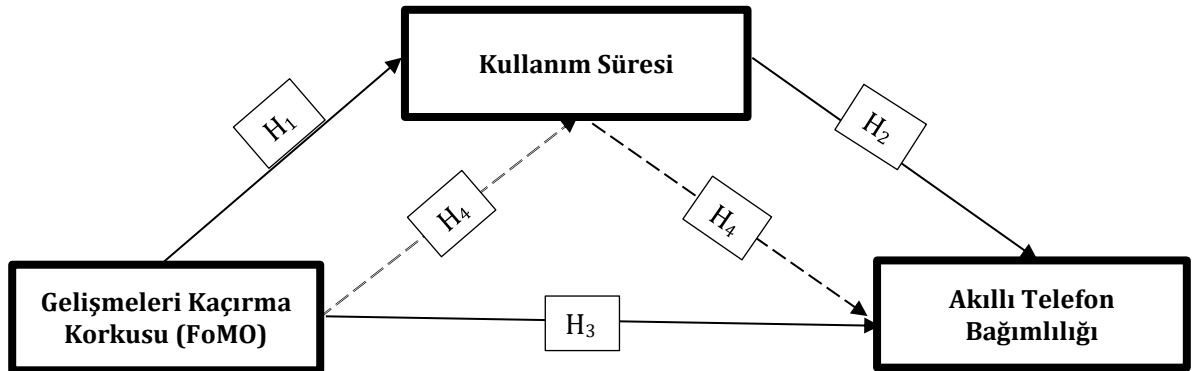
Bu araştırma; 16.04.2021 tarihli ve 2021/240 karar numaralı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanmıştır. Örneklemdeki kişiler, gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katılabilecekleri konusunda bilgilendirilmiştir.

Verilerin Analizi ve Kullanılan Testler

Araştırma 1-15 Mayıs 2021 tarihleri arasında, örneklemdeki üniversite öğrencileriyle çevrimiçi anket tekniğiyle dizayn edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler, istatistik programı yardımıyla bilgisayar ortamında işlenmiştir. Çalışmada kullanılan Akıllı Telefon Bağımlılığı (Skewness: ,221; Kurtosis: -,539) ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (Skewness: ,436; Kurtosis: ,785) ölçekleri için ortaya konan Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerleri -1,0 ile +1,0 arasında değiştiğinden; veriler, normal dağılım sergilemektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu çerçevede verilerin işlenmesinde parametrik testler esas alınmıştır. Akıllı telefon kullanım süresi, gelişmeleri kaçırma korkusu ve akıllı telefon bağımlılık düzeyinin kadın ve erkeklerde farklılık gösterip göstermediği *Bağımsız Örneklem T-Testi* ile incelenmiştir. Kullanma süresi ve FoMO'nun, telefon bağımlılığı üzerindeki etkilerini belirlemede *Doğrusal Regresyon Analizi*, ilişkinin gücünü ve yönünü ortaya koymada *Korelasyon Analizi* kullanılmıştır. Ayrıca gelişmeleri kaçırma korkusu ile akıllı telefon bağımlılığı ilişkisinde, kullanım süresinin aracılık rolünü belirlemede *Sobel Testine* başvurulmuştur (Baron ve Kenny, 1986, s. 1177).

Araştırma Modeli

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin gelişmeleri kaçırma düzeyleriyle ile akıllı telefon bağımlılığı ilişkisinde, akıllı telefon kullanım davranışının aracılık rolünü incelemeye yönelik, ilişki tarama modeli kimliğine sahip bir araştırmadır. Bu model, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte; değişkenlerin birbiri üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik olarak kullanılmaktadır (Creswell, 2017). Modelde Gelişmeleri Kaçırma Korkusu bağımsız değişkeni, Telefon Bağımlılığı bağımlı değişkeni ve günlük kullanma süresi aracı değişkeni oluşturmaktadır.

Şekil: Araştırma Modeli

Hipotez 1: Katılımcıların FoMO seviyesinin akıllı telefon kullanım süresi üzerinde pozitif anlamlı etkisi bulunmaktadır.

Hipotez 2: Katılımcıların akıllı telefon kullanım süresinin, akıllı telefon bağımlılığı üzerinde pozitif anlamlı etkisi bulunmaktadır.

Hipotez 3: FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığı üzerinde pozitif anlamlı etkisi vardır.

Hipotez 4: FoMO ile akıllı telefon bağımlılığı ilişkisinde, kullanım süresinin aracılık rolü vardır.

BULGULAR ve YORUM

Bu kısımda öncelikle, akıllı telefon kullanma alışkanlıkları, gelişmeleri kaçırma korkusu ile akıllı telefon bağımlılığının belirleyici istatistik sonuçları ve fark testleri sunulmakta, daha sonra kullanma süresi, FoMO ve bağımlılık arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

Akıllı Telefon Kullanım Davranışı

Araştırmaya katılanların günlük akıllı telefon kullanım sürelerinin merkezi eğilim istatistiği sonuçları ele alındığına, minimum 10, maksimum 900 dakika, bu araçlarla zaman geçirdikleri dikkat çekmektedir. Örneklemdeki kişilerin günlük ortalama yaklaşık 257 dakika akıllı telefon kullandıkları belirlenmiştir.

Üniversite öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre günlük akıllı telefon kullanım süresi anlamlı farklılık göstermemektedir ($t= -1,61$; $p> ,05$). Betimleyici istatistik sonuçları, hem erkekler ($\bar{X}= 243,21$) hem de kadınların ($\bar{X}= 266,65$), günlük akıllı telefon kullanım süresi bakımından, birbirlerine yakın değerlere sahip olduklarına işaret etmektedir. Bal ve Balcı'nın (2021) yaptığı araştırmada da benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Yine Bal ve Balcı'nın (2020, s. 381) yürüttüğü bir başka araştırmada, kadınların, erkeklere nazaran, günlük akıllı telefonlarla geçirilen zamanın daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Düzeyi

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeğindeki 10 ifade toplanarak tek bir değişken haline getirilmiş; bu değişkenin betimleyici istatistik değerleri incelendiğinde, örneklemdeki katılımcıların minimum 10, maksimum 50 puan aldıkları ortaya çıkmaktadır. Örneklemdeki kişilerin FoMO düzeyi ortalaması ise 26,60'tır.

Araştırma sorularına cevap verenlerin cinsiyetine göre, FoMO düzeyi anlamlı farklılık göstermektedir ($t= -2,03$; $p< ,05$). Betimleyici istatistik sonuçlarına göre, kadınlar ($\bar{X}= 27,12$), erkeklere ($\bar{X}= 25,88$) nazaran daha fazla FoMO yaşamaktadır. Przybylski ve arkadaşlarının (2013) araştırmasında ise, gençler ve bu kesim arasında özellikle erkek katılımcıların, daha yüksek FoMO seviyesinde oldukları bulgulanmıştır.

Tablo 1. Akıllı Telefon Kullanım Süresinin, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Tarafından Yordanmasına İlişkin Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Beta (β)	t	Sig.
(Sabit) Akıllı Telefon Kullanım Süresi	183,10		6,34	,000
Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (<i>İndeks</i>)	2,76	,117	2,63	,009
R ² = ,014; Adjusted R ² = ,012			F = 6,92; df = 1; p = ,009	

Yine bu başlık altında üniversite öğrencilerinin FoMO düzeylerinin, akıllı telefon kullanımı üzerindeki etkisini açıklamada Doğrusal (Lineer) Regresyon Analizi kullanılmış; ulaşılan sonuçlar *Tablo 1* ile gösterilmiştir. FoMO'nun bağımsız değişken olarak modele eklenmesi sonucunda, regresyon katsayısı 2,76 olarak belirlenmiştir. FoMO düzeyi, akıllı telefon kullanımındaki varyansın yüzde 1,2'sini açıklama kapasitesi taşımaktadır. FoMO düzeyinin, kullanma süresi üzerindeki belirleyiciliğini ortaya koymak için, β ile t değerleri incelendiğinde, FoMO'nun günlük akıllı telefon kullanımı üzerinde, pozitif anlamlı etkisinin olduğu ($\beta= ,117$; $p< ,01$) dikkat çekmektedir. Bir başka anlatımla, katılımcıların FoMO düzeyindeki artış, beraberinde günlük akıllı telefon kullanma süresinde de bir artışın yaşanmasını sağlamaktadır ($r= ,117$; $p< ,01$). Bu sonuçlarla, **Hipotez 1** doğrulanmıştır.

Akıllı telefonlar gibi yeni medya ortamları, bir kişinin ilgisini çekebilecek çevrimiçi veya çevrimdışı sosyal etkinliklerin çeşitliliği hakkında bilgi sahibi olmayı her zamankinden daha kolay hale getirmektedir. Bu sosyal kaynaklar, etkileşim için çok sayıda fırsat sunmakta; pratik kısıtlamalar ve sınırlı zaman göz önüne alındığında, genellikle takip edilebilecek olandan daha fazla seçenek yayınlamaktadır. Yeni medyanın bu ikili doğası, popüler olarak FoMO olarak

adlandırılan Gelişmeleri Kaçırma Korkusunu daha dikkat çekici hale getirmektedir (Przybylski vd., 2013, s. 1841). Aslında FoMO yeni bir ifade olarak değerlendirilmese bile, teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, FoMO'nun yoğunluğu ve tartışılması önemli ölçüde artış göstermiştir (Anwar vd., 2020, s. 183). Daha yüksek düzeyde FoMO'ya sahip olan kişilerin, teknoloji kullanımı yoluyla, başkalarının yaptıklarından sürekli olarak haberdar olma isteğinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir (Gannamani, Bandura ve Fiadhi, 2020). Teknoloji yoluyla bilgiye erişim kolaylığı, bireyleri çevrimiçi yayınlanan ve sosyal ağlarda yer alan görseller aracılığıyla, kendi yaşamları ile baktıkları yaşamlar arasında, kolayca karşılaştırma yapma konusunda motive edici potansiyele sahiptir ve bu da yaşamlarından ve davranışlarından daha fazla tatmin olmalarına neden olabilmektedir (Wortham, 2011, aktaran, Anwar vd., 2020, s. 183). Bu haliyle başkalarının yaptıklarıyla bağlantıda kalmanın sürekli ihtiyacı olarak değerlendirilen FoMO'nun (Przybylski vd., 2013), ihtiyaç dışı akıllı cep telefon kullanım süresini artırdığı söylenebilir (Qutishat ve Sharour, 2019).

Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

Araştırma sorularına cevap verenlerin akıllı telefon bağımlılık düzeyini belirlemek üzere ölçekte 10 ifade toplanarak, tek bir değişken haline getirilmiştir. Merkezi eğilim istatistikleri, üniversite öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılığı ölçeğinde maddelere toplamda minimum 10, maksimum 60 puan verdiklerini göstermektedir. Araştırma sorularını yanıtlayanların, akıllı telefon bağımlılık düzeyi ortalaması ise 33,96'dır. Bal ve Balcı'nın (2020, 2021) farklı zamanlarda yürüttüğü iki araştırmada da benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Üniversite öğrencilerinin cinsiyeti akıllı telefon bağımlılığı açısından anlamlı farklılık meydana getirmektedir ($t = -2,07$; $p < ,05$). Yüzde 5 anlam düzeyinde farkın kaynağını ortaya koymak adına merkezi eğilim istatistiği sonuçları değerlendirildiğinde, kadınların ($\bar{X} = 34,79$), erkeklere ($\bar{X} = 32,83$) göre bağımlılık düzeylerinin yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Cep Telefonu Bağımlılığı Arasındaki İlişki

Bu başlık altında öncelikle akıllı telefon kullanım süresi ve FoMO düzeyinin akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisi mercek altına alınmış, bu amaçla Doğrusal Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir. Akıllı telefon bağımlılığının bağımlı, kullanım süresi ve FoMO'nun bağımsız değişken olarak ele alındığında model, toplam varyansın % 31,2 gibi bir kısmını açıklamaktadır. *Tablo 2* incelendiğinde, akıllı telefon kullanım süresi ($\beta = ,319$; $p < ,001$) ve gelişmeleri kaçırma korkusu düzeyinin ($\beta = ,427$; $p < ,001$), akıllı telefon bağımlılığı üzerinde, pozitif anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Akıllı Telefon Bağımlılığının, Kullanım Süresi ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Tarafından Yordanmasına İlişkin Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Beta (β)	t	Sig.
(Sabit) Akıllı Telefon Bağımlılığı	10,75		6,47	,000
Akıllı Telefon Kullanım Süresi	,021	,319	8,54	,000
Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (<i>İndeks</i>)	,669	,427	11,43	,000
R ² = ,315; Adjusted R ² = ,312		F = 114,49; df = 2; p = ,000		

Bir başka anlatımla, günlük akıllı telefon kullanma süresindeki artış, bağımlılık düzeyinde bir artışa neden olmaktadır ($r = ,367$; $p < ,01$). Benzer şekilde FoMO düzeyindeki artış, akıllı telefon bağımlılığı düzeyindeki artışı tetiklemektedir ($r = ,463$; $p < ,01$). Bu sonuçlarla, **Hipotez 2** ve **Hipotez 3** doğrulanmaktadır.

Tablo 3. Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı İlişkisinde, Kullanım Süresinin Aracı Rolü

Etki (Aracı yokken)	Tahmin (β)	Standart Hata	t	p	Sonuç
FoMO ¹ → ATB ²	0.7256	0.0621	11.6785	0.000*	Kabul
Doğrudan Etki (Aracı varken)	Tahmin (β)	Standart Hata	t	p	Sonuç
FoMO → ATKS ³ → ATB	0.6687	0.0585	11.4369	0.000*	Kabul
Dolaylı Etki (Aracı varken)	Tahmin	Güven Aralığı			Anlamli (Aracılık var)
FoMO → ATKS → ATB	0.0569	(0.0093 – 0.1141)			

* $p < ,001$ ¹Gelişmeleri Kaçırma Korkusu, ²Akıllı Telefon Bağımlılığı, ³Akıllı Telefon Kullanım Süresi

Yine bu araştırma kapsamında, FoMO'nun Akıllı Telefon Bağımlılığı (ATB) üzerindeki etkisinde, Akıllı Telefon Kullanım Süresinin (ATKS) aracılık rolü olup olmadığını test etmek için model oluşturulmuştur. Oluşturulan modelde aracı yokken FoMO'nun akıllı telefon bağımlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür ($\beta = 0,7256$, $p < ,001$). Bu etkide aracı değişkenin rolü olup olmadığına bakılmış ve elde edilen modelin sonuçlarına göre, yüzde 95 güven aralığındaki değerlerin 0'ı içermemesi, modelde aracı rolünün olduğunu göstermektedir (0,0093–0,1141). Aracılık rolünün var olduğu belirlendikten sonra, bu aracı rolünün türüne karar vermek için, doğrudan etkinin anlamlı olup olmadığına bakılmıştır. Bunun sonucunda doğrudan etkinin anlamlı olduğu, fakat etki kat sayısı değerinin düştüğü sonucuna ulaşılmış ($\beta = 0,6687$, $p < ,001$) ve aracının, *kısmi aracı* olduğu karara varılmıştır. Bu sonuçlar, **Hipotez 4'**ün doğrulandığını göstermektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Burada yürütülen araştırma, FoMO ile akıllı telefon bağımlılık ilişkisinde teknolojik araçlar kullanım süresinin aracılık rolünü belirlemek üzere yürütülmüştür. Çalışmada üniversite öğrencilerinin günlük dört saatten daha fazla bir zamanı akıllı telefon kullanarak geçirdikleri belirlenmiştir. Akıllı telefon kullanımı dünyada ve Türkiye'de özellikle gençler ve ergenler arasında oldukça yaygın hale gelmekte ve bu durum, hızlanan teknolojik gelişme ile uyumlu olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca üniversite öğrencilerin çoğu sosyal medyaya, akıllı telefonlar aracılığıyla bağlanmaktadır. Yine üniversite öğrencilerinin öğrencilerin önemli bir kısmı boş zamanlarını değerlendirmede akıllı telefonları kullanmaktadır (Coşkun ve Karayağız Muslu, 2019). Bu durum beraberinde üniversite öğrencileri arasında akıllı telefon kullanım yoğunluğunu artırmaktadır. Güney Kore'de ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada da (Seo vd., 2016) katılımcıların yüzde 90 gibi önemli bir bölümü, akıllı telefon aracılığıyla sosyal medya platformlarına bağlandıkları tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinden seçilen bir örneklem üzerinde yapılan bu çalışmada; akıllı telefon kullanım süresi üzerinde, FoMO'nun pozitif anlamlı etkisi belirlenmiştir. Katılımcıların FoMO düzeyi arttıkça, akıllı telefon kullanım süresi de artmaktadır. Artık birçok kişinin sosyal medyaya mobil cihazlardan erişebilmesi nedeniyle, bilginin her zamankinden daha erişilebilir olması, insanların bilgi tüketmeye daha bağımlı hale gelmesini mümkün kılmıştır. Bu fırsatlar beraberinde, toplumsal gelişmeleri kaçırma korkusuyla, internet iletişimini daha da artırmıştır. FoMO deneyimi, sosyal medya araçları, akıllı telefonlar ve tabletler tarafından sağlanan gerçek zamanlı paylaşım ile daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu araçlar, başkalarının eksiklerini etkilemek için sürekli bir fırsat sağlar. Yaşadıkları sosyal etkileşim kaygısı nedeniyle, başkalarıyla dolaylı olarak iletişim kurmayı tercih eden bireylerin kaçırma korkusu yaşamaları ve akıllı telefonları daha fazla kullanmaları olasıdır (Büyükbayraktar, 2020, s. 2). Bu durum beraberinde problemleri akıllı telefon kullanımını artırmaktadır.

FoMO çoğunlukla gençler ve ergenler arasında ortaya çıkan bir duygu durumudur (Przybylski vd., 2013). Özellikle üniversite öğrencileri gibi toplumun genç ve dinamik kesimi,

internet, akıllı telefonlar, sosyal medya platformlarından çevrimiçi oyunlara kadar, pek çok arkadaşlık ve ilişki arayışına girme eğiliminde oldukları için, daha fazla FoMO riski taşımaktadırlar (Alt, 2015; Rifkin vd., 2015). Son yıllarda yapılan araştırmalarda FoMO ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır (Adrian ve Sahrani, 2021). Literatürde daha önce yapılan çalışmalar (Adrian ve Sahrani, 2021; Chotpitayasonondh ve Douglas, 2016; Coco vd., 2020; Elhai vd., 2016; Elhai vd., 2018; Fuster vd., 2017; Oberst vd., 2017; Wolniewicz vd., 2018) ve bizim burada elde ettiğimiz sonuçlar; FoMO ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Katılımcıların FoMO kaygı düzeyi arttıkça akıllı telefon bağımlılık düzeyi de artmaktadır. Sosyal kaygılı bireyler arasında, ödüllendirici deneyimleri kaçırmaktan endişe duyanların, FoMO'larını hafifletmek için özellikle akıllı telefonlarını aşırı derecede kullanmaları olasıdır (Wolniewicz vd., 2018). Hunt ve arkadaşları (2018) ise, teknolojik araçlarla harcanan zamanı sınırlamanın, FoMO kaygısını azaltabileceğini tespit etmiştir. Bu araştırma; aynı zamanda akıllı telefon kullanım süresinin, FoMO ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkiye aracılık edebileceğini ortaya koymuştur. Daha önceki araştırmalarla da (Elhai ve Contractor, 2018; Elhai vd., 2020; Kim vd., 2015; van Deursen vd., 2015) uyumlu olarak, akıllı telefon kullanım sıklığı, genellikle FoMO gibi psikolojik değişkenler ile problemlili akıllı telefon kullanımı arasında bir ara değişken olarak modellenmektedir.

Sonuç olarak üniversite öğrencilerinden seçilen bir örneklem üzerinde yürütülen bu araştırma ile FoMO ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki mercek altına alınmış; söz konusu süreçte, akıllı telefon kullanım süresinin aracılık rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Bu konuda Türkiye'nin farklı bölgelerinde, daha geniş bir örneklem üzerinde yürütülecek çalışmalarla literatüre katkı sağlanabilir. Bununla birlikte ülkemizde gelecekte yapılacak araştırmalarda, can sıkıntısı ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkide FoMO'nun aracılık rolü üzerine odaklanılabilir. Yine gelişmeleri kaçırma korkusu içerisinde yer alan kilit bir ifade olarak "gelişmelerin" içeriği üzerinde durulması da önemli bir noktadır. Nitekim bakıldığında bireylerin dijital medyayı kullanırken kendi hayatlarına doğrudan temas eden politik, ekonomik ve toplumsal konuları kaçırmamak için mi kaygı yaşadıkları, yoksa gündelik yaşam içinde genel geçer, malayani/magazinel hususları atlamamak için mi telaş ettikleri üzerinde durulabilir. Bununla ilintili olarak kaçırılmasından kaygı duyulan içeriklerde kuşaklar arasında nasıl bir farklılaşma olduğu da bir başka araştırmada ortaya konabilir.

KAYNAKÇA

Abel, J. P., Buff, C. L., & Burr, S. A. (2016). Social media and the fear of missing out: Scale development and assessment. *Journal of Business & Economics Research*, 14(1), 33-44. Doi: 10.19030/jber.v14i1.9554.

Adrian, K. & Sahrani, R. (2021). Relationship Between Fear of Missing Out (FoMO) and Problematic Smartphone Use (PSU) in Generation Z with Stress as a Moderator. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 570, 964-970.

Ahn, J., & Jung, Y. (2016). The common sense of dependence on smartphone: A comparison between digital natives and digital immigrants. *New Media and Society*, 18(7), 1236- 1256. Doi: 10.1177/1461444814554902.

Alt, D. (2015). College students' academic motivation, media engagement and fear of missing out, *Computers in Human Behavior*, 49, 111-119, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.057>.

Alutaybi, A., Al-Thani, D., McAlaney, J. & Ali, R. (2020). Combating Fear of Missing Out (FoMO) on Social Media: The FoMO-R Method. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 1-28, <https://doi.org/10.3390/ijerph17176128>.

Anwar, Z., Fury, E. D., & Fauziah, S. R. (2020). The fear of missing out and usage intensity of social media. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 395, 183-187.

Augner, C., & Hacker, G. W. (2012). Associations between Problematic Mobile Phone Use and Psychological Parameters in Young Adults, *International Journal of Public Health*, 57, 437-

441, DOI: 10.1007/s00038-011-0234-z.

Aydın, H. (2018). Sosyal Medyadaki Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) İçgüdüsel Alımlara Etkisinin Öz Belirleme Kuramı ile Açıklanması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17, 415 – 426, DOI: 10.18092/ulikidince.439179.

Bal, E. & Balcı, Ş. (2021). Modern dünyada yalnızlaşan insanın sahte Mesihî: Yalnızlık ve kullanım örüntüleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(77), 3222- 3236. Doi: 10.26450/jshsr.2873

Bal, E., & Balcı, Ş. (2020). Akıllı Cep Telefonu Bağımlılığı: Kişilik Özellikleri ve Kullanım Örüntülerinin Etkinliği Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(1), s.369-394. [Doi: 10.17680/Erciyesiletisim.654569](https://doi.org/10.17680/Erciyesiletisim.654569)

Baron R. M., & Kenny D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.

Bian, M., & Leung, L. (2015). Linking Loneliness, Shyness, Smartphone Addiction Symptoms, and Patterns of Smartphone Use to Social Capital, *Social Science Computer Review*, 33 (1), 61-79, <https://doi.org/10.1177/0894439314528779>.

Bisen, S. & Deshpande, Y. (2016). An Analytical Study of Smartphone Addiction among Engineering Students: A Gender Differences. *The International Journal of Indian Psychology*, 4(1), 85-98.

Boumosleh, M. J. & Jaalouk, D. (2017). Depression, anxiety, and smartphone addiction in university students- A cross sectional study. *PLoS ONE*, 12(8): 1-14, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182239>.

Büyükbayraktar, Ç. G. (2020). Predictive relationships among smartphone addiction, fear of missing out and interaction anxiousness. *European Journal of Educational Sciences*, 7(2), 1-16, doi:10.19044/ejes.v7no2a1

Cao, J., Lim, Y. & Kodama, K. (2021). Smartphone Addiction and Life Satisfaction: Mediating Effects of Sleep Quality and Self-Health. *Global Journal of Health Science*; (13)3, 8-22, <https://doi.org/10.5539/gjhs.v13n3p8>.

Chaudhury, P. & Tripathy, H. K. (2018). A Study on impact of smartphone addiction on academic performance. *International Journal of Engineering & Technology*, 7 (2.6), 50-53, DOI: 10.14419/ijet.v7i2.6.10066.

Chiu, S.-I. (2014). The Relationship between Life Stress and Smartphone Addiction on Taiwanese University Student: A Mediation Model of Learning Self-Efficacy and Social Self-Efficacy. *Computers in Human Behavior*, 34, 49-57, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.024>.

Chóliz, M., Villanueva, V. & Chóliz, M.C. (2009). Ellas, ellos y su móvil: Uso, abuso (¿y dependencia?) del teléfono móvil en la adolescencia. *Revista Espanola de Drogodependencias*, 34(1), 74-88.

Chotpitayasunondh, V., & Douglas, K. M. (2016). How “phubbing” becomes the norm: The antecedents and consequences of snubbing via smartphone. *Computers in Human Behavior*, 63, 9-18. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.018>.

Coco, L. G., Salerno, L., Franchina, V., La Tona, A., Di Blasi, M., & Giordano, C. (2020). Examining bi-directionality between Fear of Missing Out and problematic smartphone use. A two-wave panel study among adolescents, *Addictive Behaviors*, 106, 1-6, <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2020.106360>.

Coşkun, S., & Karayağız Muslu, G. (2019). Investigation of Problematic Mobile Phones Use and Fear of Missing Out (FoMO) Level in Adolescents. *Community Mental Health Journal*, 55, 1004-1014, <https://doi.org/10.1007/s10597-019-00422-8>.

Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (Çev. ve Ed. Halil Ekşi), İstanbul: EDAM Yayınları.

Dasgupta, P., Bhattacharjee, S., Dasgupta, S., Roy, J.K., Mukherjee, A., & Biswas, R. (2017). Nomophobic Behaviors among Smartphone using Medical and Engineering Students in Two Colleges of West Bengal. *Indian Journal of Public Health*, 61, 199-204, DOI: 10.4103/ijph.IJPH_81_16.

Elhai, J. D., & Contractor, A. A. (2018). Examining latent classes of smartphone users: Relations with psychopathology and problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, 82, 159-166. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.01.010>.

Elhai, J. D., Levine, J. C., Alghraibeh, A. M., Alafnan, A. A., Aldraiweesh, A. A., & Hall, B. J. (2018). Fear of missing out: Testing relationships with negative affectivity, online social engagement, and problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, 89, 289-298. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.08.020>.

Elhai, J. D., Levine, J. C., Dvorak, R. D., & Hall, B. J. (2016). Fear of missing out, need for touch, anxiety and depression are related to problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, 63, 509-516. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.079>.

Elhai, J. D., Yang, H., Fang, J., Bai, X., & Hall, B. J. (2020). Depression and anxiety symptoms are related to problematic smartphone use severity in Chinese young adults: Fear of missing out as a mediator. *Addictive Behaviors*, 101, 105962. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2019.04.020>.

Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı, İstatistik Yöntemler, Analiz ve Yorum*. Ankara: Erk Yayınları.

Fioravanti, G., Casale, S., Benucci, S. B., Probst, A., Falone, A., Ricca, V., & Rotella, F. (2021). Fear of missing out and social networking sites use and abuse: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, 122, 1-12.

Fuster, H., Chamarro, A., & Oberst, U. (2017). Fear of missing out, online social networking and mobile phone addiction: A latent profile approach. *Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport*, 35(1), 23-30.

Gannamani, V. S., Bandaru, A. K. R.; Fiaidhi, J. (2020). FOMO- social media engagement-smartphone addiction and distraction_IEEEPaper.pdf. TechRxiv. Preprint. <https://doi.org/10.36227/techrxiv.12094140.v1>

Gezgin, D. M. (2018). Understanding Patterns for Smartphone Addiction: Age, Sleep Duration, Social Network Use and Fear of Missing Out. *Cypriot Journal of Educational Science*, 13(2), 166-177.

Girgin Büyükbayraktar, Ç. (2020). Predictive Relationships Among Smartphone Addiction, Fear of Missing Out and Interaction Anxiousness. *European Journal of Educational Sciences*, 7(2), 1-16.

Gökler, M. E., Aydın, R., Ünal, E., & Metintaş, S. (2016). Sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(Ek1), 53- 59.

Gürdin, B. (2019). Sosyal Medyanın Hedonik Tüketimi Ve FoMO'nun Gücü. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(3), 1259-1278, doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.19.08.1160.

Hong, F.-Y., Chiu, S.-I., & Huang, D.-H. (2012). A Model of the Relationship between Psychological Characteristics, Mobile Phone Addiction and Use of Mobile Phones by Taiwanese University Female Students. *Computers in Human Behavior*, 28, 2152-2159, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.06.020>.

Hoşgör, H. & Gündüz Hoşgör, D. (2019). The Relationship Among Nomophobia, Fear of Missing Out and Demographic Variables: Example of the Healthcare Manager Candidates. *Güncel*

Bağımlılık Araştırmaları Dergisi, 3(1), 16-24, DOI: 10.5455/car.105-1562758780.

Hoşoğlu, R. (2019). Lise Öğrencilerinin Cep Telefonu Bağımlılıklarının İncelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6 (1), 51-68. DOI 10.15805/addicta.2019.6.1.0024.

<https://recrodigital.com/we-are-social-2022-turkiye-sosyal-medya-kullanimi-verileri/>
We Are Social 2022 Türkiye Sosyal Medya Kullanımı Verileri, 2022, Erişim Tarihi: 23.09.2022.

Hunt, M. G., Marx, R., Lipson, C., & Young, J. (2018). No more FOMO: Limiting social media decreases loneliness and depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 37(10), 751-768. <https://doi.org/10.1521/jscp.2018.37.10.751>.

Kanmani, A., Bhavani, U. & Maragatham, R. (2017). NOMOPHOBIA – An Insight into Its Psychological Aspects in India. *The International Journal of Indian Psychology*, 4(2), 5-15.

Kim, J., Seo, M., & David, P. (2015). Alleviating depression only to become problematic mobile phone users: Can face-to-face communication be the antidote?. *Computers in Human Behavior*, 51, 440-447. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.05.030>.

Kula, H., Ayhan, C., Kaçay, Z. & Soyer, F. (2020). The Relationship between Smartphone Addiction and Life Satisfaction: Faculty of Sport Sciences Students. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7 (1), 86-95, DOI: 10.17220/ijpes.2020.01.008.

Kuss, D., & Griffiths, M. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 311. Doi: 10.3390/ijerph14030311

Kwon, M., Kim, D-J., Cho, H., & Yang, S (2013) The Smartphone Addiction Scale: Development and Validation of a Short Version for Adolescents. *PLoS ONE*, 8(12), e83558.

Li, L., Griffiths, M.D., Mei, S. & Niu, Z. (2020) Fear of Missing Out and Smartphone Addiction Mediates the Relationship Between Positive and Negative Affect and Sleep Quality Among Chinese University Students. *Frontiers in Psychiatry*, 11, doi: 10.3389/fpsy.2020.00877.

Ng, S.F., Hassan, N.S.I.C., Nor, N.H.M. & Malek, N.A.A. (2017). The Relationship Between Smartphone Use and Academic Performance: A Case of Students in a Malaysian Tertiary Institution. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 5(4), 58-70.

Noyan, C. O., Darçın, A. E., Nurmedov, S., Yılmaz, O., & Dilba, N. (2015). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formunun Üniversite Öğrencilerinde Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 73-81.

O'Connell, C. (2020). How FOMO (Fear of Missing Out), the Smartphone, and Social Media May Be Affecting University Students in the Middle East. *North American Journal of Psychology*, 22(1), 83-102.

Oberst, U., Wegmann, E., Stodt, B., Brand, M., & Chamarro, A. (2017). Negative consequences from heavy social networking in adolescents: The mediating role of fear of missing out. *Journal of Adolescence*, 55, 51-60. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.12.008>.

Ozer, O. (2020). Smartphone Addiction and Fear of Missing out: Does Smartphone Use Matter for Students' Academic Performance? *Journal of Computer and Education Research*, 8(15), 344-355, DOI: 10.18009/jcer.696481.

Pearson, C., & Hussain, Z. (2015). Smartphone Use, Addiction, Narcissism, and Personality: A Mixed Methods Investigation, *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 5 (1), 17-32, DOI:10.4018/ijcbpl.2015010102.

Pearson, C., & Hussain, Z. (2016). Smartphone Addiction and Associated Psychological Factors. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3 (2), 193-207, DOI: 10.15805/addicta.2016.3.0103.

Przybylski A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013) Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29(4),

1841-1848.

Qutishat, M., & Sharour, L. A. (2019). Relationship between fear of missing out and academic performance among Omani university students: a descriptive correlation study. *Oman Medical Journal*, 34(5), 404-411, doi: 10.5001/omj.2019.75.

Raza, A.S., Yousufi, S.Q., Rafi, S.M.T & Javaid, S. T. (2020). Impact of Smartphone Addiction on Students' Academic Achievement in Higher Education Institute of Pakistan. *Journal of Education & Social Sciences*, 8(1), 1-14, DOI: 10.20547/jess0812008101.

Rifkin, J., Cindy, C., & Kahn, B. (2015). Fomo: How the fear of missing out leads to missing out," *Advances in Consumer Research*, 43, 246-248, [Online]. Available: <http://www.acrwebsite.org/volumes/1019794/volumes/v43/NA-43>.

Samaha, M., & Hawi, N. S. (2016). Relationships among Smartphone Addiction, Stress, Academic Performance and Satisfaction with Life, *Computers in Human Behavior*, 57, 321-325, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.12.045>.

Santana-Vega, L.E., Gómez-Muñoz, A.M. & Feliciano-García, L. (2019). Adolescents problematic mobile phone use, Fear of Missing Out and family communication. *Media Education Research Journal*, 59, 39-47.

Seo, D. G., Park, Y., Kim, M. K., & Park, J. (2016). Mobile phone dependency and its impacts on adolescents' social and academic behaviors. *Computers in Human Behavior*, 63, 282-292, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.026>.

Sezerer Albayrak, E. (2021). Erasmus Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve "Gelişmeleri Kaçırma Korkusu" (FoMO). *Aksaray İletişim Dergisi*, 3(1), 86-104, Doi: 10.47771/aid.837200.

Sing, R. & Kumari, V. (2021). Loneliness And Smartphone Addiction Among Youths: A Correlational Study. *Indian Journal of Applied Research*, 11(3), 51-53, DOI : 10.36106/ijar.

Sun, C., Sun, B., Lin, Y., & Zhou, H. (2022). Problematic Mobile Phone Use Increases with the Fear of Missing Out Among College Students: The Effects of Self-Control, Perceived Social Support and Future Orientation. *Psychology Research and Behavior Management*, 15 1-8, <https://doi.org/10.2147/PRBM.S345650>

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics (6th ed.)*. Boston, MA: Pearson Publications.

Traş, Z., & Öztemel, K. (2019). Examining the relationships between Facebook intensity, fear of missing out, and smartphone addiction. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6, 91-113. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2019.6.1.0063>

Tunç Aksan, A. & Akbay, S. E. (2019). Smartphone Addiction, Fear of Missing Out, and Perceived Competence as Predictors of Social Media Addiction of Adolescents. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 559-566, DOI:10.12973/eu-jer.8.2.559.

van Deursen, A. J. A. M., Bolle, C. L., Hegner, S. M., & Kommers, P. A. M. (2015). Modeling habitual and addictive smartphone behavior: The role of smartphone usage types, emotional intelligence, social stress, self-regulation, age, and gender. *Computers in Human Behavior*, 45, 411-420. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.12.039>.

Wolniewicz, C. A., Tiamiyu, M. F., Weeks, J. W., & Elhai, J. D. (2018). Problematic smartphone use and relations with negative affect, fear of missing out, and fear of negative and positive evaluation, *Psychiatry Research*, 262, 618-623, <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.09.058>.

Yalçın, İ., Özkurt, B., Özmaden, M. & Yağmur, R. (2020). Effect of smartphone addiction on loneliness levels and academic achievement of z generation. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7(1), 208-214, <http://dx.doi.org/10.17220/ijpes.2020.01.017>.

Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zhang, M. X., & Wu, A. M. S. (2020). Effects of smartphone addiction on sleep quality among Chinese university students: The mediating role of self-regulation and bedtime procrastination. *Addictive Behaviors*, 111, 106552. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2020.106552>.

EXTENDED ABSTRACT

This research was conducted on a sample selected from university students to determine the mediating role of the duration of using technological tools in the relationship between fear of missing out (FoMO) and smartphone addiction. Indeed, university life stands out as an important transition period in the lives of its students. In this period, considering the risky behavior characteristics of the age range they are in, they may be adversely affected by the unnecessary increase in the use of smartphones. As they step into new social environments, they may feel anxious while communicating with people; this can easily be triggered in a university setting where they meet new people regularly. Therefore, instead of sitting, talking, traveling and communicating with them directly, smartphones can be the easiest way to reach and inform about these new friends (Büyükbayraktar, 2020, p. 9).

Teens and adolescents are more committed to technological gadgets than to socializing with people in their environment, and gadgets such as the Internet and smartphones almost always form an important part of their world. Furthermore, teens and adolescents tend to experience more FoMO than adults due to their tendency to compare their lives in social networks with others (Anwar, Fury & Fauziah, 2020, p. 184). The reason for this is that younger people use technological tools more than adults. In support of these discussions, Abel Buff and Burr (2016) discuss people in social life, how others think and act; sees them as a social being who values how this reflects on them. This curiosity triggers the use of technology among young people. Teens and adolescents are now spending an increasing amount of time in digital environments. Because hanging out in digital environments is becoming one of the most important leisure time activities, and young people are increasingly seen as an extension of their "real life" selves (Ahn & Jung, 2016; Kuss & Griffiths, 2017). In particular, the desire to stay in touch with what others are doing and to observe what is going on in the lives of others increase the interest and use of technological tools such as smartphones by university students (Abel et al., 2016; Fioravanti et al., 2021, Przybylski et al., 2013).

In the study, it was determined that university students spend more than four hours per day using smartphones. The use of smartphones is becoming very common especially among young people and adolescents in the world and in Turkey, and this situation is considered in line with the accelerating technological development. In addition, most of the university students connect to social media via smartphones. Again, a significant portion of university students use smartphones to spend their free time (Coşkun & Karayagız Muslu, 2019). This situation increases the intensity of smartphone use among university students. In a study conducted on adolescents in South Korea (Seo et al., 2016), it was determined that 90 percent of the participants were connected to social media platforms via their smartphones.

In this study conducted on a sample selected from university students; A positive and significant effect of the FoMO was determined on the duration of smartphone use. As the level of FoMO increases, the duration of smartphone use also increases. With so many people now accessing social media from mobile devices, the fact that information is more accessible than ever has made it possible for people to become more addicted to consuming information. With this opportunity and FoMO on social developments, frequent use of internet communication applications has been made possible by the virtual explosion of real-time sharing provided by the FoMO experience, social media tools, smartphones and tablets. These tools provide a constant opportunity to influence the shortcomings of others. Due to the social interaction anxiety, they experience, individuals who prefer to communicate indirectly with others are likely to experience fear of kidnapping and use smartphones more (Büyükbayraktar, 2020, p. 2). This situation increases the use of problematic smartphones.

In recent years, research has begun to focus more on the relationship between FoMO and smartphone addiction (Adrian & Sahrani, 2021). Previous studies (Adrian & Sahrani, 2021; Chotpitayasonondh & Douglas, 2016; Coco et al., 2020; Elhai et al., 2016; Elhai et al., 2018; Fuster et al., 2017; Oberst et al., 2017; Wolniewicz et al., 2018) and our results here emphasize that there is a positive and bidirectional relationship between FoMO and smartphone addiction. As the FoMO anxiety level of the participants' increases, the level of smartphone addiction also

increases. Among individuals with social anxiety, those concerned about missing out on rewarding experiences are particularly likely to overuse their smartphones to alleviate their FoMO (Wolniewicz et al., 2018). Hunt et al. (2018) found that limiting the time spent with technological tools can reduce FoMO anxiety. This research; also revealed that the duration of smartphone use may mediate the relationship between FoMO and smartphone addiction. Consistent with previous studies (Elhai & Contractor, 2018; Elhai et al., 2020; Kim et al., 2015; van Deursen et al., 2015), smartphone usage frequency is generally associated with psychological variables such as FoMO and problematic smartphone use modeled as an intermediate variable.

As a result, the relationship between FoMO and smartphone addiction was examined with this study, which was carried out on a sample selected from university students. In this process, the mediating role of smartphone usage time was determined. In this regard, a contribution to the literature can be made with studies to be carried out on a larger sample in different regions of Turkey. Further research in our country may examine the mediating role of FoMO in the relationship between boredom and smartphone addiction.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Kayıtlı “By8273” Numaralı Mecmuanın Mestap’a Göre Tasnifi

Sema ERDOĞDU

Doktora öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye
semaerdogdu8@gmail.com

Makale Bilgileri ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 24.05.2022

Kabul: 22.11.2022

Yayın: 30.12.2022

Anahtar

Kelimeler:

Klasik Türk
Edebiyatı, Mecmua,
XVI. Yüzyıl,
MESTAP, Şiir
Mecmuası.

İçerik ve dil bakımından farklı özellikler taşıyan mecmualar, kültür ve edebiyat tarihimizin hazinelerinden biridir. Klasik Türk edebiyatının divan ve mesnevilerinden sonra en önemli kaynakları olan şiir mecmuaları ise, gün yüzüne çıkmamış şairlerin keşfedilmesi, adları bilindiği hâlde henüz ele geçmemiş eserleri barındırması, şairlerin çeşitli nedenlerle divanlarına almadıkları şiirleri ihtiva etmesi gibi birçok açıdan önem arz etmektedir. Şahsî not defteri veya bir nevi antoloji özelliği taşıyan mecmualar, derleyicisinin ve aynı zamanda döneminin edebî zevkini ve şiir anlayışını da yansıtmaktadır. Bu çalışmada Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde bulunan BY8273 numaralı, derleyicisi ve derlendiği tarih kesin olarak bilinmeyen ancak içindeki şairlerin yaşadığı dönemlere bakıldığında XVI. yüzyılda oluşturulduğu muhtemel olan mecmuadaki manzum-mensur karışık metinlerin transkripsiyonu ve transliterasyonu yapılmıştır. 16 varaktan oluşan, ciltsiz ve fiziki olarak zarar gören mecmuanın en az bir yaprağı eksiktir. Mecmuada 2’si Arapça, 2’si Farsça ve diğerleri Türkçe olmak üzere toplam 39 manzum ve yer yer Arapça dua metinleri olan 8 kısa mensur metin yer almaktadır. Manzum metinlerin 12’si 10 farklı şaire aitken diğer 27 metnin şairi tespit edilememiştir. Mecmuada 5 farklı şairden 6 müseddesle 2 farklı şairden 2 mürâca’a şiir derlenmiştir. Ayrıca mecmuada sık rastlanılmayan sûretnâme, cevâbnâme ve davetnâme metinlerine de yer verilmiştir. Söz konusu metinler MESTAP’a göre tabloleştirilerek ilgililerin istifadesine sunulmuştur.

Classification of the Journal Numbered “BY8273” Registered in the Konya Regional Manuscripts Library according to MESTAP

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 24.05.2022

Accepted: 22.11.2022

Published:30.12.2022

Keywords:

Classical Turkish
Literature, Journal,
XVI. Century, MESTAP,
Poetry Journal.

Magazines, which have different features in terms of content and language, are one of the treasures of our cultural and literary history. Poetry magazines, which are the most important sources of classical Turkish literature after divans and masnavis, are important in many respects such as the discovery of poets who have not come to light, the fact that they contain works that have not yet been found even though their names are known, and that they contain poems that poets have not included in their divan for various reasons. Journals, which have the characteristics of a personal notebook or a kind of anthology, reflect the literary taste and poetic understanding of the compiler as well as the period. In this study, when the compiler and date of compilation are unknown, but when the periods in which the poets lived, the number BY8273 in the Konya Regional Manuscripts Library is considered. Transcription and transliteration of the mixed texts in verse and prose in the journal, which is likely to have been created in the 16th century, were made. At least one leaf is missing from the 16-leaf journal, which has no paperback and was physically damaged. In the journal, there are a total of 39 verse and 8 short prose texts, which are sometimes Arabic prayer texts, of which 2 are in Arabic, 2 are in Persian and the others are in Turkish. While 12 of the verse texts belong to 10 different poets, the poets of the other 27 texts could not be determined. In the journal, 6 müseddes from 5 different poets and 2 mürâca’a poems from 2 different poets were compiled. In addition, the texts of suretnâme, cevâbnâme and invitationnâme, which are not frequently encountered in the journal, are also included. The texts in question have been tabulated according to MESTAP and presented to the interested parties.

Atıf/Citation: Sema E. (2022). Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Kayıtlı “By8273” Numaralı Mecmuanın Mestap’a Göre Tasnifi, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 121-147.

“This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)”

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının divan ve mesnevilerinden sonra Osmanlı kültür ve edebiyat tarihinin önemli kaynaklarından biri de mecmualardır¹. Her bir mecmua derleyicisinin/derleyicilerinin beğenisi, ilgi alanları, günlük hayatı, mesleği, hem şahsî hem de dönemin sanat anlayışı ve estetik zevki gibi birçok unsurla harmanlanarak şekillenir. Böylece mecmualar Türk şiirinin gelişimi ve değişimi ile o dönem hakkında bilgiler ve değerlendirmeler sunduğu kadar derleyicisinin/derleyicilerinin bulunduğu sosyal ve edebî muhitin özellikleri hakkında da veriler barındırmaktadır².

Zaman içerisinde şekillenerek gelişen ve bir telif çeşidi hâline gelen mecmualar, derleyicisinin çeşitli ilgi ve dikkatleriyle manzum veya mensur metinlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ancak mecmuaların şekil ve tertip özellikleri birbiriyle benzerlik gösterse de her mecmua, mürettibinin şahsî tasarrufuna göre şekillenir. Böylece mecmualar muhtevası, tasarımı, amacı vb. açılardan tasnif edilmiştir³.

Çalışmaya konu olan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde BY8273 arşiv numarasıyla kayıtlı olan mecmuada şiirler edebî, hikemî, dinî vb. farklı konularda, çağdaş şairlerin şiirlerini ihtiva eder. Bunun yanı sıra nazım-nesir karışık bir şekilde tertip edilmiştir. Böylece mecmua, Mehmet Gürbüz (2012)’ün tasnifine göre “bir mensubiyet ilişkisi gözetmeksizin belirli şairlerin divanlarını/şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmualar” içerisine dâhil edilebilir (s.112). Söz konusu mecmua, derleyicinin kendisi için kaydettiği bir şiir mecmuası özelliği taşımaktadır.

Mecmualar üzerinde yapılan çalışmalar günümüze kadar devam edegelmiştir. Bugün ise mecmuaların muhtevasına dair kolay, hızlı ve hedefe ulaşmayı bir sistem hâline getiren MESTAP (Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi) ile daha sistematik bir şekilde bu çalışmalar yürütülmektedir. MESTAP’a göre oluşturulan tasnifler veri bankasında toplanarak yakın zamanda bütün mecmuaların tasniflerinin bir araya getirilmesi hedeflenmektedir (Kaplan 2018: 327). Çalışmaya konu olan mecmuada yer alan metinler MESTAP’a göre tablolaştırılmıştır⁴.

1. Nüsha Tavsifi

İncelememize konu olan manzum-mensur karışık metinler ihtiva eden mecmuanın müstensihî bilinmemekte ve ferağ kaydı bulunmamaktadır. Klasik bir mecmua olmakla birlikte sûretnâme, cevâbnâme ve davetnâme gibi farklı metinler de barındırır. Mecmua, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde BY8273 arşiv numarasıyla kayıtlı olup 16 varaktan oluşmaktadır. Cildi olmayan eserin yapraklarının kenarları yıpranmış ve zaman içinde zarar görmüştür. Eserin tamamı cetveli ve aynı tür kâğıttan oluşmaktadır. Başlıklar (1b, 3a, 10a gibi), mahlasların çoğu (2a, 8a, 9a gibi) ve bazı kelimeler (7a, 10a, 11a gibi) sürhle yazılmıştır.

Mecmuada şiiri bulunan şairlere bakıldığında önemli bir kısmının XVI. yüzyılda yaşamış (Kabûlî, Cinanî, Selamî, Azmî, Bursalı Rahmî Ulvî) şairler olduğu görülür. Mecmuada 1b, 2b, 3b, 4b, 6b, 7b ve 14b dışındaki sayfalarda çoban bulunmamaktadır. 14b sayfasında bulunan takip kelimesi ile 15a sayfasının ilk kelimesinin aynı olmaması ve 14a sayfasında başlayan kasidenin mahlas beytinin bulunmaması en az bir sayfanın kopuk olduğunu göstermektedir. Bunun dışında metinlerin akışında karışıklık veya eksiklik yoktur.

Mecmuadaki satır sayısı 17’dir. Ancak derleyici satırları muhtelif şekilde doldurmuştur. 6a sayfasındaki mensur olarak 14 satırına yazılan metin, kalem, yazı ve mürekkep farklılığından dolayı derleyiciden başka biri tarafından kaydedildiği anlaşılmaktadır. 9b sayfasında Taşlıcalı

¹ Mecmuanın tanımı, şekil ve içerik özellikleri, Osmanlı edebiyat geleneği içerisindeki yeri ve önemi hakkında birçok çalışma hazırlanmıştır (bk. Aydemir, 2001a; Aydemir, 2001b; Gürbüz, 2018:3-7; Köksal, 2006; Köksal, 2010; Kut, VI/1986; Uzun, 2003: XXVIII/265-268; Yılmaz, 2008). Bu sebepten çalışmada konunun bu yönüne değinilmeyecektir.

² Mecmuaların edebiyat tarihine katkıları, edebiyat araştırmaları için önemi, mecmuaların oluşum ve gelişimi vb. konularla ilgili araştırma ve değerlendirmeler mevcuttur (bk. Atik Gürbüz, 2012; Aydemir, 2001a; Aydemir, 2001b; Aydemir, 2007; Gürbüz, 2016; Gürbüz, 2018: 3-7; Köksal, 2011; Köksal, 2012; Tunç-Sevgi, 2015: 316).

³ Mecmuaların tasnifiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır (bk. Gürbüz, 2012; Kılıç, 2012; Köksal, 2018)

⁴ Mecmuaların içeriklerinin taranarak bir araya getirilmesi Osmanlı toplumuyla ilgili kapsamlı bilgi ve çıkarımlara olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda mecmuaların içerik dökümlerinin detaylı bir şekilde ortaya konduğu proje hakkında daha fazla bilgi için bk. Köksal, 2012.

Yahya'nın Necati Bey'in gazeline tahmisi yer almaktadır. Fakat 3. bentten sonrası boş bırakılmış ve toplamda 13 satırı yazılmıştır. 10a, 10b ve 11b sayfaları iki sütun hâindedir. 10a sayfasının başındaki 3 satırlık mensur kısımdan sonra sağ sütunda 14, sol sütunda 15 satır metin bulunmaktadır. 10b sayfasının sağ sütununda 11, sol sütununda 16; 11b sayfasının sağ sütununda 16, sol sütununda 13 satır yazı mevcuttur. Ayrıca bu sayfanın ortasında yukarıdan aşağıya 4 mısra yazılmıştır. 13b sayfasında 12 satırdan sonra 6a sayfasında bulunan duaların hattıyla aynı olan 4 satırlık mensur bir kısım yer almaktadır. 14a sayfasında 16 satır cetvelin içinde 17. satır cetvelin dışında sayfanın altına yazılmıştır. 14b sayfasında 16 satır metin bulunmaktadır. İlk iki satırın üstü çizilmiştir. Bu sayfanın kenarında bir beyit bulunmaktadır. 16b sayfasında bulunan 11 satırın ilk ikisi 6a ve 13b sayfalarındaki hattan da farklı bir hatla yazıldığı anlaşılmaktadır.

Mecmuada 6a, 13b ve 16b sayfaları haricindeki şiirler talik hat ile yazılmıştır. Yazmanın ilk sayfasının büyük bir bölümü kütüphane kaydı kâğıdının konulmasından dolayı okunamamaktadır. Mecmuada mensur kısımlar azınlıktadır. Metin içerisinde kalem ve yazı farkından dolayı bir başkası tarafından yapılan düzeltmeler bulunmaktadır. Şiirlerin çoğunluğu Türkçe olmakla birlikte 2 Arapça ve 2 Farsça şiir vardır. Mensur kısımların ise bazıları (6a, 10a gibi) Arapçadır. 3 kaside, 1 gazel, 6 müseddes, 2 mürâca'a şiir, 1 tahmis, 5 kıt'a, 3 nazm, 3 mısra, 5 müfred, 8 matla ile 2 tane de nazım şekli tespit edilemeyen şiir olmak üzere toplam 39 şiir bulunmaktadır.

Tablo 1. Mecmuada Yer Alan Şairler, Nazım Şekilleri ve Sayıları

Mahlas	Nazım Şekli/Sayısı
Askerî	Müseddes/1
Azmî	Müseddes/1
İlmî	Müseddes/1
Ulvî	Kaside/1
	Müseddes/2
Gamî Çelebi	Mürâca'a şiir/1
Hudâyî	Kaside/1
Selâmî	Mürâca'a şiir/1
Şeyh Gâlib	Müseddes/1
Kabûlî	Gazel/1
Rahmî (Bursalı)	Tahmis/1
Bilinmeyen	1 kaside, 3 nazm, 5 müfred, 5 kıt'a, 8 matla, 3 mısra ve 2 nazım şekli tespit edilemeyen toplamda 27 şiir.
Toplam Şiir	39
Toplam Nesir	8

Tabloya bakıldığında mecmuanın genel olarak XVI. yüzyıl şairlerinden şiirler barındırdığı görülmektedir. Derleyicinin edebî ve estetik zevkine göre şiirler âşıkâne, rindâne, hikemî tarzda seçilmiş, şairlerin çoğunlukla bir veya iki şiirine yer verilmiştir. Mecmuada toplam 39 manzume ve 8 mensur metin vardır. Manzumelerden 12’sinin 10 farklı şaire ait olduğu tespit edilmiştir. Mecmuada şairi tespit edilemeyen 1 kaside, 3 nazm, 5 kıt’a, 8 matla, 5 müfred, 3 mısra ile nazım şekli tespit edilemeyen 2 şiir olmak üzere toplamda 27 şiir yer almaktadır. Mecmuada şiiri bulunan şairlerin divanlarında taranmış olmasına rağmen şiirler tespit edilememiştir. Bu şiirlerin şairlerinin bulunmamasının nedeni mahlas barındırmayan nazm, müfred, kıt’a, matla gibi nazım şekilleriyle yazılmış olmalarıdır.

Mecmuada bazı şiirlerin nazım şekli, başlık bilgisi ile tutarsızdır. Böylece nazım şekli belirtilmiş şiirlerin aslında belirtilen nazım şekline farklı özellikler gösterdiği görülmektedir. Bu doğrultuda dikkat çeken konulardan bazıları şunlardır: Rubai başlığı ile verilen şiirlerin rubaiye ait olan ahrem ve ahreb kalıpları ile yazılmaması ve konularının farklı olması rubai nazım şeklinde olmadığını göstermektedir. Mecmuada rubai diye belirtilen şiir, kaynaklara göre aslında nazmdır. Müfred diye belirtilen şiirler matla, kaside diye belirtilen şiir mürâca’a şiir, kıt’a ve beyt olarak belirtilen şiirler yine nazm şekli özelliği göstermektedir. Ayrıca derleyici manzum-mensur karışık “Sûretnâme” isimli metinde beyt başlığı altında kıt’a ve matla nazım şekliyle şiirler kaydetmiştir. Bu bağlamda derleyicinin başlık verirken vezin veya kafiye düzenine bakmaktan ziyade mısra sayısına göre isimlendirdiği çıkarımında bulunulabilir. Ancak beyt başlığıyla verdiği şiirlerin mısra sayılarının farklı olması aslında beyt kelimesiyle herhangi bir şiir şeklini ya da bir manzumeyi kastettiğini göstermektedir.

2. Mecmuanın Derleyicisi ve Muhtevasıyla İlgili Notlar⁵

Mecmua, manzum-mensur karışık metinlerden derlenmiştir. İçindeki şairlerin yaşadıkları döneme bakılarak XVI. yüzyılda derlendiği söylenebilir. Ancak mecmuadaki bir müseddesin internet kaynaklarında Şeyh Gâlib’e ait olduğu söylene de hem şiirde mahlasın bulunmaması hem de *Dîvân*’ında bu şiire rastlanmaması şiirin şairi hakkında kesin hüküm vermemize engel olmaktadır.

Mecmuada farklı konu, şekil ve uzunluklarda 8 mensur metin yer almaktadır⁶. Mensur metinlerin içeriklerine bakıldığında bu metinleri üç kısma ayırabiliriz: Dinî içerikli dua metinleri, günlük hayata dair notlar ve derleyicinin özlemine dile getiren mektup. Mecmuanın 11a sayfasında unutkanlık için Ayetü’l-Kürsî’den nasıl istifade edileceği kaydedilmiştir:

“Sağ eliyle sol eli üzerine yidi kez yazsa ve yalasa ebedî işitdiği nesne asla hâtırından gitmeyüb unutmaya. Âyete’l-kürsî hürmetine.”

Mecmuanın 13b sayfasında koyun veya keçilerin telef olması durumunda okunması gereken ayet ve esma-i hüsnâ not edilmiştir:

“Koyun keçî kırılsa bunı yire suyu saça ... Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm. Minhâ halaknâküm ve fihâ nu’üdüküm ve minhâ nuhrîcüküm târaten uhrâ yâ Hayyu yâ Kayyûmu yâ Zül-celâli ve’l-ikrâm.”

Böylece derleyicinin çoban olduğu veya hayvancılıkla uğraştığı söylenebilir.

Bir diğer mensur metnin başlığı Merhum Ebussuûd Efendi’dir. Ebussuûd Efendi’ye ait olduğu düşünülen ve *“Sultan Süleyman merhumun atına yazup boynuna asduğu nüshadır...”* şeklinde başlayan mensur metinden Ebussuûd Efendi tarafından Kanuni Sultan Süleyman’ın ismine yazılan ve boynunda taşıdığı bir dua olduğu anlaşılmaktadır. Ebussuûd Efendi Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim zamanında yaşayan şeyhülislamdır. Kanuni, Ebussuûd Efendi’yi çok sevmiştir. Ebussuûd Efendi de Kanuni’ye pek çok eser arzetmiştir. Bu eserler içerisinde çeşitli dualar bulunduğu bilinmektedir (Ünal, 2020). Söz konusu metin bu dualardan biri olabilir. Derleyicinin bu dua metnini mecmuaya kaydetmesi akla iki ihtimal

⁵ “Mecmuanın Derleyicisi ve Muhtevasıyla İlgili Notlar” isimli bölüm Cemal Kurnaz ve Yaşar Aydemir’in (2013) “Mecmualara Sorulması Gereken Sorular” isimli çalışması çerçevesinde mecmuaya uygun cevaplar verilerek hazırlanmıştır.

⁶ Mensur metinlerin içerik dökümü, kısa metinlerin tamamı uzun metinlerin ise baş ve son kısımdan metnin muhtevasıyla ilgili fikir verebilecek kadarı verilerek yapılmıştır.

getirir. Öncelikle o dönemde Ebussuûd Efendi'nin duaları okunup yazılmaktadır. İkinci ihtimal ise derleyicinin ileri bir tarihte boynuna bir dua yazmayı amaçlamasıdır.

Mecmuadaki 15a-15b sayfalarında “Sûretnâme” başlığı altında manzum-mensur karışık mektup metni yer almaktadır. Mecmuadaki başlık her ne kadar “şekil, dış görünüş, tarz, nüsha, resim, tasvir, yüz, çehre” gibi anlamlara gelse de mektubun konusu özlem, hasret, bağlılık, göreceği gelme ve arzulamadır.

Çetin Derdiyok (1999) Mesihî'ye ait olan ve döneminin mektup örneklerini veren *Gül-i Sad-berg* isimli metne göre mektupları konuları açısından sınıflandırmıştır (s.735). Bu tasnife göre söz konusu mektup örneği “sevgi, özlem ve bağlılığın dile getirildiği” *Şevknâme* çeşididir. Bu özellikteki metinler rütbece küçük birine yazılabileceği gibi rütbece yakın kimseler arasında da yazılmaktadır. Konusu ise genel olarak sevgi, özlem ve bağlılıktır (Derdiyok, 1999: 737). Böylece mecmuadaki mektup, derleyicinin özlem duyduğu ve muhtemelen rütbece yüksek bir dostunu [...benüm efendüm benüm sultanum...(15a)], intisap ettiği tarikat şeyhini [...benüm sevgilü efendüm gice ve gündüz ol kâdiyü'l-hâcâtun dergâhundan niyâzum budur...(15b)], himayesi altında bulunduğu hamisini [...benim mürüvveti çok sultanum bi-hamdî'llâh eymen evkâtında ve eşref saâtünde nâme-i dil-firîb-i belâgat-âsârınız vârid ve nâzil olup bu mürde cânâ hayât-ı câvidânı bahş eylemişdür...(15b)], kelamını, eserlerini ve belâgatini överek ders aldığı hocasını [...v'ey sünbül-i lâle-zâr-ı belâgat... nâme-i dil-firîb-i belâgat-âsârınız... sizün mübârek lisân-ı şerîfünüzden sâdır olan kelâm-ı ferhunde-âsârınızı...(15a-15b)] veya saygı duyduğu bir kimseyi ölmeden önce son kez görme arzusunu [...murg-ı cân kafes-i tende pervâz itmedin mübârek cemâl-i dil-keş ü ferruh-fezânuzı görüp visâl-i bâ-kemâlinüz ile şâd u handân olmak müyesser ve mukadder kılıvire...(15b)] anlatmaktadır. Hatta bu özlem derleyenin gönlünü dil ile takrir ve kalem ile tahrir edilemeyecek bir mertebeye getirecek kadar derinden etkilemiştir [...hasret ü iştiyâkı derûnumuza bir mertebe kâr eylemişdür ki dil ile takrîr ve kalem ile tahrîre kâbil degüldür...(15b)].

Mecmuada 39 manzume yer almaktadır. Bu manzumeler tasavvufî ve âşıkâne şiirler olup zamanın geçiciliğinden, sevgilinin eziyetinden ve vefasızlığından şikâyet eden konularda derlenmiştir. Derleyicinin mecmuaya aldığı şairlerin iki ortak yönü vardır. Derleyici mecmuasına ya Kanuni dönemindeki meşhur şairleri ya da tasavvufla ilgilenen, herhangi bir tarikata giren veya tarikat şeyhi olan şairlerden seçmiştir: Hudâyî mevlevî, Askerî Halvetî şeyhi ve mutasavvıf, Ulvî Kanuni döneminde meşhur şair, ilmiye sınıfına mensup ve danışment zümresinden, Selâmî Zeyniye tarikatı şeyhlerinden, Gamî Çelebi Zeyniye tarikatı üyesi, Rahmî Kanuni döneminde meşhur ve tasavvufî şiirler yazmış, İlmî Mevlevî şeyhi ve Ebussuûd Efendi Kanuni döneminde meşhur şair ve şeyhülislamdır.

Mecmuada 2 farklı şairden konuları benzer 2 mürâca'a şiir vardır. Bu şiirlerden Selâmî'ye ait olan mürâca'a şiir mecmuada kaside başlığıyla kaydedilmiştir. Böylece derleyicinin başlığı verirken kafiye örgüsüne bakmadan verdiği anlaşılacağı gibi belki de o dönemde böyle bir ayırım söz konusu değildir. Terci-bende benzeyen 10 bentlik bu şiirin konusu âşığın, ayrılıktan şikâyet ederek sevgiliye kavuşmayı istemesidir. Ancak sevgili bela ve cefaya sabretmeden derdine derman bulamayacağını dile getirir. Bir diğer mürâca'a şiir devrin önde gelen âlimlerinden Gamî Çelebi'ye aittir. Müsemmene benzeyen 6 bentlik bu şiir yine sevgiliden ayrı kalmanın verdiği üzüntüyle ilgilidir. Sevgili vadettiği vuslata gelecektir ancak âşıktan sırrını kimseye söylememesini ister. Her iki şiirde de “dedim” âşığın, “dedi” ise sevgilinin söyledikleridir.

Mecmuada 3 kaside vardır. Birinin mahlas beytinin bulunduğu sayfanın eksik olmasından dolayı kime ait olduğu bilinmemektedir. Konusu muhtemelen hamisinden lütuf ve ihsan isteme üzerinedir. Diğer iki kaside Hudâyî ve Ulvî'ye aittir. 55 ve 26 beyitlik kasidelerin nazım türü medhiyedir. Hudâyî'nin kasidesi tasavvufla ilgili terimler içerir. Ulvî'ye ait kaside ise savaşla ilgili kavramların kullanıldığı övgüdür. Muhtemelen sefer öncesinde veya zaferle sonuçlanan savaşa caize için yazılmış bir kasidedir.

Mecmuada 6 müseddes yer almaktadır. Zamanın geçiciliğinden, Allah'tan başka kimseye minnet etmemek gerektiğinden, dolayısıyla tasavvufî bir hâl ile dünyalık şeyleri bırakmak

gerektiğinden ve sevgilinin eziyetinden bahseden şiirlerdir.

Mecmuadaki Kabûlî'ye ait bir gazel satranç oyunuyla ilgili terimleri ihtiva etmektedir. Rahmî isimli şairin Necâtî Bey'in gazeline tahmisi yer almaktadır. Ancak 5 bentten oluşması için yer ayrılan tahmisin 4 bendi yazılmıştır.

Mecmuada bazı şiirlere verilen başlıklar nazım şekli ile tutarsızdır. Bu tutarsızlıklar şöyledir: Kıt'a nazım şekliyle kaydedilen 5 şiir vardır ancak bu şiirlerin başlığında “beyt” veya “kıt'a” yazmaktadır. Toplamda 3 nazm vardır. “Kıt'a” başlığı altında belirtilen şiir “nazm” özelliği göstermektedir. “Rubai” başlığı ile verilen şiirler rubaiye ait olan ahrem ve ahreb kalıpları ile yazılmayıp konularının farklı olması rubai değil “nazm” olduğunu göstermektedir. Mecmuadaki 5 müfred vardır. Ancak mecmuadaki 8 matlanın ikisinin başlığı “müfred”dir. Kaside diye belirtilen şiir mürâca'a şiirdir. Ayrıca derleyici manzum-mensur karışık “Sûretnâme” isimli metinde “beyt” başlığı altında “kıt'a” ve “matla” nazım şekliyle şiirler kaydetmiştir. Böylece derleyici başlık verirken vezin veya kafiye düzenine bakmaktan ziyade mısra sayısına göre isimlendirdiği çıkarımında bulunulabilir. Fakat “beyt” başlığıyla kaydettiği şiirlerin mısra sayılarının farklı olması aslında beyt kelimesiyle herhangi bir manzumeyi kastettiğini göstermektedir.

Mecmuada üç ayrı başlıklı mektup metni bulunmaktadır. Sûretnâme başlıklı mektubun konusu ve çeşidi hakkında mensur metinlerde bahsettik. Diğer iki mektubun başlıkları “Davetnâme” ve “Cevâbnâme”dir. Mecmuada bu kısımlar art arda gelmektedir. Yani önce davetnâme akabinde cevâbnâme kaydedilmiştir. Davetnâme, kıt'a ve matla nazım şekliyle yazılmıştır. Mutlaka çağrı bildirmesi gereken davetnâmeler, genellikle rütbesi olan kişilere veya davet eden kişi tarafından bilinen ve yakın hissedilen kişileri çeşitli toplantılara çağırmayı amaçlar (Derdiyok, 1999: 739). Mecmuadaki ilk davetnâme metninin konusu da derleyenin arkadaşını dua ve reca ile biraraya gelmek için çağrısıdır. Karşılık olarak kaydedilen cevâbnâme başlıklı mektup metni iki müfred şeklindedir. Cevâbnâmeler, bir soruya, habere, mektuba veya duruma karşılıktır. Genellikle yüksek rütbedeki kişilere yazılır. Şevknâmelerde olduğu gibi sevgi ve bağlılık duyguları dile getirilse de haber bildirmesinden dolayı ayrılmaktadır (Derdiyok, 1999: 738). Mecmuadaki cevâbnâmeye göre arkadaşı davete karşılık veremeyeceğini, dermanının olmadığını söyler. Ayrıca bu gece eksiklik yaşamamasını, başka kimseleri çağırmasını ima eder. Diğer davetnâme derleyenin arkadaşından başkasını istemediğini, zahmet ve zorlama olmazsa bu gece gelerek şereflendirmesini tekrar söyler. Karşılık olarak hasret içinde gönlünün yandığını hatta teninin de kuruyup yandığını dile getirir. Aradaki mısra ile arkadaşının davetini hatırlatır ancak kendisini çağırıldığını odanın başka dostlarla dolu olduğunu ve oranın masivadan تنها kaldığını ifade eder.

1a sayfasında yer alan manzume, mecmuadaki cevâbnâmeye işaret olabilir:

“Virdi hoş şîrîn haberler hâtırım şâd eyledi

... nâme geldi ol şeker-güftârdan”

Mecmuanın derleyicisi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak mecmuanın ilk sayfasına kaydedilen birkaç manzume derleyicinin kendine ait olabilir. Zira söze mecmua ile ilgili bir müfredle başlamıştır ve akabinde Arapça harekeli bir metin “Nergis incilerinin yağdığını ve sulandığını” söyler. Sevgilinin gözüyle ilgi kurulan nergis ve onun incileri ile kastedilen kıymetli ve zarif şiirleri olmalıdır:

“Âsumânî cild ile mecmû'a-i gamdır felek

Şemse-i zerrîndir üstünde anun âfitâb” (1a)

“Kad emtartü lü'lü'en min nercisin ve sekât” (1a)

Bir diğer şiirde muhtemelen mecmua kitabıyla ilgili bir nasihatte bulunmaktadır. Derleyiciye göre hürmet gösterecek olsa da kardeşine bile kitabı vermeyi tavsiye etmez. Kastedilen kitabın derlediği mecmua olmalıdır. Bu bağlamda kitaba ne derece değer verdiği anlaşılmaktadır:

“Sana benden nasîhat olsun kim

Râdetün ile âteşe girme

Kardaşun da olur ise eğer

Öpmek için kitâbını virme” (1a)

Genel olarak mecmuadaki şiirlere ve şairlere bakıldığında derleyenin hem ilmî hem de edebî eğitim seviyesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Günlük hayata dair birkaç not ve şiirler mecmua derleyicisinin kültürel birikimi, okuma alışkanlığı ve sosyal çevresi hakkında bilgiler vermektedir. Bu bağlamda derleyen tasavvufî bilgiye ve edebî geleneğe hâkim olup belli bir estetik anlayışa sahiptir. Devrinin önde gelen şairleri ve devlet adamlarının yazdıkları şiirleri okuyan, Arapça ve Farsça bilen, eğitimli biridir.

Sonuç

Şiir mecmuaları, Klasik Türk edebiyatının önemli kaynaklarından biridir. Zira henüz gün yüzüne çıkmamış şairlerin keşfedilmesi, adları bilindiği hâlde henüz ele geçmemiş eserleri barındırması, tezkirelerde adı geçen fakat daha önce şiirlerine rastlanmayan şairlerin edebî ürünlerini içermesi, şairlerin bilinmeyen nedenlerle divanlarına almadıkları şiirleri ihtiva etmesi gibi birçok açıdan değerlidir. Bu çalışmada ise Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde BY8273 arşiv numarasıyla kayıtlı olan şiir mecmuası şekil ve içerik özellikleriyle tanıtılmıştır. 16 varaktan oluşan mürettibi ve tertip tarihi bilinmeyen söz konusu şiir mecmuasının dili çoğunlukla Türkçe olmakla birlikte yer yer Arapçadır. Ekseriyetle şiirlerden oluşmakta ancak mensur kısımlar da ihtiva etmektedir. Şairi tespit edilen şiirler dikkate alındığında mecmuanın XVI. yüzyıldaki şiirlerden tertip edildiği söylenebilir. Fiziki olarak yıpranmış mecmuanın en az bir yaprağı eksiktir. Mecmua birkaç sayfa dışında talik hatla yazılmıştır. Herhangi bir alfabetik düzen söz konusu değildir.

Mecmuada toplam 39 şiir yer almaktadır. Şiirlerin çoğunluğu Türkçe olmakla birlikte 2 Arapça ve 2 Farsça şiir vardır. Mecmuada 3 kaside, 1 gazel, 6 müseddes, 2 mürâca'a şiir, 1 tahmîs, 5 kıt'a, 3 nazm, 3 mısra, 5 müfred, 8 matla ile 2 tane de nazım şekli tespit edilemeyen şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 27'sinin şairi belli olmayıp diğer 12 şiir 10 ayrı şaire aittir. Mecmuada 5 farklı şairin müseddeslerine yer verilmesi müseddes mecmuası olduğunu düşündürse de 39 şiirin sadece altısının müseddes olması bu ihtimali zayıflatır. Ayrıca bu mecmuada çok rastlanılmayan bir tür olan mürâca'a şiir 2 ayrı şairden derlenmiştir.

Mecmuadaki 8 kısa mensur metnin bazıları (6a, 10a gibi) Arapçadır. Bu metinler içerisinde “Sûretnâme” başlığıyla kaydedilen ve manzum-mensur karışık yazılmış metinde 6 manzume bulunmaktadır. Bir çeşit mektup olan bu metin derleyicinin intisap ettiği tarikatın şeyhini görme isteği üzerine yazılmış olabileceği gibi derleyicinin uzakta olan ve özlem duyduğu dostunu ölmeden önce görme arzusu da olabilir. Mensur metinler içerisinde yine sık rastlanmayan bir çeşit mektup özelliği taşıyan cevâbnâme ve davetnâme metinlerine de yer verilmiştir. Diğer metinler ise dua içeriklidir.

KAYNAKLAR

Alıcı, L. (2002). Klâsik Türk Edebiyatında Mürâca'a Şiirler. *İlmî Araştırmalar* 14, s. 1-15.

Atik Gürbüz, İ. (2012). Şiir Mecmualarının Biyografik Değerine Dair Araştırmalara Ek. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 147-157.

Aydemir, Y. (2001a). Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü. *Bilig* 19, s. 147-155.

Aydemir, Y. (2001b). Şairlerin Edebî Kişiliğinin Tesbitinde Mecmuaların Rolü. *Türk Kültürü* (464), s. 731-744.

Aydemir, Y. (2007). Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler. *Turkish Studies (Tunca Kortantamer Özel Sayısı)* (5), s. 122-137.

Batıslam, H. D. (2000). Dîvân Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Bir Söyleyiş Biçimi (Mürâca'a-

Dedim-Dedi). *Folklor/Edebiyat* 22, s. 201-211.

Çetin, İ. (1993). *Derzi-zâde Ulvî (Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Dîvânının Tenkidli Metni)*. Fırat Üniv. SBE., Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Derdiyok, İ. Ç. (1999). Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği. *Osmanlı*, s. 731-740, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Donuk, S. (2012). Mürâca'a Dedim-Dedili Şiir midir? Dîvânlara Müracaat... *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 6, s. 119-138.

Erdoğan, M. (2008). *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitletli Metin-Dizin)*. Gazi Üniv. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Erdoğan, M. (2017). *Bursalı Rahmî ve Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Gürbüz, M. (2012). Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (Haz.: Hatice Aynur vd.), s. 97-113, İstanbul: Turkuaz.

Gürbüz, M. (2016). Cönkler ve Mecmualar Üzerinden Osmanlı Toplumunun Şiir ve Şair Tercihlerine Bir Bakış Denemesi. *Journal Of Turkish Studies (Symposium In Honor Of Prof. Dr. Günay Kut, Transcribing Manuscripts into Critical Analysis)* (45), s. 95-104.

Gürbüz, M. (2018). Kâbilî, Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr, e-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kaplan, O. (2018). Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2701 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasında Yer Alan Türkçe Şiirler (İnceleme-MESTAP-Karşılaştırmalı Metin). *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, s. 325-400.

Kaplan, Y. (2018). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Kayıtlı “T 5480” Numaralı Musammat Mecmuası ve MESTAP'a Göre Tasnifi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, s. 401-540.

Kılıç, A. (2012). Mecmûa Tasnifine Dâir. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII - Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, Bildiriler*, (Haz.: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), s. 77-96, İstanbul: Turkuaz.

Köksal, M. F. (2011). Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshâk-zâde Fevzi Mecmuası. *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, s. 449-468, Ankara: AKM.

Köksal, M. F. (2012). Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, s. 83-101, İstanbul: Kesit.

Köksal, M. F. (2018). Yazma Mecmualara Dair Yeni Bir Tasnif Denemesi. 2. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi (4-7 Nisan 2018) Bildiri Tam Metinleri Kongre E-Kitabı*, s. 87-92, <http://semp.ijoess.com/upload/9ad770af-84fb-4cd1-8af0-d25d9817a187.pdf> (E.T.: 25.04.2022).

Kurnaz, C. ve Aydemir, Y. (2013). Mecmûalara Sorulması Gereken Sorular. *Turkish Studies*, Volume 8/1, Winter 2013, s. 51-64.

Reşad, F. (1893). *Eslâf*. İstanbul (1312).

Tunç, S. ve Sevgi, A. (2015). Livâyî Bey Mecmû'ası. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 34, s. 313-352.

Uzun, M. (2003). Mecmûa. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 29, s. 265-268, İstanbul.

Ünal, M. (2020). EBUSSUUD EFENDİ, Hâce Çelebi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.

EKLER 1: Mecmuada Yer Alan Manzum Ürünler

Yp. nu.	Mahlas	Matla’ beyti / bendi	Mahlas / Makta’ beyti / bendi	Nazım şekli / birimi	Nazım türü	Vezin	Açıklamalar
1a	-	Āsumānī cild ile mecmū’a-i ğamdır felek Şemse-i zerrindir üstünde anuñ āfitāb	-	Müfred	-	---/--/--/--/-	Başlık: Müfred
1a	-	Virdi hoş şirīn haberler hātırım şād eyledi [...] ¹ nāme geldi ol şeker-güftārdan	-	Müfred	-	---/--/--/--/-	Başlık: Müfred
1a	-	Ḳad emşartü lü’lü’en min nercisin ve seḳat	-	Mısra’	-	_2	
1a	-	Ṭut şüfiyi rişinden ü ‘uşşākı sūzından	-	Mısra’	-	--./--./--./--	-

¹ Kütüphane kartı geldiği için şiirin bu kısmı okunamamıştır.

² Herhangi bir vezne uymamaktadır.

1a	-	Saňa benden naşîhat olsun kim Râdetüñ ile âteşe girme	Çardaşuñ ³ da olur ise eger Öpmek için kitâbuñı virme	Kıt’a	-	...-/...-/...-	-
1b	Hudâyî ⁴	Pend-i pîrânemi gûş it göziñ aç ey gâfil Tut sözüm tâ gide noğşanuñ olasıñ kâmil	Aça cânı gözini görmege ger dîdâruñ Perde-i ma’şiyetin kıılma öñine hâ’il	Kaside/55	Medhiye	...-/...-/...-/...-	Başlık: Hudâyî Efendi Raḥmetu’llâhi ‘Aleyh
3a	[Şeyh Gâlib] ⁵	Baňa dirdi müşfikâne pend idüp her dem dedem Çekme dünyâ-yı denî çün ey püser bir laḥza ğam Hâk olursın varlıguñ olur senüñ bir gün ‘adem Aşşı kalmaz gel naşîhat gûş kıl şoñra nedem Bâğda bülbül terennüm birle söyler dem-be- dem Geçdi dün ferdâyı ço ‘âlem bugündür dem bu dem	Bunda ne şâh u gedâ ḳalur ne ḥ’od bay u faḳîr Nev-civânsın diyü meyl ider saňa bu dehr-i pîr Bârî bir gönca-dehen tıfluñ yolında ol esîr Ġuşşa vü şâdî gerek ‘ârif olan yanında bir Âh [u] efgân eyleyüben dir saňa her dem nefir Geçdi dün ferdâyı ço ‘âlem bugündür dem bu dem	Müseddes/5	-	...-/...-/...-/...-	Başlık: [...] ⁶

³ Vezin bu kelimedede bozulmaktadır.

⁴ Şairin mahlası 50. beyitte yer almaktadır.

⁵ *Dîvân* taranmış ancak böyle bir şiire rastlanmamıştır (Okçu, 2011: Şeyh Gâlib Dîvânı).

⁶ Nüşhada silik hâldedir.

3b	‘ Askerî ⁷	Ḥikmet ü fazl u kemâl-ile olursuñ zü-fünün ‘Ākıbet yeksân ider ḥâke seni bu çarḥ-ı dūn ‘Aşk-ı pāk-ile ḳıl yāri ⁸ kendüñe sen reh- nümün Kākül-i dilber yiter boynında zencir-i cünün Hay yaban dīvānesi fehm it ne söyler erġanūn Geçdi dün ferdāyı ḳo ‘ālem bugündür dem bu dem	Ġāfil olma aç gözün gezme hemīşe serseri Pīšvā ḳıl kendüñe ceḥd ile sen bir serveri Bende-veş ırma irādet āsitānından seri İbn-i vaḳt ol ḳıl ü ḳāli terk idüp gel sen beri Ehl-i derd ol virdün olsun dem-be-dem ey ‘Askerî Geçdi dün ferdāyı ḳo ‘ālem bugündür dem bu dem	Müseddes/11	-	-.--/--/--/--/--	Başlık: Müseddes-i ‘Askerî
5a	‘ Ulvî ⁹	Dest-i ḳudret şanemā ḳaşlaruñ itdükte kemān Tir-i müjġānuña ḳarşu hedef ola niçe cān	Bir kepāze olımaḥ saña kemān-ı Rüstem Tir-i Vaḳḳāş idemez tirüñe mānend-i ḳırān	Kaside/26	Medhive	...--/--/--/--	Başlık: Kaşide-i ‘Ulvî Teberrüken

⁷ *Divân* taranmış ancak böyle bir şiire rastlanmamıştır (Karagöz, 1997: Askeri Divânı'nın Tenkitli Metni).

⁸ Vezin bu kısımda bozulmaktadır.

⁹ *Divân*'da kaside 37 beyittir. Şiir için bk. K. 13 (Çetin, 1993: 81).

6b	Selâmî ¹⁰	Rû-be-rû yâre turup ey gül-i hândân didüm Yiter itdün beni bülbül gibi nâlân didüm İderim şâm u seher nâle vü efgân didüm Khan döker yaş yirine dîde-i giryân didüm Meskenim oldu benim güşe-i hicrân didüm Elem-i firkatüne yok mıdur oran didüm Va’de-i vaşluña dil bulmadı pâyân didüm Kılça kaldı ki çıka hasret ile cân didüm Niçe bir eyliyeyin ‘ışkuñı pinhân didüm Yağdı yandurdu beni âteş-i hicrân didüm Bendeñe eyle nazâr ey şeh-i hûbân didüm Çekmege derd ü gamuñ kalmadı dermân didüm	Ey Selâmî gam-ı ‘ışk ile olup şâd didi Cânunu eyle belâ çekmege mu’tâd didi Her tarîk ile idüp hıdmet-i üstâd didi Cehd kıl tâ olasın kâbil-i irşâd didi Hıatm-i kânûn-ı cefâ eyliyem icâd didi Yıkduğum yine idüp hep yiñi bünyâd didi O binâyı urıamaz mülküñe Şeddâd didi Nice_ider gör ki şikârı yine şayyâd didi Zehr-i hicrânı idinme dün ü gün dâd didi Hâşılı gamdan olursın ba’de âzâd didi Bende-i muhlis olur muğbil-i sultân didi Şabr iderseñ bulunur derdüñe dermân didi	Mürâca’a şiiir ¹¹ /10	-	...-/...-/...-/...-	Başlık: Kaşide-i Selâmî ¹²
----	----------------------	---	--	-------------------------------------	---	---------------------	---

¹⁰ Makaledeki şiir için bk. Alıcı, 2002: 11.

¹¹ Mürâca’a şiir hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alıcı, 2002; Batislam, 2000; Donuk, 2012.

¹² Mecmuada kaside başlığıyla verilen şiir “mürâca’a şiir” özelliği göstermektedir.

8b	Ġamî Celebi/Alî Fenârî ¹³	Dün görüp dil-beri olsun bire ¹⁴ ‘ayyâr didüm Gelmedün yanuma gitdün çanı ikrâr didüm Ne revâdur taķınasun güli her hâr didüm İdesin cân u cihândan beni bîzâr didüm ‘Aşıķuñ hâlini bil ey gül-i gülzâr didüm ‘Ahd ü peymânuña gel eyleme inkâr didüm Meded Allâhı severseñ meded ey yâr didüm Va’de-i vaşla hîlâf eyleme zinhâr didüm ¹⁵	Yîter olduñ Ġamiyâ hecr ile ğam-h’âr didi Hâne-i qalbüñi seyr itmesün efkâr didüm Varuram bekleyesin dâr ile dîvâr didi Bu gice ‘arz iderüm çeşmüñe dîdâr didüm Şubha dek saña kılam vaşlumı îşâr didi Sırruñı eyleme tek kimseye izhâr didi Meded Allâhı severseñ meded ey yâr didüm Va’de-i vaşla hîlâf eyleme zinhâr didüm	Mürâca’a şîir/6	-	...-/...-/...-/...-	Başlık: Güft-i Ġamî Çelebi
9b	Rahmî ¹⁶	Seyr-i gülzâr oldu bülbül oldu güyâ bir yaña Şalınur ra’nâlayın her serv-i ra’nâ bir yaña Ehl-i diller qaldılar gülgeşt-i şahrâ bir yaña Halk-ı âlem bir yaña bî-çâre tenhâ bir yaña Cennet-i küyuñ qomazam olsa dünyâ bir yaña	Âh-ı Rahmîden olursa n’ola gerdün bî-ķarâr Gerd-i miñnet eyledi mir’ât-ı qalbin pür- ğubâr ‘Ârîzuñdan zâhir olalı bu hadd-i müşk-bâr Cânuna oldu Necâtîñüñ havâle çeşm-i yâr Ey ecel sen de gelüp itme teķazâ bir yaña	Tahmis/4 ¹⁷	-	...-/...-/...-/...-	Başlık: Ġazel- i Necâtî Tahmîs-i Rahmî

¹³ Şiir için bk. Alıcı, 2002: 7-8.

¹⁴ “Ey, hey, be” vb. anlamlara gelen “bre” ünleminin yazılışı, vezin gereği bu şekilde tercih edilmiştir.

¹⁵ Şiirin ilk bendi için bk. Reşad, 1893: 161-162.

¹⁶ Şiir için bk. Thm. 27 Erdoğan, 2017: 134-135.

¹⁷ Şiirin 4. bendi için yer ayrılmış ancak herhangi bir şey yazılmamış ve bu kısma diğerk sayfanın mürekkebi bulaşmıştır. Bu doğrultuda 5 bentten oluşan tahmis 4 bend olarak belirtilmiştir.

10a	-	Gün gibi alnı açık olursın Ger çatarsañ naşihātüm ey dil	İşleme şol işi nihānī kim Olasın āşikāra olsa hacil	Kıt’a	-	..-./.-./.-	Başlık: Kıt’a
10a	-	Ṭama’ destin kerem kıl eyle kūtāh Saña dağa iyüsin vire Allāh	-	Matla’	-	.-.-./.-.-/.-	Başlık: Müfred
10a	-	Göñlünde cem’-i māl ü zamīründe ‘ā’ide Ey h̄āce naqd-i ‘ömrün tükendi ne fā’ide	Efzūn ider cününümü sevdā-yı ‘ışķ-ı yār Dīvāne eyler ādemi efkār-ı zā’ide	Nazm	-	--./.-./.-./.-	Başlık: Kıt’a
10a	-	Dülbendi içre saqlasa afyonu ehl-i keyf Ta’yīb etmeziz anı hep başımızdadur	-	Müfred	-	--./.-./.-./.-	-
10b	Kabūlī ¹⁸	Gel naṭ’-ı maḥabbetde şehā bir sen ü bir ben Şaṭranc oyunun oynayalum māt ola düşmen	Leclāc ise de lecc iderüz naṭ’-ı cihānda Nādāna Qabūlī yiñilür şanma bizi sen	Gazel/5	-	--./.-./.-./.-	Başlık: Ğazel- i Qabūlī
10b	-	Seşer vaķtinde meşhedler yöresin Dolanup şordum anlara töresin	Lisān-ı hāl ile virdiler aḥbār Didiler geldüğüñ vaķtin göresin	Nazm	-	.-.-./.-.-/.-	Başlık: Rubā’ī

¹⁸ Dīvān’daki şiir için bk. G.308 (Erdoğan, 2008: 681).

10b	-	Rûh-ı mevtâya du’â eylemege gel elüñ aç Bir gün ola olasin sende du’âya muhtâc	-	Matla’	-	.../.../.../.../...	Başlık: Müfred
10b	-	Süleymân-vaqt olursañ qalbine toqınma bir mürîñ Celî haqq ile gördüm bir bülend eyvâna yazmışlar	-	Müfred	-	.../.../.../.../...	Başlık: Müfred
10b	-	Dil virme dilâ ‘ışka ki ‘ışk âfet-i cāndur ‘İşk âfet-i cān olduğı meşhūr-ı cihāndur	Ger dirse Fuzūlî ki güzellerde vefâ var Aldanma ki şâ’ir sözi elbette yalandur	Nazm	-	.../.../.../.../...	Başlık: Kıt’a
11b	-	‘Ale’ş-şabâh ki sâkî dihed <i>şarâb-ı tahūr</i> ¹⁹ Binüş pāk medâr <i>inne rabbenâ le-Ġafūr</i> ²⁰	-	Matla’	-	.../.../.../.../...	Başlık: Hü
11b	-	Bir ‘aceb dārü’ş-şifâdur ²¹ mey-gede Varsa başı ağrıyan ser-hoş gelür	-	Müfred	-	.../.../.../.../...	Başlık: Hü

¹⁹ 76 İnsan 21. “Rabb’leri onlara tertemiz içecekler sunacak.” ayetine telmih vardır.

²⁰ 35 Fatır 34. “Rabb’imiz gerçekten çok başılayıcıdır.”

Vezin bu mısradaki bozulmaktadır.

²¹ Vezin bu kelimedeki bozulmaktadır.

11b	-	Benim rûḥum cenāb-ı ‘izzetüñe Şıdḳ u ihlāşla du’ā olunur	Luṭf-gerden ne deñlü zaḥmet ise Böylece olmaz recā olunur	Kıt’a/2	Davetnâme	...-/...-/...-	Başlık: Da’vet-nâme
11b	-	Ḥazret-i ‘izz ü şeref[...]’ ²² lere yüz sürmek Cāna minnet idi varmağa yoḳ dermānum	Budur ümmîd-i kerem ü kemālünden bu gice Ḳuluñ eksükliğine ḳalma benim sulṭānum	Müfred/2	Cevābnâme	...-/...-/...-/...-	Başlık: Cevāb- nâme
11b	-	Budur ‘arzu’l-ḥulūş ve’l-eşvāḳ Budur inhā’-i bende-i müştāḳ	Eger olmaz-ısa zaḥmet ü teklîf Bu gice ḳılasız bizi teşrîf	Matla’/2	Davetnâme	...-/...-/...-	Başlık: Diğer Da’vet-nâme
11b	-	Ḥasretünden cân u dil yandı oda Ḳurı ten ḳalmış-ıdı yandı o da	Cümle yārān ile memlûdur oda Mā-sivādan şimdi tenhâdur o da	Matla’/2	Cevābnâme	...-/...-/...-	Başlık: Diğer Cevāb-nâme
		Gel ḳadem-rencide ḳıl ey ḳān-ı kerem ²³	-	Mısra’		...-/...-/...-	-

²² Kelime silik olduğundan okunamamıştır.

²³ Bu mısra mecmuada “Ḥasretünden cân u dil yandı oda/Ḳurı ten ḳalmış-ıdı yandı o da” ile “Cümle yārān ile memlûdur oda/Mā-sivādan şimdi tenhâdur o da” arasında yer almaktadır. Ancak vezin ve nazım şekli gereği ayrı bir kısımda yazılmıştır.

11b	-	Men ketebe çarra men hafaza ferre	-	-	Başlık: Kelâm-ı Hükemâ	
12a	· Azmî ²⁴	Dilâ her ne ümîd eyler-iseñ ol dergâhdan iste Dimezler saña var bir mürşid-i güm-râhdan iste Ne baht-ı tâli’-i bedden ne mihr ü mâhdan iste Ne şeyh ü şöret-âyîñ ü ne ehl-i câhdan iste Ne dervîş ü ne zâhiden ne kûtb-ı şâhdan iste Yürî yoçdan seni var eyleyen Allâhdan iste	Ümîdüñ câmesin ‘Azmî’ katı teng eyleyüp çaşma Atup tîr-i murâdâtı nişâne yayunı yaşma Çılıcuñ bunda mihmânum diyü al dîvâna ²⁵ aşma Münâşib isteyüp kimse çapusına ayak başma Ne dervîş ü ne zâhiden ne kûtb-ı şâhdan iste Yürî yoçdan seni var eyleyen Allâhdan iste	Müseddes/5	-	.---/.---/.---/.--- Başlık: Müseddes-i ‘Azmî Efendi

²⁴ Şiir için bk. Kaplan, 2018: 448.

²⁵ Vezin gereği “dîvârna” kelimesi kaynaktan hareketle “dîvâna” şeklinde değiştirilmiştir.

13a	İlmî ²⁶	Her murâdı dest açup dâ'im Hüdâdan isterem Ummazam şimdi Hüdâdan gayrıdan aşlâ kerem Yâ eyü dimiş cihân halkı dilâ yâ baña kem Ço ne dirlerse disünler çekmezem kaç'â elem Dȫst medhinden ne aşşı zemmi düşmenden ne ğam Fâriğ ü azâdeyem birdür yanumda medh ü zem	'İlmîyâ eyü dimiş yâ kim senüñ çün hâşş u 'âmm Hasb-i hâli herkesüñ ma'lûm olur rûz-ı kıyâm Halka dünyâ-yı deniden ötrü kılmam iltiyâm Haq te'âlâ hazretünden gayrıya yokdur ricâm Dȫst medhinden ne aşşı zemmi düşmenden ne ğam Fâriğ ü azâdeyem birdür yanumda medh ü zem	Müseddes/5	-	---/--/--/--/--	Başlık: Müseddes-i 'İlmî Efendi
14a	-	Menba'-ı hilm ü hayâ hazret-i zü'n-nüreynüñ Şöyle naqş olmuş idi levh-i dilünde Qur'an	Benem ol 'âciz ü bî-kes ki ayağuß tozına Eli boş geldüm ümîd eyleyü luğf u ihsân ²⁷	Kaside/31 ²⁸	-	---/--/--/--/--	-

²⁶ Dîvân taranmış ancak böyle bir şiire rastlanmamıştır.

²⁷ 14b sayfasındaki kasidenin 16. ve 17. beyitleri mürettibin kaleminden farklı bir kalemle karalanmıştır. Üzeri çizilen 17. beyit, 14a sayfasının en altına ve cetvelin dışına yazılmıştır. Diğer üzeri çizilen 16. beyit ise 14b sayfasında 24. beyitten ok çıkarılarak sayfanın kenarına dikey şekilde yazılmıştır.

²⁸ 14b sayfasında bulunan takip kelimesi ile 15a sayfasının ilk kelimesi aynı olmaması ve 14a sayfasında başlayan kasidenin mahlas beytinin bulunmaması sayfanın kopuk olduğunu göstermektedir.

15a	Selām-ı firāvān-ı bī-ḥadd ü ‘aded Du‘ā hemçü zülf-i mu‘anber resed ²⁹	-	Matla’	Sûretnâme	.---/.---/..--	Başlık: Sûretnâme Alt Başlık: Beyt ³⁰
	Selām olsun saña gül yüzlü yārüm Fedā olsun yoluña cümle varum ³¹	Selāmdan şoñra ḥālīm ola ma‘ lüm Yanarım ‘ işkun-la nitekim mūm	Matla’/2		.---/.---/..--	-
	Şorarsañ bu ḥarīḳ-i nār-ı ğamdan Ġarīḳ-i lücce-i derd-i elemden ³²	Bu ḥasret gūşesinde yanmışuñdan Bu firḳat baħrine ğarḳ olmışuñdan	Matla’/2		.---/.---/..--	Alt Başlık: Beyt
15b	Felekler güm güm ötse yiridür āh u fiġānumdan Zemīn ğarḳ-ı ḥūn itsem n‘ola eşk-i revānumdan	Devāsız derde uğradum uşandum ṭatlu cānumdan Ġarīb ü bī-kes oldum ayrılıp serv-i revānumdan	Matla’/3	Sûretnâme	.---/.---/.---/..---	-

²⁹ “İzzet mevfürlarına beyt-i selām” ve “ü ‘add du‘ā hem-çü zülf-i mu‘anber resd” ifadelerinin altı sürhle çizilmiş olup mürettibin tasarrufu olduğu kalemde anlaşılmalıdır.

³⁰ Mecmuada inşa şeklinde kaleme alınan “Sûretnâme” metninin içerisinde yer yer “beyt” başlığıyla ve herhangi bir başlık olmadan şeklen şiir olduğu belirtilen manzum şiir örnekleri bulunmaktadır. Söz konusu manzumeler inşa metninin akışına uygun olarak ayrı ayrı gösterilmiştir.

³¹ “Selām olsun saña gül yüzlü”, “Fedā olsun yoluña cümle”, “leṭāfetde vird-i ḥandānım” ve “çemenzār-i feşāḥatde sulṭān” ifadelerinin üstü sürhle çizilmiş olup mürettibin tasarrufu olduğu kalemde anlaşılmalıdır.

³² “Şorarsañ bu ḥarīḳ-i nār” ve “Ġarīḳ-i lücce-i derd-i elemden” ifadelerinin altı sürhle çizilmiş olup mürettibin tasarrufu olduğu kalemde anlaşılmalıdır.

	<p>Bir haber yârümden ey bād-ı şabâ bilmez misin</p> <p>Kimler ile eglenür ol bî-vefâ bilmez misin</p>	<p>Kūyîna varduñ mı yâ alduñ mı zülfinden haber</p> <p>Yüzini gördüñ mi yârüñ âşinâ bilmez misin</p>	<p>Kıt'a</p>	<p>-.--/-.--/-.--/-.--</p>	<p>-</p>
	<p>Künc-i hasret olmasun yâ Rab turağı kimsenüñ</p> <p>Şu'le-i âh olmasun her şeb-çerâğı kimsenüñ</p>	<p>V'ey eger düzağ yaqarsa nâr-ı düzağ gam degül</p> <p>Nâr-ı firqat yaqmasun bağruna dâğı kimsenüñ</p>	<p>Kıt'a</p>	<p>-.--/-.--/-.--/-.--</p>	<p>Alt Başlık: Beyt</p>

16a	‘Ulvi ³³	<p>Te’āla’llāh yed-i ʔudret ne demde urdu būnyāduñ</p> <p>Nedendür bilsem āyā āb u ḥāk ü āteş ü bāduñ</p> <p>Ne bāguñ bāgbānı beslemişdür ʔadd-i şimşāduñ</p> <p>Ne şaḥn-ı dil-güşāda bŷı ʔekdi serv-i āzāduñ</p> <p>Efendüm saña kim dirler ne yirdensün nedür aduñ</p> <p>Cefāyı kimden öğrendüñ a cānum³⁴ kimdür üstāduñ</p>	<p>Müjeñ ğaddāre sen bir merdüm-i ğaddāra beñzersin</p> <p>Nice başlar keser ʔanlar döker ḥŷn-ḥŷāra beñzersin</p> <p>Göñüller ʔıymada māhir büt-i ‘ayyāra beñzersin</p> <p>Dil-i ‘Ulviye raḥm itmez vefāsuz yāre beñzersin³⁵</p> <p>Efendüm saña kim dirler ne yirdensün nedür aduñ</p> <p>Cefāyı kimden öğrendüñ a cānım kimdür üstāduñ³⁶</p>	Müseddes/5	-	---/---/---/---	Başlık: Müseddes-i ‘Ulvi ³⁷
16b	-	<p>Zīver-i iḳlīm-i ‘adem şun’-ı Ḥudā-yı mübīn</p> <p>Ḥil’at-ı nŷr-ı başar mā-şadaḳ-ı meh-cebīn</p> <p>Maḥlab-ı ümmīd-i dil ʔurratü envārü’l-’ayn</p> <p>Lŷ’lŷ’-i baḥr-ı ‘adem baḥra zamān u zemīn</p>	-	-	---/---/---/---	-	

³³ *Dīvān*'daki şiir için bk. Ms.29 (Çetin, 1993: 173).

³⁴ Mecmuada bu kelimenin altına farklı yazı, kalem ve mürekkeple “a zālim” yazılmıştır.

³⁵ Mecmuadaki bu kısmın derleyiciden başka biri tarafından yazıldığı farklı yazı ve kalemden anlaşılmaktadır.

³⁶ Mecmuada müseddesin mütekerrir kısmı bulunmamaktadır. Bunun yerine “cyzan” yazılmıştır.

³⁷ Şairin mahlası farklı yazı, kalem ve mürekkeple yazılmış olmasından dolayı yazmaya sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

	Şulb-i benî Âdemi böyle ider şun’-ı Hakk Bir gül taşviridür sîm varağa nâzenîn Hayr-ı halef eyleye Gazret-i Rabb-ı Vedūd Görmeye ‘ömründe hiç bir keder ‘aynü’l- yağîn					
--	--	--	--	--	--	--

EKLER 2: Mecmuada Yer Alan Mensur Ürünler

Yp. Nu.	Eser Adı/Başlık	Baş	Son	Konu	Başlık
6a	Mensur metin	(1) Estağfiru’llāh el-’azîm el-lezi lâ ilāhe illā hüve’l-ḥayyü’l-ḳayyüm ve etübü (2) ileyhi tevbete ‘abdin zālîm...	(12) fî ḥayātî ve ‘inde vefātî ve ba’de memātî bi-raḥmetike yâ erḫame’r-(13)rāḥimîn.	Du’a	Du’â’
10a	Mensur metin	(1) Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām erba’un lâ li-erba’in ed-dünyâ li’l-’ibreti lâ li’l-’imâreti...	(3) ve’l-’ilmü li’l-’ameli lâ li’l-faḫri şadaḳa Rasûlu’llāh ve şadaḳa Ḥabîbu’llāh ³⁸ .	Du’a	

³⁸ Bu dua metni mecmuada harekelidir.

11a	Mensur metin	(1) Naşîhatlerinde buyurdular ki bir kimesne (2) Kâdir gicesi üç kerre lâ ilâhe illa'llâh dise...	(5) ikinci ³⁹ Kâdir gicesin ihyâ' itmişse sevâb vire (6) keremünden üçüncü cennete lâıyık ide (7) el-ğamdü lillâhi te'âlâ 'alâ na'mâ'ihî.	Du'a	Vâ'iz-i İzmirî Efendi
11a	Mensur metin	(1) sağ eliyle şol eli üzerine yidi kez (2) yazsa ve yalasa ebedî işitdüğü...	(3) nesne aşlâ hâtırından gitmeyüb (4) unutmaya âyete'l-kürsî hürmetine.	Du'a	Her kim za'ferân ile âyete'l-kürsîyi
11a	Mensur metin	(1) Sulţân Süleymân merhûmuñ atına (2) yazup boynına aşduğı nüşhadur (3) Bi'smi'llâhi'r-rağmâni'r-rağîm...	(9) ve'l-mesâkîn ve bi-ğakğkı sûretü'l-berâ'etü (10) ve'l-ğamdü li'llâhi te'âlâ ve's-şalâtü ve's-selâmü (11) 'ale's-seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve şahbihî 'ecma'in.	Du'a	Merhûm Ebû's-Su'üd Efendi
13b	Mensur metin	(1) Koyun keçi kırılrsa bunı yire şuyı şaçâ [...] ⁴⁰ (2) bi'smi'llâhi'r-rağmâni'r-rağîm <i>minhâ ħalağnâküm ve fîhâ nu'idüküm...</i>	(3) <i>ve minhâ nuğricüküm târaten uğrâ⁴¹ yâ Ğayyü yâ Ğayyümu yâ Zü'l-celâli</i> (4) ve'l-ikrâm.	Du'a	

³⁹ Mecmuada sürhle yazıldığını belirtmek için koyu gösterilmiştir.

⁴⁰ Kelime okunamamıştır.

⁴¹ 20 Taha 55. “(Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.”

15a	Mensur metin	(1) Ey gül-i gül-zâr-ı letâfet v’ey sünbül-i lâlâ-zâr-ı belâgat melâhat tahtının (2) şâhı hûblarun mihr ü mâhı lâlâ-ğadd ü benefşe bû-yı serv-ğadd-ı semen-sîmâ (3) mağbûb-ı cihânım ruğları vird-i ħandânım gözleri âhu dişleri dürr-i mişâlim (4) âfîtab-ı cihân-ârâ ve mâh-tâb-ı felek-i ziyâ ol kişver-i ħüsnün mâh-ı münîri...	(14) Gözi yaşlu ciger biryân vü bağı başlu rûz u şeb nâlân olmuşum ħasretünle (15) zâr u giryân benüm efendüm benüm sulţânım câna beñzeyen ħasret ü iştiyâkı derûnumuza (16) bir mertebe kâr eylemişdür ki dil ile taqrîr ve kalem ile taħrîre kâbil degüldür.		
15b	Mensur metin	(4) ⁴² Benim mürüvveti çok sulţânım bi-ğamdi’llâh eymen evkâtunda ve eşref sâ’atünde nâme-i dil-firîb-i (5) belâgat-âşârînuz vârid ve nâzil olup bu mürde câna ħayât-ı câvidanı bağş eylemişdür... (8) Benüm cânımdan ‘azîzim ve rûğımdan lezîzüm el-ğamdü lillâh yok sizün mübârek lisân-ı şerîfünüzden (9) şâdır olan kelâm-ı ferğunde-âşârînızı görüp bir miğdâr nâr-ı firğat-ı teskîn ve âteş-i (10) ħasret-i tenezzül bulmuşdur.	(13) Benüm sevgilü efendüm gice ve gündüz ol kâdiyü’l-ğacâtuñ dergâhundan niyâzum budur ki (14) murğ-ı cân kafes-i tende pervâz itmedin mübârek cemâl-i dil-keş ü ferruğ-fezâñuzı görüp (15) vişâl-i bâ-kemâlinüz ile şâd u ħandân olmağ müyesser ve muğadder kılıvire âmîn (16) yâ vâşilü’l-müştäğîn.	-	Şüret-nâme

⁴² Manzum-mensur karışık olan “Süretnâme” metninde 1,2, 3, 6, 7, 10, 11 ve 12 satırlarda manzumeler yer almaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Magazines, which have different features in terms of content and language, are one of the treasures of our cultural and literary history. Poetry magazines, which are the most important sources of classical Turkish literature after divans and masnavis, include the discovery of poets whose works that have not yet been found, although their names are known as they are mentioned in biographies. Poetry magazines contain poems that poets did not include in their divan for unknown reasons are important in many respects. Journals, which have the characteristics of a personal notebook or a kind of anthology, reflect the literary taste and poetic understanding of the compiler as well as the period.

In this study, the poetry magazine registered under the number BY8273 in the Konya Regional Manuscripts Library was introduced with its form and content features. We transcribed and transliterated the texts of 16 leaves in the mixed verse-prose magazine. Thus, the identified texts were tabulated according to MESTAP and presented to the interested parties. The compiler and date of compilation of the journal are not known precisely and there is no record of the journal. However, when we look at the periods in which the poets (Kabûlî, Cinanî, Selamî, Azmî, Rahmî Ulvi from Bursa) lived, it was XVI. The magazine is estimated to have been created in the 19th century. The page borders of the magazine without leather cover were frayed and damaged over time. The entire work consists of rulers and the same type of paper.

The fact that the following word on page 14b of the journal is not the same as the first word on page 15a, and the absence of the pseudonym couplet of the eulogy that starts on page 14a indicates that at least one page is torn. Apart from this, there is no confusion or deficiency in the flow of the texts. Titles (like 1b, 3a, 10a), most of the pseudonyms (like 2a, 8a, 9a) and some words (like 7a, 10a, 11a) are written with a pitcher. At least one page is missing from the journal, which has no cover and is physically damaged. Except for a few pages (6a, 13b, 16b), the journal was written in talik calligraphy. Thus, there are at least two people writing the magazine. On page 9b of the journal, there is Yahya's review of Necati Bey's ghazal. However, after the 3rd paragraph, it was left blank and a total of 13 lines were written.

There are 39 verse texts in total, 2 in Arabic, 2 in Persian and the others in Turkish. In the journal, there are 3 odes, 1 ghazal, 6 müseddes, 2 murâca'a poems, 1 tahmis, 5 kit'a, 3 verse, 3 verse, 5 curriculum, 8 matlas, and 2 poems whose verse form cannot be determined. The poet of 27 of these poems is not known, and the other 12 poems belong to 10 different poets. There are 27 poems in total, including 1 eulogy whose poet is unknown, 3 verse, 5 kit'a, 8 matlas, 5 syllabus, 2 verse and 2 poems whose verse form cannot be determined. There are 12 poems in total, including 2 odes, 1 ghazal, 6 müseddes, 2 murâca'a poems and 1 tahmis, whose poet has been identified. The poets whose poems are included in the journal and the number of poems are as follows: Askerî (1), Azmî (1), İlmî (1), Ulvî (2), Gamî Çelebi (1), Hudâyî (1), Selamî (1), Şeyh Galib (1), Kabûlî (1), Rahmi (Bursalı) (1).

Even though 5 different poets (Askerî, Azmî, İlmî, Ulvî and Şeyh Galib) are included in the journal suggests that it is a musaddes journal, it is unlikely as only six of 39 poems published belong to these poets. In addition, murâca'a poetry, which is not a common type in this journal, was compiled from 2 different poets (Gamî Çelebi and Selamî). Although it is a classical journal, it also contains different genres such as sûretnâme, cevâbnâme and invitationnâme.

Some of the 8 short prose texts in the journal (like 6a, 10a) are in Arabic and contain a prayer. Among these texts, there are 6 verses in the mixed verse-prose text recorded with the title of "Sûretnâme". This text, which is a kind of letter, may have been written on the request of the compiler to see the sheikh of the sect he had joined, or it could be the compiler's desire to see his friend, who is far away and longed for, before he dies. Among the prose texts, the texts of cevâbnâme and invitation, which are a kind of letter, which are not frequently encountered, are also included. The title of one of the texts of the aforementioned letter is "Deceased Ebussuûd Efendi" and it is understood that this prayer-containing text was written to wear by Suleiman the Magnificent. Another prose text is the saving of the second compiler of the journal. Written in a different calligraphy, this text is a recorded prayer read when sheep and goats die of illness. In this context, we could guess the profession of the compiler is a shepherd or dealing with animal husbandry.

There is no information about the compiler in the journal. However, a curriculum and Arabic text recorded on the first page of the journal may belong to the compiler. Because the speech began with a curriculum about the journal, and in an Arabic animated text, the narcissus and its pearls should be the precious and elegant poems that draw attention to the lover's eyes. In another poem, which may belong to the compiler, advice is probably given about the book of the magazine in question. He would not recommend giving the book, even to his brother, although he would show respect, according to the compiler. In this context, it is understood how much value is given to the book.

When we look at the poems and poets in the journal in general, it is understood that the compiler has a high level of both scientific and literary education. A few notes and poems about daily life provide information about the cultural background, reading habits and social environment of the magazine compiler. In this context, the compiler has a certain understanding of aesthetics, having a command of mystical knowledge and literary tradition. He is an educated person who reads the poems written by the leading poets and statesmen of his time, knows Arabic and Persian.

Journals contain a lot of important social and cultural information about the period in which they were written. Sometimes a recipe noted to be used in times of sickness, sometimes a piece of poetry that evokes good feelings and is recorded not to be forgotten, and even a prayer for forgetfulness, sometimes important and admired texts of the period, sometimes texts that convey emotions for communication purposes, become unique copyrights. brings.

Ermenek'te Kurtarılmayı Bekleyen Bir Yapı: Ardıçkaya Nadire Çeşmesi

Ahmet YAVUZYLMAZ

Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Konya,
Türkiye

Cahit KARAKÖK

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sanat
Tarihi Bölümü, Konya, Türkiye
cahitkarakok@gmail.com

Makale Bilgileri ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 15.11.2022

Kabul: 13.12.2022

Yayın: 30.12.2022

Anahtar

Kelimeler:

Çeşme, Ermenek,
Karamanoğlu
Beyliği, Sanat
Tarihi, Su Yapısı.

Arapça'da göz manasına gelen "ayn" tabirinin kullanıldığı çeşmeler, kaynaktan borular vasıtasıyla getirilen suyun bir hazneye toplanarak veya bir lüleyle bağlanarak halkın kullanımına sunulduğu yapılardır. Hayır amaçlı inşa edilen yapılardan birisi olan çeşmeler şehir meydanlarında, cadde ve sokaklarda, köşe başlarında, hatta bazen bir evin ya da yapının duvarına bitişik olarak inşa edildikleri görülür. Dönemlere ve inşa edildikleri devirlere bağlı olarak farklı plan ve formlarda, farklı bezeme programlarına göre tasarlanmaktadırlar. Sayıları her geçen gün azalan bu yapılar özellikle şehirlerde yeni caddeler açma, yeni yapılaşma ve ihmal yüzünden bakımsız kalmıştır. Bir bölümü ise tıpkı Ermenek'teki çeşme gibi kaderine terk edilmekte ve kurtarılmayı beklemektedir. Bu çalışmada Karamanoğlu Beyliği'ne başkentlik eden Ermenek'in Ardıçkaya Mahallesi'nde bulunan Nadire Çeşmesi plan, mimari, süsleme ile malzeme ve teknik özellikleri bakımından ele alınacaktır. Ayrıca başta Karaman ve çevresi olmak üzere Anadolu'daki benzer örnekler ile karşılaştırılacaktır.

A Structure Waiting to be Saved in Ermenek: Ardıçkaya Nadire Fountain

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 15.11.2022

Accepted: 13.12.2022

Published: 30.12.2022

Keywords:

Fountain, Ermenek,
Karamanoğlu
Principality, History of
Art, Water Structure,

Fountains are structures derived from the word "ayn" in Arabic, where the water brought from the source through pipes is connected to a nozzle and offered to the public. Fountains, one of the structures built for charity, can be seen in city squares, streets, corners, and sometimes even adjacent to the wall of a house or building. They are designed in different plans and forms, according to different decoration programs, depending on the periods and the periods in which they were built. These buildings, whose numbers are decreasing day by day, have been neglected due to the opening of new streets, new construction and neglect, especially in cities. Some of them are left to their fate just like the fountain in Ermenek and are waiting to be saved. In this study, the Nadire Fountain, located in the Ardıçkaya neighborhood of Ermenek, which was the capital of the Karamanoğlu Principality, will be discussed in terms of plan, architecture, decoration, materials and technical features. In addition, it will be compared with similar examples in Anatolia, especially in Karaman and its surroundings.

Atıf/Citation: Ahmet Y.; Cahit K. (2022). Kurtarılmayı Bekleyen Bir Eser: Ermenek Ardıçkaya Köyü Nadire Çeşmesi, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 148-159.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Karaman ilinin önemli ilçelerinden biri olan Ermenek, doğuda Mut, güneydoğuda Gülnar, güneyde Anamur, kuzeyde Karaman, güneybatıda Gazipaşa, batıda Başyayla ve Sarıveliler ile çevrilidir (Tapur 2003, s. 359-378).

Yapılan kazı ve araştırmalarla bölgenin tarihi M.Ö. 3000'lere kadar geriye gider. Tarihi süreç içerisinde Ermenek Luwi, Hitit, Arzava, Pers, Büyük İskender, Selevkoslar, Roma ve Bizans gibi çeşitli devletlerin hâkimiyetine girmiştir (Bardakçı 1976: 2; Uysal 1992: 230-231; Karauğuz 2005: 30). Arap akınlarına maruz kalan kent (Doğanay 2005: 18-21) Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad tarafından 622/1225 yılında fethedilmiştir (Sümer, 2001: 455). 1243 Köseadağ Savaşından sonra Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Karamanoğlu Beyliği'nin hâkimiyetine girerek beyliğin başkenti olmuştur (Aslanapa 1950, s. 1). Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî, Ermenek'in bir dağın tepesinde yer aldığını, topraklarının münbit ve bereketli olduğunu, Alaiye ile arasında üç günlük bir mesafe bulunduğunu söyler (El- Ömeri 2014: 154).

Ermenek ve çevresi 1471 yılında Gedik Ahmed Paşa tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır (Konyalı 1967: 687). XV. yüzyılın başlarında Ermenek ve çevresini ziyaret eden Aynî, Ermenek'in 100 kadar köyü olduğundan bahseder (Tekindağ 1997: 316-317). 1671 yılında bölgeye uğrayan Evliya Çelebi "*Şehir bağlık-bahçelik, 12 mahalleye dağılmış olup, 800 kâgir evi, 12 camii, 50 dükkan, 13 han, 2 hamam, 17 çeşme, 6 mektep vardır. Beyaz lavaş ekmeği, el dokuması bezi meşhur olup, Osmanlı sarayından sipariş alınır*" şeklinde bilgiler verir. (Çelebi 2005: 155).

Katip Çelebi Ermenek hakkında şu bilgileri aktarır: "*Larenden'in güneyinde, arası 2 menzil olan bir kaza ve kasabadır. Bağ ve bahçeleri, akarsuyu bol olan bir yerdir. Suyu yükseklerdeki bir mağaradan akar. Mağaranın içi geniştir ve ortasında göleti vardır. Oraya meşaleler ile inerler. Suyun ayağı dışarıda, etrafa taksim olunmuştur. Bir bölüğü şehre varır. Ermenek'in yüksek bir kaya ortasında in gibi bir kalesi vardır. Kalede dizdar ve hisar erleri bulunur*" (Çelebi 2013: 895-896).

1875 yılında bölgeye uğrayan İngiliz seyyah Davis 1200 ev bulunduğundan bahseder (Tekindağ 1977: 317). Vital Cuinet ise Ermenek nüfusunun XIX. asır sonlarında 6430 olduğunu söyler (Tekindağ 1977: 317).

Osmanlı hakimiyetinde bir eyalet haline gelen Ermenek (Uzunçarşılı 1988: 3; Tuğlacı 1985: 122), XVII. yüzyılın ortasında İçel Sancağına (Çelebi 2013: 895-896), 1910'da Konya'ya, 1915'te Silifke Sancağına bağlanmıştır (Çelebi 2005: 155). 1919 yılında tekrar Konya'ya bağlanan Ermenek (Bardakçı 1976: 52), 1989 yılında Karaman'a bağlanmıştır.

Nadire Çeşmesi'nin Plan ve Mimari Özellikleri

Nadire Çeşmesi, Karaman'ın Ermenek İlçesi'nde, Ardıçkaya Köy yolu üzerinde 186 ada, 15 parsel bitişiğinde yer almaktadır (Foto 1). Kesme ve moloz taştan inşa edilen çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin kemeri ile üst örtünün yarıya yakını yıkılmıştır (Foto 2).

Yapının inşa tarihini gösteren kitabe çeşme nişi üzerine, niş kemerinin hemen altına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Kitabe büyük oranda tahrip olduğu için tam olarak okunamamaktadır. Kitabe 0.37x0.27 m ölçülerinde kareye yakın enine dikdörtgen formlu bir taş üzerine kabartma tekniğinde işlenmiştir. Celi sülüs hatlı kitabe üç satırdır. Kitabenin her satırı birbirinden ince satır çizgileri ile ayrılmıştır. Her satırın kısa kenarları yarım daire kemerli kartuşlar içerisine alınmıştır (Foto 3).

Kitabenin Metni:

Maşallahü teâlâ

Sahibü'l hayrat.....larının (lerinin)

.....1230

Çeşmenin son satırında 1230?/1814-1815 tarihi okunabilmektedir. Bu tarih ibaresinden hareketle çeşmenin XIX. yüzyıl başlarında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kitabe tahrip olduğu için banisi ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Çeşme, Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.09.2011-64 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Bir duvara bitişik olarak inşa edilen çeşme haznesiz, tek cepheli ve tek kemerlidir. Yatay

dikdörtgen bir kütle arz eden çeşme, 3.00 m yükseklikte, 3.12 m genişliktedir. Çeşme arkasında bulunan duvara bitişik olmasından dolayı kuzeyde 0.38 m, güneyde 0.63 m derinliği bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı çeşme nişi 2.30 m genişliğinde, 0.40 m derinliğindedir. Nişin üzerini 0.20 m genişliğinde kesme taştan yarım daire bir kemer örter (Çiz. 1, Foto 4-5). Niş kemeri 0.20 m genişliğinde, yüzeyden 0.10 m taşıntı yapan düz ve pahlı profilli silmenin hareketlendirdiği ayaklar üzerine oturur. Ayaklar üzerinden başlayan bu silme kuşağı çeşme nişinin tamamını aynı kotta, çeşmenin ön cephesi boyunca dolaşmaktadır. İki parça kesme taştan örülen ayaklar 1.14 m yüksekliğinde, 0.42 m derinliğindedir. Niş yüzeyinde ve silmenin hemen üzerinde zeminden 1.33 m yüksekliğinde bir bardaklık/taslık bulunur. Bardaklık 0.21 m genişliğinde, 0.18 m yüksekliğinde, 0.20 m derinliğinde olup kareye yakın dikdörtgen formudur. Bardaklığın üzerine inşa kitabesi yerleştirilmiştir. Çeşmenin tek delikli ayna taşının yüzeyi tahrip edilmiş olup zaman içerisinde birden fazla lüle deliği açılmıştır (Çiz. 2, Foto 6).

Çeşme nişi içerisinde yer alan ve yekpare taştan yapılmış yalak enine dikdörtgen formlu olup genişliği 0.36 m derinliği 0.28 m dir.

Çeşmenin üst örtüsü günümüzde yıkılmış durumdadır. Hem yapıya ait eski fotoğraflarda hem de Ermenek ve Karaman çevresindeki çeşmelerde olduğu gibi üzere taş harpuştalı olup iki yöne eğimli bir üst örtüye sahip olduğu anlaşılmaktadır (Çiz. 3, Foto 4).

Çeşme süsleme açısından sade olup kitabe ve ayakların üzerinden başlayarak ön cephe boyunca enine atılan düz ve pahlı silme dikkati çekmektedir.

3. Karşılaştırma ve Değerlendirme: Çeşmeler üzerinde çalışma yapan araştırmacılar çeşmelerin farklı yönlerini dikkate alarak tipolojik çalışmalar yapmışlardır (Arseven 1983: 339-340; Aytöre 1962: 45-69; Eyice 1993: 278-279-283; Önge 1997: 41; Ödekan 1992: 294; Pilehvarin, 2002: 247). Yapılan tipolojik çalışmalara göre Nadire Çeşmesi, kaynaktan beslenme durumuna, konumuna, cephe düzenine ve cephe sayısına göre değerlendirilmiştir. Ayrıca malzeme ve süsleme ile çeşmeyi meydana getiren diğer yapı elemanları ile benzer örnekler tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Konumlarına ve Buldukları Yere Göre Çeşmeler: Çeşmeler konumlarına ve buldukları yere göre bağımlı ve bağımsız çeşmeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bağımlı çeşmeler grubuna girenler herhangi bir duvar veya yapı ile fiziksel bir bağı bulunacak şekilde inşa edilmiştir. Nadire Çeşmesi bir yapının duvarına bağlı olarak inşa edilmiştir. Bu yönüyle Karaman'da Hancızâde (XVIII. yüzyıl ikinci yarısı) (Denktaş 2000: 57-59), Necip Ağa/Sekiz Çeşme) (1223/1808) (Denktaş 2000: 74-77), Yiyen Ağalar Sokağı Çeşmesi (XVIII. yüzyıl sonları-XIX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 79-81), Hacı Yahya (1231/1815) (Denktaş 2000: 103-104), Eskiciler (1308(/1890) (Denktaş 2000: 136-138), Abbas Mahallesi (XIX. yüzyıl sonları XX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 161-163) çeşmeleri ile benzerlik gösterir (Denktaş 2000, s. 193).

Anadolu'da inşa edilen birçok örneğin bir yapının duvarıyla birlikte inşa edildiği görülmektedir. Bunlar arasında Erzincan-Tercan Mama Hatun Kümbedi Çeşmesi (XIII. yüzyıl) (Önge 1997: 43-44), Nevşehir-Avanos Sarı Han Çeşmesi (XIII. yüzyılın ilk yarısı) (Önge 1997: 44), İzmir-Selçuk İsa Bey Camii Çeşmesi (1375) (Önge 1997: 55-56), Elazığ Harput Sara Hatun Çeşmesi (XV. yüzyıl), Kocaeli Pertev Paşa Çeşmesi (1579-80), İstanbul Sulukule Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi (1588), Edirne Hacı Müslim Çeşmesi (1647), İstanbul Mihrimah Sultan Çeşmesi (1680) (Ödekan 1992:287), Kayseri Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi (1886) (Denktaş 2000: 103-104), Karaman Hacı Yahya Çeşmesi (1815) (Denktaş 2000: 1003-104), Balıkesir Hacı Mahmud Ağa (Kasablar) Çeşmesi (1756), Afyon Sinan Halife Çeşmesi (1859), Edirne Hadım Ağa Çeşmesi (1867) gösterilebilir.

3.2. Kaynaktan Beslenme Durumuna Göre: Çeşmeler kaynaktan beslenme durumuna göre iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta yer alan çeşmelerde kaynaktan künkler veya borular vasıtasıyla getirilen su, musluk veya lüle vasıtasıyla halkın kullanımına sunulmaktadır. İkinci grupta yer alan çeşmeler ise hazneli ya da depo olup kaynaktan künk veya borular vasıtasıyla getirilen su çeşmenin arka tarafında yer alan su deposu ya da hazne bölümünde muhafaza edilmektedir.

3.3. Cephe Sayısına Göre: Çeşmeler fiziksel biçimlenişlerine göre tek cepheli, iki cepheli, üç veya daha çok cepheli olarak inşa edilirler. Nadire Çeşmesi gibi ilçe genelindeki çeşmelerin büyük bir bölümü tek cepheli olarak inşa edilmişlerdir. Bu tip çeşmelerin bir yüzünün çeşme olarak kullanıldığından ön cephe diğer cephelerden daha gösterişlidir. Karaman'da Kadı Budak (958/1551) (Denktaş 2000: 30-34), Ali Dede Tartan (1224/1809) Denktaş 2000: 90-94), Dikbasan Çeşmesi I (1231/1815) (Denktaş 2000: 105-108), Sakabaşı Sokağı Çeşmesi (XIX. yüzyıl ortaları) (Denktaş 2000: 123-126), Hancızâde (XVIII. yüzyıl ikinci yarısı) (Denktaş 2000: 57-59), Necip Ağa/Sekiz Çeşme) (1223/1808) Denktaş 2000: 74-77), Yiyen Ağalar Sokağı Çeşmesi (XVIII. yüzyıl sonları-XIX. yüzyıl başları) Denktaş 2000: 79-81), Hacı Yahya (1231/1815) (Denktaş 2000: 103-104), Eskiciler (1308/1890) (Denktaş 2000: 136-138) (Denktaş 2000:163-168), Abbas Mahallesi (XIX. yüzyıl sonları XX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 161-163) çeşmeleri tek cepheli çeşmelere örnektir (Denktaş 2000: 190).

3.4. Cephe Kompozisyonlarına Göre: Çeşmelerin en önemli bölümleri lülelerin bulunduğu ya da suyun aktığı ön cephelerdir. Çeşmelerin cephelerinde en dikkati çeken unsur kemerdur. Çeşmeler ile ilgili yapılan tipolojik çalışmalarda yapıların cephelerinde kemer sayısı dikkate alınarak bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Ancak kemersiz olarak yapılmış olan çeşmelerde bulunmaktadır. Kemer sayısına göre sınıflandırmanın yanı sıra kemer formuna göre de alt bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

Anadolu'da Türk dönemine ait çeşmeler kemer formlarına göre yarım daire, sivri, basık, sepet kulpu, kaş, dilimli kaş kemer, Bursa kemeri ve gemi teknesi kemer formu gibi çeşitli kemer tipleri kullanılmıştır. Nadire Çeşmesi tek kemerli olup kemer formu ise yuvarlaktır. Yuvarlak kemer, çeşmelerde çok fazla tercih edilen bir kemer formu değildir. Ancak Başta Karaman ve çevresi olmak üzere Anadolu'nun diğer şehirlerinde de yuvarlak kemerli çeşmelere rastlanılmaktadır. Karaman'da Kadı Budak (958/1551) (Denktaş 2000: 30-34), Ali Dede Tartan (1224/1809) (Denktaş 2000: 90-94), Dikbasan Çeşmesi I (1231/1815) (Denktaş 2000:105-108), Sakabaşı Sokağı Çeşmesi (XIX. yüzyıl ortaları) (Denktaş 2000: 123-126) yuvarlak kemer formulu olması bakımından Nadire Çeşmesi ile benzerlik gösterir (Denktaş 2000: 190).

Konya merkezde Şark Çeşmesi, Terceman Çeşmesi, Tahtatepen Çeşmesi, Şeyh Ulema Köşe Çeşmesi, Ravza Çeşmesi, Nakipoğlu Çeşmesi, Fahrünisa Mesnevi Çeşmesi, Küçük Sinan Çeşmesi, Karacihan Çeşmesi (Sarıkaya 2013: 63, 69, 129, 183, 187, 215, 221, 223, 291) ile ilçelerdeki Beyşehir Karahisar Hacı Abdullah Çeşmesi, Beyşehir Çukurağıl Harmanbaşı Çeşmesi, Bozkır Hamzalar Çifte Çeşmesi, Güneysınır Güneybağ Mahallesi Çeşmesi, Yunak Turgut Çeşmesi, Meram Sağlık Kara Çeşme, Meram Güneydere Orta Mahalle Çeşmelerinde yarım daire kemer formu kullanılmıştır.

Nadire Çeşmesi, tek kemerli ve yarım daire kemer formu ile İzmir Selçuk İsa Bey Camii Çeşmesi (1375) (Önge 1997: 55-56, res.58), Balıkesir-Bandırma Dere Mahallesi Çeşmesi (1903) (Işıkoğan 2013: 198-199), Manisa Serseri Dede Çeşmesi (1871-1872) (Uçar 2012:112-113) ile benzerlik gösterir.

3.5. Malzeme: Nadire Çeşmesi'nin inşa malzemesi taştır. Çeşmenin yıkılan duvarlarından görüldüğü gibi dış duvarlarda kesme taş, dolgu duvarın içerisinde moloz taş malzeme kullanılmıştır.

3.6. Yapı Elemanları

3.6.1. Duvarlar: Nadire Çeşmesi arkasında yer alan bir duvara bitleştirilmiştir. Çeşme duvar yüzeyinden kuzeyde 0.38 m, güneyde 0.63 m öne doğru taşıntı yapmaktadır. Ön cephede olduğu gibi yan cephelerde moloz taş dolgulu, kesme taş kaplıdır.

3.6.2. Ayaklar: Nişin üzerini örten kemerler yığma ayaklar, yekpare ayaklar ya da sütunlar üzerine oturmaktadır. Ayaklar bir bakıma kemerin taşıyıcısı durumundadır. Nadir çeşmesinde yuvarlak kemer iki yanda bulunan taş örgülü ayaklar üzerine oturmaktadır.

3.6.3. Kemerler: Çeşme nişinin üzerini örten kemer yapılarıdaki cephenin en belirleyici yapı elemanıdır. Nadire Çeşmesi'nde nişin üzerini örten yarım daire kemer formu çok fazla tercih edilmediği görülür.

3.7. Üst Örtü: Çeşmenin üst örtüsü günümüzde yıkılmış durumdadır. Hem yapıya ait fotoğraflarda hem de Ermenek ve Karaman çeşmelerinde olduğu gibi üzere taş harpuştalı olup iki yöne hafif eğimli düz dam bir üst örtüye sahiptir. Karaman'da Boyahane Muhyiddin Çeşmesi (748/1469) (Denktaş 2000: 15-18), Kadı Budak (958/1551) (Denktaş 2000: 30-34), Ali Dede

Tartan (1224/1809) (Denktaş 2000: 90-94), Dikbasan Çeşmesi I (1231/1815) (Denktaş 2000: 105-108), Sakabaşı Sokağı Çeşmesi (XIX. yüzyıl ortaları) (Denktaş 2000: 123-126) ile benzerlik gösterir.

3.8. Taslık-Bardaklık-Maşrabalık: Su içmek için kullanılan tasların konulduğu farklı formlardaki duvar içerisine açılan oyuklara taslık, bardaklık, maşrabalık denir. Nadire çeşmesinde yer alan taslık-bardaklık kareye yakın dikdörtgen formludur. Bu yönüyle Karaman Dahhak Çeşmesi (XIX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 100-102), Hacı Celal Çeşmesi II (XIX. yüzyıl onları XX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 146-148), Hacı Efendi Çeşmesi (1219/1804) (Denktaş 2000: 87-90) ile benzerlik gösterir.

3.9. Su Yalağı: Çeşme nişlerinin önünde yer alan yalıkların iki önemli görevi vardır. Birincisi çeşmeden akan suyun insanların kullanımı sırasında üzerlerine sıçramasını engellemektir. Diğeri ise akan suyun bir haznede birikmesini sağlamaktır. Yalıklar genellikle dikdörtgen formlu olup yekpare ya da taş örgülü olarak yapılmışlardır.

3.10. Kitabe: Nadire Çeşmesi'nin çeşme nişi içerisine yerleştirilen üç satırlık kitabesi taş malzeme üzerine işlenmiştir. Kitabe büyük oranda tahrip olduğu için tam olarak okunamamıştır.

3.11. Süsleme: Çeşme süsleme açısından sadedir. Yapının dış cephe kaplamasındaki düzgün kesme taş işçiliği, niş içerisine yerleştirilen kitabesi dikkati çeker. Çeşmelerde yaygın bir uygulama ise silmelerdir. Nadire Çeşmesinde ayakların hemen üzerinden başlayan silme çeşme nişi boyunca devam etmektedir. Bu yönüyle Karaman'da Boyahane Muhyiddin Çeşmesi (748/1469) (Denktaş 2000: 15-18), Hancızâde (XVIII. yüzyıl ikinci yarısı) (Denktaş 2000: 57-59), Yiyen Ağalar Sokağı Çeşmesi (XVIII. yüzyıl sonları-XIX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 79-81), Dikbasan Çeşmesi I (1231/1815) (Denktaş 2000: 105-108), Hacı Celal Çeşmesi II (XIX. yüzyıl onları XX. yüzyıl başları) (Denktaş 2000: 146-148), çeşmeleri ile benzerdir.

4. Sonuç: Su yapıları içerisinde en yaygın grubu oluşturan çeşmeler aynı oranda en fazla ortadan kalkan tarihi eserlerin başında gelmektedir. Şehirlerin, mahallelerin, meydanların, cadde ve sokakların vazgeçilmez birer yapısı olan bu ata yadigârı eserler ne yazık ki şebeke suyunun evlere bağlanmasından sonra önemini yitirmiştir. Bununla bağlantılı olarak da ihmal edilerek tahrip olmuşlar, bakım ve onarımları yapılmayarak kendi kaderlerine terk edilmişlerdir. Ayrıca yeni yapılaşmalar, sokak ve caddelerin genişletilmeleri de bu eserlerin ortadan kalkmasına ya da yer değiştirmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Nadire Çeşmesi'nin bir an önce onarımının yapılarak gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arseven, Celal Esad (1988). "Çeşme" *Sanat Ansiklopedisi, C. I*, İstanbul, 389-90.
- Aytöre, Ayhan (1962). "Türklerde Su Mimarisi", *I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Tebliğler*, Ankara, 45-49.
- Bardakçı, H. (1976). *Bütün Yönleriyle Ermenek*, Ankara.
- Denktaş, Mustafa (2000). *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri.
- Diez, E.-Aslanapa, O. (1950). *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul.
- Doğanay, O. (2005). *Ermenek Ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, Konya.
- Evliya Çelebi (2005). *Seyahatname*, (Haz. S. A. Kahraman), Cilt: IX, İstanbul.
- Eyice, Semavi (1993). "Çeşme", *TDVİA, C.8*, İstanbul, 277-286.
- Işıkkakdoğan, Abdülbaki (2013). *Balıkesir Çeşmeleri*, Y.Y.Ü.S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Karauğuz, G. (2005). *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya.
- Kara Pilehvarian, Nuran (2002). "Osmanlı Çeşme Mimarisi", *Türkler, C.12*, Ankara, 396-

401.

Kâtip Çelebi (2009). *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi*, I, Cilt: I, Ankara.

Konyalı, İbrahim, Hakkı (1967). *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek Mut Abideleri*, İstanbul.

Ödekan, Ayla (1992). "Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme", *Semavi Eyice'ye Armağan, İstanbul Yazıları*, İstanbul, 281-297.

Uçar, Hasan, (2012). *Sipil'den Manisa'ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri*, Manisa.

Önge, Yılmaz (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara.

Sarıkaya, M.A. (2013). *Konya'nın Tarihi Çeşmeleri*, Konya.

Sümer, F. (2001). "Karamanoğulları", *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 454-460.

Tapur Tahsin (2003). "Ermenek'in İklim Özellikleri", *S.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, Konya, 359-378.

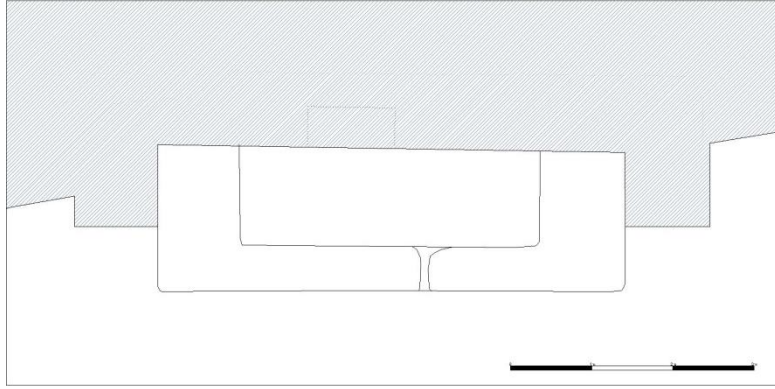
Tekindağ, M. C. Ş. (1997). "Ermenek", *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul, 316-317.

Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul.

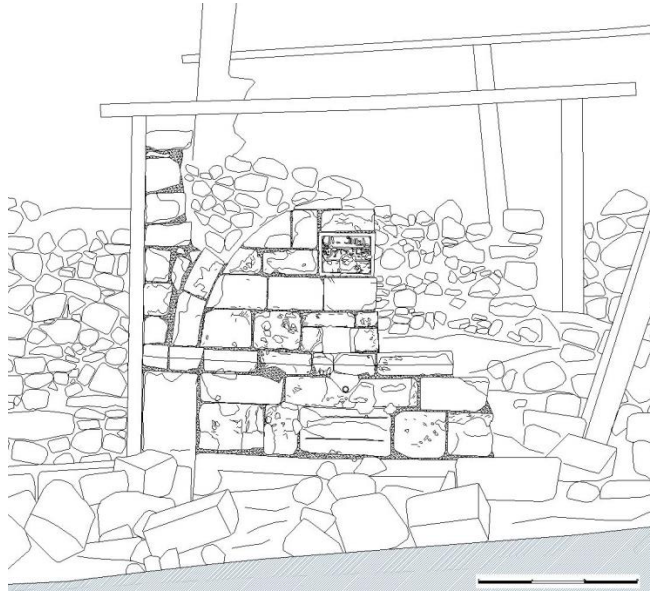
Uysal, A. (1992). *Dünü ve Bugünüyle Karaman*, Konya.

Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Beylikleri*, Ankara.

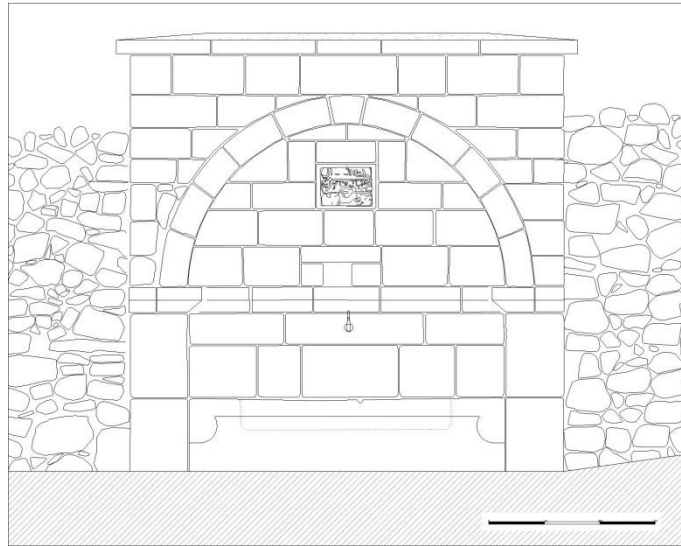
ÇİZİMLER

Çizim 1. Çeşmenin planı (T. Baş)

Çizim 2. Çeşmenin cephe çizimi (T. Baş)

Çizim 3. Çeşmenin restitüsyon çizimi (T. Baş)

FOTOĞRAFLAR

Foto 1. Çeşmenin konumu ve vaziyet planı

Foto 2. Çeşmenin genel görünümü

Foto 3. Kitabenin görünümü

Foto 4. Çeşmenin eski bir görünümü (KKTVKBK Arşivi)

Foto 5. Çeşmenin görünümü

Foto 6. Çeşme nişinin görünümü

EXTENDED ABSTRACT

Fountains are structures derived from the word "ayn" in Arabic, where the water brought from the source through pipes is connected to a nozzle and offered to the public. This study evaluates Nadire Çeşmesi in Ermenek in terms of the plan, architecture, decoration, materials, and technical features, and then compares it with similar examples in Anatolia, especially in Karaman and its surroundings.

Nadire Fountain is located in the Ermenek District of Karaman, on the Ardıçkaya Village road, next to block 186, parcel 15. The fountain built from cut and rubble stone is not used today. The arch of the fountain and almost half of the top cover have been destroyed. The inscription showing the construction date of the building was placed on the fountain niche, just below the niche arch. Since the inscription is largely destroyed, it cannot be read thoroughly. The inscription was carved in relief technique on a transverse rectangular stone with dimensions of 0.37x0.27 m. The inscription with celi thuluth calligraphy has three lines. Each line of the inscription is separated from the other by thin lines. The short sides of each line are enclosed in semicircular arched cartridges. The date 1230?/1814-1815 can be read on the last line of the fountain. Based on this date, it is understood that the fountain was built at the beginning of the 19th century. Since the inscription was damaged, no information about its founder could be reached.

The Nadire Fountain, which was built adjacent to a wall, is without a reservoir and has a single facade and a single arch. The fountain, which is a horizontal rectangular mass, is 3 m. high and 3.12 m. wide. Because it is adjacent to the wall behind the fountain, it has a depth of 0.38 m in the north and 0.63 m in the south. The rectangular planned fountain niche is 2.30 m. wide and 0.40 m. deep. A semi-circular arch made of cut stone with a width of 0.20 m. covers the niche. The arch of the niche is 0.20m. wide and rests on the feet, which are actuated by the flat and beveled profile molding that protrudes 0.10m. from the surface. The feet, which are made of two pieces of cut stone, are 1.14m. high and 0.42 m. deep. On the surface of the niche and just above the molding, there is a cup/bowl at a height of 1.33 m. from the floor. The cup holder is 0.21m. wide, 0.18 m. high, 0.20 m. deep, and has a rectangular form close to square. The construction inscription is placed on the cup holder. The surface of the single-hole mirror stone of the fountain was destroyed and more than one nozzle hole was drilled over time. The basin located in the fountain niche is rectangular. The basin with a width of 0.36 m. and a depth of 0.28 m. is made of solid stone. The top cover of the fountain is in ruins today. It is understood that both the old photographs of the building and the fountains around Ermenek and Karaman have a stone coping and an upper cover inclined in both directions.

Fountains are designed in different plans and forms, according to different decoration programs, depending on the periods and the periods in which they built. Researchers working on fountains have made typological studies by considering different aspects of fountains. In the typological studies, the Nadire Fountain has been evaluated according to its power supply, location, facade layout, and number of facades. In addition, similar examples were tried to be determined with materials, decorations, and other building elements that make up the fountain.

Fountains are divided into two groups which are dependent and independent fountains according to their location and situation. Those that fall into the group of dependent fountains are built in such a way that they have a physical connection with any wall or structure. The Fountain of Nadire was built attached to the wall of a building.

Fountains are also divided into further two groups according to their power supply status from the source. In the fountains in the first group, the water brought from the source by means of pipes or pipes is offered to the use of the public by means of taps or nozzles. The fountains in the second group, on the other hand, are reservoirs, and the water brought from the source via pipes is kept in the water reservoir section located at the back of the fountain. In this respect, it is similar to Fountains such as Hancızâde, Necip Ağa/Sekiz Çeşme, Yiyen Ağalar Sokağı Çeşmesi etc.

Fountains are built as one-sided, two-sided, or three or more facades according to their physical formation. Most of the fountains throughout the district, such as the Nadire Fountain, were built with a single façade. In this respect, it is similar to Fountains such as Kadı Budak, Dikbasan Çeşmesi, Sakabaşı Sokağı Çeşmesi etc.

The most important parts of the fountains are the fronts where the nozzles are located or the water flows. The most striking element on the facades of the fountains is the arch. The Nadire Fountain has a single arch and its arch form is round. In this respect, it is similar to Fountains such as Kadı Budak, Ali Dede Tartan.

Fountains, which constitute the most common group among water structures, are among the most disappearing historical monuments at the same rate. Fountains, whose numbers are decreasing day by day, have been neglected due to the opening of new streets, new construction and neglect, especially in cities. The Nadire Fountain is one of them. The Nadire Fountain should be repaired as soon as possible and transferred to future generations.

“Kutsal” Dügüm Sözcüğünün Anlambilimsel Profili -Derlem Temelli Bir Çözümleme-

Ayşe Eda GÜNDOĞDU

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Dilbilimi
Bölümü, Konya, Türkiye
aedagundogdu@gmail.com

Mehmet Akif DUMAN

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Dilbilimi
Bölümü, Konya, Türkiye
akifduman@live.de

Makale Bilgileri ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 12.10.2022

Kabul: 14.12.2022

Yayın: 30.12.2022

Anahtar

Kelimeler:

Kutsal, Derlem,
Eşdizimlilik, Anlam
Tercihi, Anlam Ezgisi.

Dilsel bir yapıyı anlambilimsel açıdan çerçeveleme süreci, araştırma konusu birimin çeşitli bağlamsal yönelimlerini ortaya koyma ve aynı dizgede yer alan diğer öğelerle olan ilişkisini ayrıntılı olarak betimleme yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan anlambilimsel profiline ulaşmak istenen bir birimin doğal dil dizgesi içerisindeki çeşitli örüntülerinin araştırılması, çerçeveleme sürecindeki öncül adımlardandır. Bu çalışmada kültürel bir sözcük olarak değerlendirilen kutsal düğüm sözcüğünün anlambilimsel profilini ortaya koymak amaçlanmıştır ve bu bağlamda düğüm sözcüğün eşdizimlilik, anlam tercihi ve anlam ezgisi görünümleri derlem temelli olarak incelenmiştir. Belirli bir yapının dizgesel görünümlerini betimleme sürecinde derlemlerin güvenilir veri kaynakları olması, bu çalışmanın derlem temelli yürütülmesindeki en önemli motivasyondur. Veri toplama sürecinde, düğüm sözcüğün Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 aracılığıyla derlem denetimi gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Semantic Profile of the Node Word Kutsal -A Corpus Based Analysis-

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 12.10.2022

Accepted: 14.12.2022

Published: 30.12.2022

Keywords:

Kutsal, Corpus,
Collocation, Semantic
Preference, Semantic
Prosody.

Context-based analysis is widely used in the process of framing a linguistic structure in terms of semantics. In this respect, researching the patterns of the structure within the natural language system is one of the most important steps in framing. In this study, the node word kutsal, which can be considered as a cultural word, were examined on a corpus basis within the scope of collocations, semantic preference and semantic prosody. The most important reason to conduct the study in corpus-based approach is that corpora are reliable data sources in the process of describing the patterns of a linguistic structure. During the data collection process, the node word was analyzed through Turkish National Corpus 3.0 and the data were analyzed by content analysis.

Atıf/Citation: Ayşe Eda G., Mehmet Akif D. (2022). “Kutsal” Dügüm Sözcüğünün Anlambilimsel Profili -Derlem Temelli Bir Çözümleme-, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 160-171.

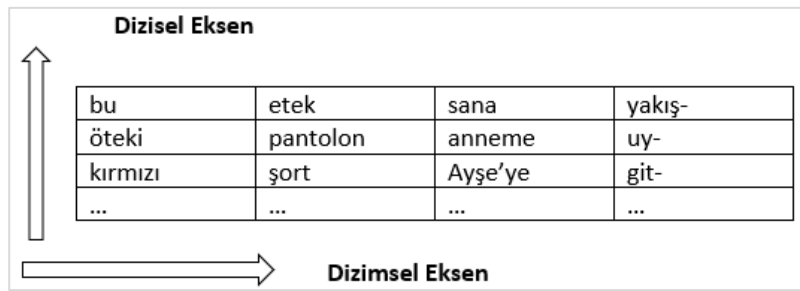

“This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)”

1. GİRİŞ

Derlemler aracılığıyla elde edilen bağımlı dizin görünümüleri, dilsel birimlerin anlambilimsel özelliklerine ilişkin karakteristik ve zengin bağlamsal bilgiler vermesi açısından anlambilim çalışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır (Scott ve Tribble, 2006). Bu kapsamda bir sözcüğe ilişkin anlamsal sınırların çizilmesinde, sözcüğün bağımlı dizin görünümündeki örüntülerinin kapsamlı olarak ortaya konması anlambilimsel açıklama sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada *kutsal* düğüm sözcüğünün eşdizimlilik, anlam tercihi ve anlam ezgisi örüntüleri konu edilmektedir.

Eşdizimlilik örüntüsü ad, sıfat, eylem gibi içerik sözcüklerinin (content word) aynı dizge içerisinde yer alan kendi türünden ya da farklı bir türden diğer içerik sözcükleriyle olan anlamsal bağımlılık düzeyleri olarak ele alınmaktadır. Alanyazına Firth (1951) tarafından kazandırılan bir terim olan eşdizimlilik, modern dilbilim/anlambilim çalışmalarında büyük oranda sıklık temelli bakış açısıyla şekillendirilmekte ve belirli bir dilsel dizgede sık tekrarlanan içerik sözcükleri arasındaki ilişkiye gönderimde bulunmaktadır. Eşdizimlilik sınırlarının çizilmesi sürecinde, ilk kez Saussure (1985) tarafından dile getirilen *dizisel eksen* ve *dizimsel eksen* terimleri büyük bir önem taşımaktadır. Dizisel eksen, bir dizgedeki dikey konumda, içlemsel açıdan kabul edilebilir ve yer değiştirebilir bütün birimlerle açıklanabilirken dizimsel eksen sözcüksel birimlerin yan yana gelmesi ile oluşan anlamsal/yapısal olarak kabul edilebilir düzeydeki bütün birliktelik kullanımlarını temsil etmektedir (bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Dilde Dizisel ve Dizimsel Eksen Görünümleri

Şekil 1 incelendiğinde dilde belirli bir içeriğin yatay ve dikey seçimler aracılığıyla üretildiğini söylemek mümkündür. Eşdizimlilik örüntüleri yatay görünümler aracılığıyla izlenen bir yapılanma olarak düşünülebilir. En az iki sözcükten oluşma, yinelenen bir yapıya sahip olma, nedensizlik sergileme, önüretimli olma ve tahmin edilebilir olmama alanyazında¹ eşdizimsel örüntülerin temel özellikleri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda eşdizimsel bir yapılanmadan söz edebilmek için bir arada görülme sıklığı anlamlı derecede yüksek olan en az iki içerik sözcüğüne gereksinim duyulmaktadır. Eşdizimsel yapıların en tipolojik özelliği ise kavramlaştırmaya bağlı olarak dillerarası farklılıklar sergilemesidir. Örneğin Türkçede *sert kahve* dizilimi, İngilizcede *strong coffee* dizilimi ile karşılanmaktadır. Dillerarası bu farklılık eşdizimsel örüntülerin önüretimli ve tahmin edilemez olmasını da beraberinde getirmektedir.

Anlam tercihi görünümüleri ise bir düğüm sözcük etrafında eşdizimsel olarak örüntülenen diğer sözcüklerin kendi aralarında, belirli içlemsel ortaklıklarla oluşturduğu kümeler olarak değerlendirilebilir (Stubbs, 2001a). Buna paralel olarak Sinclair (2004) dildeki belirli sözcüklerin ortak bir anlam çerçevesinde bir araya geldiğini ve bu çerçeveyi paylaştığını belirtir. Bu kapsamda anlam tercihiyle ilişkin çözümlemeler eşdizimsel yapılanmaların ortak uzanımlarına odaklanmakta ve bu öğelerin ulamsal dağılımlarını ortaya koymaktadır. Anlam tercihi görünümüleri, eşdizimsel öğelerin sınıflandırılması ve ulamsal olarak açıklanması yoluyla elde edilmektedir. Tablo 1'de Türkçede *serin* sıfatının anlam tercihi görünümüne ilişkin bir kesit yer almaktadır (ayrıntılı bilgi için bkz. Gündoğdu, 2018).

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sinclair, 1991; Sinclair, 1992; McCardell, 1995; Hoey, 2000; Stubbs, 2001a; Stubbs, 2001b; Seretan, 2011.

Tablo 1. *serin* Sıfatı Anlam Tercihi Görünümleri

Tanım	Ulam	Eşdizimsel Öge	f	ft
Tanım-1	DOĞAL ÇEVRE	rüzgâr (10), hava (8), gölge (4), yayla.	23	41
	ZAMAN	gece (3), gün (3), sabah (2), ay, ikindi, sonbahar, vakit.	12	
	YER	sokak (2), yer (2), bahçe, dükkân.	6	
Tanım-2	SIVI	su (8), damla (2), ırmak (2), damlacık, deniz, şarap.	15	15
Toplam			56	56

Tablo 1’de *serin* sıfatına ilişkin iki farklı sözlüksel tanım düzlemindeki anlam tercihi görünümüne yer verilmiştir. Tanım-1 kapsamındaki (*Terletmeyen, soğuğa yakın.*²) eşdizimsel ögeler DOĞAL ÇEVRE, ZAMAN ve YER ulamları doğrultusunda çeşitlenirken Tanım-2 kapsamındaki ögeler (*Ilıkla soğuk arası, az soğuk.*) SIVI ulamı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu açıdan aynı sözcüğe ilişkin farklı tanım gösterimleri, o sözcüğün anlam tercihi potansiyelini etkileyen en önemli faktörlerdendir.

Anlam tercihi örüntüleri iki farklı boyuta sahiptir. Bunlardan ilki örüntülerin bütün metin türlerinde aynı görünüme sahip olamayabileceğine ilişkindir. Farklı bağlamsal görünüm, farklı türsel eğilimler ve metinsel alanlar söz konusu görünümüne etkileyebilmektedir (Stubbs, 2002; Bednarek, 2008). Yazılı metin/sözlü metin, formal bağlam/informal bağlam, estetik tür/bilgi verici tür gibi ayrımlar aynı düğüm sözcüğün anlamsal tercihlerini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda araştırma konusu sözcüğe ilişkin kapsamlı bir profil çizmek için genel amaçlı bir derlemden veri elde etmek önem taşımaktadır. Söz konusu örüntülere ilişkin diğer bir boyut ise düğüm sözcüğün eşdizimlilik sergilediği sözcük türüne ilişkindir. Örneğin [AD+AD] eşdizimliliklerindeki ulamlama süreci ile [AD+EYLEM] birlikteliklerindeki ulamlama süreci bu bağlamda farklılaşacaktır. Bu kapsamda Stubbs (2002) anlam tercihi araştırmalarında biçimsel ve anlamsal ölçütlerin mutlaka belirgin hale getirilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

Araştırmanın üçüncü düzlemi olan anlam ezgisi örüntüleri ise yalnızca sözcük ya da sözcük birliktelikleri düzeyinde değil, daha geniş bağlamsal düzeyde derinlemesine bir analiz ile ortaya çıkabilen tutumsal birtakım yönelimler olarak değerlendirilmektedir. Bu yönelimler olumlu, olumsuz, yansız olabilmekle birlikte sınırlı bağlamlarda ihtimal, mutlaklık gibi farklı değerlerle karşımıza çıkabilmektedir (Stubbs, 1995; Stubbs, 2001b; Partington, 1998; Geeraerts, 2010). *Yüzünden/sayesinde/nedeniyle* gibi gerekçelendirme bildiren birimlerin aynı işleve sahip olmakla birlikte her birinin bağlama farklı bir tutumsal değer kazandırması, anlam ezgisi görünümü kapsamında Türkçe için uygun bir örnek oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırmada betimsel desen kullanılmıştır. Betimsel desen kapsamındaki çalışmalar neden, etki gibi değişkenlere dayalı parametreleri ölçmekten çok, varolan bir olguyu ya da durumu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler içerik çözümlemesinin bir metodu olan tematik analiz ile çözümlenmiştir. Glesne (2013) tematik analizi “sözel, yazılı vb. materyallerden elde edilen verilerin içerisinde örüntü bulmak amaçlı yapılan kodlamalar” olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmada eşdizimlilik temasında [SIFAT+AD] örüntüleri; anlam tercihi temasında NESNE, YER, SOYUT YAPILANMA, GÖSTERGE, DOĞA, ETKİNLİK, İNSAN, ZAMAN ulamları; anlam ezgisi temasında *olumlu anlam ezgisi, olumsuz anlam ezgisi, yansız anlam ezgisi* kodlamaları kullanılmıştır.

Araştırmanın veri setini Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 (TUD 3.0) veritabanında yer alan

² Tanım içeriklerinin oluşturulma süreci için bkz. Gündoğdu, 2018.

yazılı metinler oluşturmaktadır. “TUD 3.0 günümüz Türkçesinin dengeli, büyük ölçekli (50 milyon sözcük) ve genel amaçlı bir derlemi olacak biçimde tasarlanmıştır. TUD 3.0 50 milyon sözcükten oluşan, 24 yıllık bir dönemi (1990-2013) kapsayan, günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlemidir. Kullanıcılar çok çeşitli kısıtlama ölçütleri ile (medya, metin örnekleme, konu alanı, türev metin biçimi, yazar cinsiyeti, hedef okur ve metin türü vb.) sorgularını gerçekleştirebilirler. Ayrıca TUD 3.0 sürümünde kullanıcılar sözcük türüne ve eklere göre de sorgu yapabilmekte; çoksözcüklü birimleri arayabilmektedir. Ayrıca sorgularını düzenli ifadeler olarak da gönderebilmektedir” (Aksan vd., 2012).

Veri toplama sürecinde *kutsal* düğüm sözcüğü derlem arayüzünde aratılmış ve sorgu sonucunda bağımlı dizin görünümüne ulaşılmıştır (Bkz. Şekil 2). Veri setinin oluşturulma sürecinde toplam 3415 görünüm içerisinde rastlantısal olarak 2000 tanesi örnekleme dahil edilmiştir.

Tür	Künye	YAZILI TÜMCE
W-TG03A0A-0203-2109		Bu “Kamuoyu”nu, “ <i>kutsal</i> mülkiyet kurumu”nu korumak amacıyla burjuvazi yaratmış ve bugüne dek sürdürmüştür.
W-FH03A3A-2022-1264		Bu nedenle <i>kutsal</i> metinlerin gerçek anlamlarını bulacağız derken, onu değiştirmek, ona kendisinde bulunmayan birtakım hayal edilmiş öğeler (unsur) karıştırmaya izin vermek sayılır.
W-UA16B2A-1495-773		Nasıl yap ardin, bilemem, ama en küçük mutluluk anlamında bile şükrederdin, bizi birbirimize yazdığı için, <i>kutsal</i> yaşayışla onurlandırdığı için, tüm günahlarımızdan ve günahlarımızdan sonra başışladığı için.
W-NA16B1A-1466-75		Bekaret sancağını şanlı şerefli <i>kutsal</i> bir emanet olarak kocasına saklayan, bankaya yatırıp faiz alan, anasına babasına saygılı, erkek öğrenci görünce yolunu ve mahallesini değiştiren, erkek öğrencilerle aynı servise binmeyen, erkek öğrencilere dokunmayan, kız kızı lezbiyen ilişkilerde bulunan ama bekaret sancağını asla ve kafa düşman kuvvetlerine teslim etmeyen kız öğrenciler iffetli öğrencilerdir.
W-MH03A2A-2027-554		“Hades’in evinin solunda <i>kutsal</i> bir kaynak bulacaksın, ve onun yanımda duran beyaz bir selvi.
W-DA16B3A-2680-828		Sarah olay karşısındaki görüşünü şöyle dile getirdi: “Geçmişte Kral <i>kutsal</i> totemin hırsızları çarparak cezalandıracağını, söylemişti.
W-MA16B3A-0504-823		“Hasan, şu kamayı al, camiye götürüp <i>kutsal</i> eşyaları sakladığımız sandığa koy!” dedi yaşlı hoca.
W-OH03A1B-3139-1209		Son zamanlarda, <i>Kutsal</i> Kitap Komisyonu’na da dediğim gibi, ‘akkültürasyon veya inkültürasyon terimleri yeni terimler olabilir, fakat inkültürasyon büyük inkarnasyon sırnın bir faktörünü çok iyi açıklamaktadır’.
W-MB04A3A-1260-1768		ŞİİRSEL Mİ ŞİİRSEL, KUTSAL MI KUTSAL BİR AÇAÇ:
W-JA16B4A-0854-410		Sevgi olayı « <i>kutsal</i> »dır.

Şekil 2. TUD 3.0 Tümce Görünümü Arayüzü/*kutsal* (Aksan, vd., 2012)

Veri setinin oluşturulmasının ardından, elde edilen verilerin kodlanması-ulamlanması süreci başlamıştır. Çalışmada, özellikle anlam ezgisi örüntülerinin kodlanmasında tek bir tümcenin anlamsal bütünlük açısından yeterli olmadığı durumlarda *tanık tümce görüntüleme* opsiyonu kullanılmıştır. Veriler sıfatın niteleyici konumundaki görünümüleriyle sınırlandırılmış, yüklemcil olanlar araştırmanın dışında tutulmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma konusu düğüm sözcüğün anlambilimsel örüntülerini ortaya koymadan önce anlamsal sınırlarını belirlemek amacıyla sözlüksel görünümüleri incelenmiştir. *Kutsal* düğüm sözcüğünün Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2011) görünümüleri aşağıdaki gibidir:

1. “sıfat, din bilgisi Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes.”

2. “sıfat Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes, lahut: Aşkın kutsal tarafına inanmamı sarhoşluk belirtisi diye yorumladım. - Halide Edip Adıvar”

3. “sıfat Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen: Demokraside, insanın en doğal, en kutsal hakları bir pazarlık konusu olur. - Necati Cumalı”

4. “sıfat, felsefe Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan.”

Sözlükte yer alan tanımlarla derlemdeki tanık tümceler anlamsal açıdan eşleştirildiğinde Tanım-1 ile Tanım-4’ün ayrıştırılamayacak kadar ortak içlemsel özelliklere sahip olduğu gözlemlenmiş, bu nedenle söz konusu tanımlar birleştirilmiş ve araştırma üç farklı tanım düzeyi üzerinden ilerlemiştir.

3.2. Kutsal Düşüm Sözcüğünün Eşdizimlilik Görünümleri

Araştırma konusu düşüm sözcükle aynı dizim ekseninde yer alan eşdizimsel ögeler (EÖ) ve bu ögelerin sıklık dağılımları Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2. Kutsal Düşüm Sözcüğünün Eşdizimlilik Görünümleri³

EÖ	f	EÖ	f	EÖ	f	EÖ	f	EÖ	f
kitap	302	meslek	10	koalisyon	6	rakam	4	ideoloji	3
toprak	51	ritüel	10	kurum	6	öykü	4	insan	3
ruh	46	amaç	9	şehir	6	simge	4	kadeh	3
yer	43	eşya	9	tapınak	6	totem	4	kılıç	3
görev	39	hak	9	yolculuk	6	vatan	4	koku	3
metin	36	iş	9	anlam	5	yurt	4	makam	3
değer	34	ana	8	baba	5	ziyaret	4	mezar	3
mekân	32	dava	8	haç	5	adam	3	mızrak	3
emanet	30	hayvan	8	kâse	5	aile	3	motif	3
devlet	29	hazine	8	kaynak	5	anne	3	mücadele	3
varlık	25	ışık	8	mabet	5	armağan	3	nehir	3
su	24	evlilik	7	nesne	5	ayın	3	ödev	3
ittifak	20	kişi	7	sayı	5	banyo	3	sembol	3
savaş	20	söz	7	vazife	5	bitki	3	sevgi	3
kent	17	yapı	7	yasa	5	bölge	3	sıvı	3
ağaç	14	aşk	6	acı	4	coğrafya	3	sözcük	3
gün	14	ateş	6	bakire	4	çağrı	3	yaratık	3
güç	13	ekmek	6	cihat	4	dil	3	yazı	3
tören	13	hizmet	6	din	4	ev	3	zafer	3
taş	11	inek	6	heykel	4	gelenek	3		
alan	10	kadın	6	inanç	4	göl	3		
dağ	10	kilise	6	meyve	4	harf	3		

Kutsal düşüm sözcüğüyle eşdizimlilik sergileyen ögeler incelendiğinde *kutsal kitap* öbeğine rastlanma sıklığının diğer ögelere göre çok daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu kullanımların bir kısmı *Kutsal Kitap* biçiminde semavi dinlerin kutsal kaynaklarına doğrudan özel ad olarak gönderimde bulunurken bir kısmı da herhangi bir inanç sisteminin kabul ettiği kaynağa gönderimde bulunmaktadır:

(1) “*Kutsal Kitap*’ta bile bir zamanlar insan kurbanının Yakınoğu’da uygulandığına ilişkin verilere rastlıyoruz.” (W-PA16B1A-0179-1197)

(2) “Şiir, mektup, deneme ansiklopedi, *kutsal kitap* alıntıları, menâkıbnâme, piyes, otobiyografi postmodern romanın anlatı metinleridir.” (W-TG03A1B-3280-611)

Öte yandan *kutsal kitap* örüntüsünün ideolojik ya da akademik bir alanda en önemli kitaplara da gönderimde bulunduğu elde edilen diğer bir bulgudur. Söz konusu bağlamlarda *kutsal* sıfatı düz anlamsal boyutu aşmakta ve değişmeceli anlam uzanımına sahip olmaktadır.

(3) “Tüm dünyada Yaşargil adı beyin cerrahisinin milâdı, yazdığı kitaplar da beyin cerrahisinin *kutsal kitabı* olarak kabul görmektedir, çünkü onunla birlikte konsept geri dönmek üzere değişmiştir.” (W-LI29D1B-2448-1982)

(4) “Sözü buradan Frederick Siebert, Theodore Peterson ve Wilbur Schramm’in '50’li yılların sonunda yayımladıkları ve hâlâ basın kuramları alanının *kutsal kitabı* sayılan Four Theories of the Press’e (Basının Dört Kuramı) getirebiliriz.” (W-LD36E1B-2854-822)

Tablo 2 çerçevesinde *kutsal toprak*, *kutsal ruh*, *kutsal yer*, *kutsal görev* örüntülerinin yüksek sıklık gösteren diğer yapılardan olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda tanık tümceler incelendiğinde *kutsal* düşüm sözcüğünün büyük oranda dini veya siyasi söylem alanında karşımıza çıktığı söylenebilir:

³ Tabloya sıklığı 3’ten büyük ögeler dahil edilmiştir.

(5) “Şöyle ki, Yahya suyla vaftiz etti, ama sizler birkaç güne kadar Kutsal Ruhla vaftiz edileceksiniz.” (W-IA42B4A-0302-892)

(6) “Kutsal topraklarda hac farızasını yerine getirirken memleketlerinde büyük bir deprem olduğu haberini alan Açeli hacılar, döndüklerinde, geride bıraktıkları birçok yakınlarını bulamadı.” (W-RE30D1B-2121-1122)

(7) “Örneğin, bu peygamber, kavmini kutsal toprağa götürme emrini alıp bu emri bildirdiği zaman, Yahudiler, “Ya Musa, orada o sert ve zorlu kavim oturdukça biz oraya gitmeyiz; istersen sen Rabbinle beraber git, onlarla savaş, biz işte burada durmaktayız” derler.” (W-FH03A3A-2022-1040)

(8) “Daha bunun gibi binlerce efsaneye sahne olan bu kutsal topraklara Türk ulusu, Anadolu adını verirken canı gibi, anası gibi sevdiği vatanına olan sevginin derecesini belirtmiştir.” (W-SG03C4A-3372-2453)

Dügüm sözcüğün dini ve siyasi söylemin yanı sıra günlük hayatın içerisinde olan, değer atfedilmek veya ön plana çıkarılmak istenen kavramlara yönelik kullanımları da söz konusudur:

(9) “Çocuk yetiştirmek dünyada en kutsal ve hayat boyu devam ettirilmesi gereken en önemli sanattır.” (W-UC05A2A-1467-1749)

(10) “Yani çalışmak bir haktır, en kutsal haktır.” (W-CE05A3A-1274-2051)

Kutsal düğüm sözcüğünün gönderimleri incelendiğinde, sözcüğün metinlerarası ve göstergelerarası ilişkiler kurmaya son derece yatkın olduğu da elde edilen diğer bir bulgudur. Bu kapsamda örnek verilebilecek *Kutsal Ruh*, *Kutsal Kitap*, *kutsal ateş*, *kutsal emanet* gibi örüntüler dini, tarihi, sosyolojik, mitolojik vb. çeşitli gönderimlere sahiptir. Söz konusu örnekler hem düzanlam hem de değişmeceli anlam düzeylerinde karşımıza çıkmaktadır:

(11) “Bu felsefenin örnek olarak öne sürdüğü kişi Promete idi ki, bilindiği gibi Promete, insanlara ateşi yasaklayan Yunan baştanrısı veya tanrılarında kutsal ateşi çalıp insana getiren, bu sebeple de tanrılar tarafından sürekli cezaya çarptırılan tanrı-soylu bir kişi idi.” (W-QH42C2A-0817-2005)

(12) “Kadın, evleneceği zaman babası ya da ağabeyi tarafından adeta kutsal emanetmiş gibi kocasına devredilir.” (W-RI22C2A-0404-1429)

Son olarak, araştırma konusu düğüm sözcüğün ironi/tersinleme amaçlı kullanımları da derlemde rastlanan diğer bir anlamsal eğilimdir. Bu bağlamda *kutsal* düğüm sözcüğü “belirli bir kavrama fazla ya da gereksiz değer atfedilmesi” alt metnini oluşturmaktadır.

(13) “Tekstil sektörünün kutsal koleksiyon mevsimindeyiz.” (W-UI45F1D-4815-14)

3.3. *Kutsal* Dügüm Sözcüğünün Anlam Tercihi Görünümleri

Kutsal düğüm sözcüğünün anlam tercihi görünümünü (ATG) ortaya koymak amacıyla derlemdeki tanık tümceler üç farklı tanım düzeyi kapsamında sınıflandırılmıştır. Tanım-1 (“Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes.”) doğrultusunda ele alınabilecek anlam tercihi görünümüne Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. *Kutsal* Düşüm Sözcüğü/ATG (Tanım-1)

Ulam	E-Ö	f
NESNE	<i>kitap, emanet, su, taş, eşya, hazine, ekmek, haç, kâse, nesne, heykel, totem, armağan, kadeh, kılıç, koku, mızrak, sıvı, kaynak.</i>	434
YER	<i>toprak, yer, mekân, kent, alan, yapı, kilise, tapınak, mabet, şehir, ev, mezar.</i>	150
SOYUT YAPILANMA	<i>ruh, değer, varlık, görev, güç, amaç, anlam, dava, din, inanç, vazife, yasa.</i>	142
GÖSTERGE	<i>metin, söz, sayı, rakam, öykü, simge, dil, harf, motif, sembol, sözcük, yazı.</i>	78
DOĞA	<i>ağaç, dağ, hayvan, ışık, ateş, inek, meyve, bitki, göl, nehir.</i>	65
ETKİNLİK	<i>savaş, tören, ritüel, cihat, yolculuk, ayin, banyo.</i>	52
İNSAN	<i>ana, baba, kişi, bakire, kadın.</i>	31
ZAMAN	<i>gün.</i>	14

Tablo 3 incelendiğinde, Tanım-1 kapsamında *kutsal* düşüm sözcüğünün sekiz farklı anlamsal ulamı tercih ettiği gözlemlenmektedir. Söz konusu tanımın “dini açıdan saygınlık/kıymetlilik” uzanımına sahip olması göz önüne alındığında, Türkçede dini bağlamda kutsallık atfedilen anlamsal içeriklerin son derece çeşitli olduğu söylenebilir. Bu kapsamda kutsallık kavramlaştırması en fazla NESNE ulamını tercih etmektedir: *Kitap, emanet, taş, su* ögeleri kutsallık özelliği atfedilen sıklığı en yüksek ögelerdir. Ulama ilişkin ögelerin dinsel yapılanmayı açıklama ya da inanç kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde ön plana çıkan araçlar olma işlevine sahip olduğu söylenebilir. Sıklık açısından ikinci sırada olan YER ulamında ise belirli bir coğrafya ya da mekâna kutsallık atfedilmesi eğilimi gözlemlenmektedir. *Toprak, yer, mekân, kent* ögeleri bu çerçevede karşılaşılma sıklığı en yüksek ögelerdendir. Söz konusu ögeler dini inancı yaşama bağlamında duygusal değeri yüksek olan uzamlara gönderimde bulunmaktadır. Tabloda SOYUT YAPILANMA içeriğine sahip *ruh, değer, varlık, görev* gibi ögelerin de sıklığı yüksek yapılardan olduğu gözlemlenmektedir. Dikkat çekici bir bulgu da özellikle yazılı metinler başta olmak üzere kutsallığın çeşitli göstergeler aracılığıyla aktarılmasıdır. Bu kapsamda *kutsal metin, kutsal söz, kutsal sayı, kutsal rakam, kutsal öykü* gibi kullanımlara rastlanmaktadır. Kutsallığın ifade edilmesi ve kutsal sayılan değerlerin aktarılması bağlamında söz konusu işaretler ön plana çıkmaktadır. Derlemde elde edilen bir başka bulgu da kutsallık ve DOĞA ulamı ilişkisidir. *Kutsal ağaç, kutsal dağ, kutsal hayvan, kutsal ışık* örüntüleri incelendiğinde doğaya ilişkin varlıkların kutsallıkla ilişkilendirilmesi de yaygın olarak değerlendirilebilecek bir eğilimdir. Bu ögeler çoğunlukla inanış çerçevesindeki önemli değerleri somutlaştırmaktadır. Kutsallık özelliği ETKİNLİK ulamında ise belirli bir dinsel inanışa yönelik gerçekleştirilen eylemler bütünü kapsamında değerlendirilebilir. Bu etkinliklerin bir kısmı (*tören, ritüel, ayin, banyo*) inanış gereği gerçekleştirilmesi gereken rutinelere gönderimde bulunurken bir kısmı da dini değerleri korumak için gerçekleştirilen eylemler (*savaş, cihat, yolculuk*) bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Kutsallığa ilişkin diğer bir kavramlaştırma da İNSAN ulamı çerçevesinde şekillenmekte ve inanç ögesi olarak ön plana çıkan üstün özelliklere sahip kişilere gönderimde bulunmaktadır. Son olarak, sınırlı bir yapılanmaya sahip olsa da ZAMAN ulamı kapsamında *gün* eşdizimsel ögesine rastlanmaktadır. Söz konusu öge dinsel bağlamda gerçekleştirilen birtakım eylemlerin içerisinde bulunduğu zaman dilimi ile ilişkilendirilebilir.

Araştırma konusu düşüm sözcüğün Tanım-2 (“Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes, lahut.”) çerçevesindeki anlam tercihi görünümüne Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. *Kutsal* Düşüm Sözcüğü/ATG (Tanım-2)

Ulam	E-Ö	f
SOYUT YAPILANMA	<i>aşk, acı, sevgi.</i>	13

Tablo 4 incelendiğinde düşüm sözcüğün en sınırlı kullanımının Tanım-2 kapsamındaki görünümü olduğu söylenebilir. Bu görünüm hem tercih edilen ulam sayısı hem de

eşdizimsel örüntü sayısı bağlamında diğer tanımlar kadar çeşitliliğe sahip değildir. Dügüm sözcük SOYUT YAPILANMA ulamında *aşk, acı ve sevgi* olmak üzere üç farklı eşdizimsel ögeyle örüntü kurabilmektedir. Söz konusu ögelerin düz anlamsal boyutuyla kullanıldığı ve *duygu* kavram alanı kapsamında ortak içlemsel özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Kutsal düğüm sözcüğünün Tanım-3 (“Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen.”) çerçevesindeki anlam tercihi görünümüne Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. *Kutsal* Dügüm Sözcüğü/ATG (Tanım-3)

Ulam	EÖ	f
SOYUT YAPILANMA	<i>devlet, ittifak, meslek, değer, görev, hak, iş, evlilik, koalisyon, kurum, amaç, varlık, dava, aile, anlam, gelenek, hizmet, ideoloji, makam, ödev, vazife, yasa, zafer.</i>	177
YER	<i>yer, toprak, mekân, kent, vatan, yurt, bölge, coğrafya, şehir.</i>	54
ETKİNLİK	<i>savaş, ziyaret, mücadele, çağrı.</i>	14
İNSAN	<i>kadın, adam, anne, insan.</i>	13

Tablo 5 incelendiğinde Tanım-3 kapsamında dört farklı ulam karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan SOYUT YAPILANMA ulamına rastlanma sıklığı diğerlerine göre daha fazladır. Söz konusu tanım içeriğinde “kıymetli ve korunması gereken” uzanımının yer aldığı düşünüldüğünde *devlet, ittifak, meslek, değer, görev* gibi kavramların Türkçenin anlam evreninde kutsallıkla eşleştirildiği ve büyük bir öneme sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu açıdan *kutsal* düğüm sözcüğünün dini söylemin dışında siyasi söylemi de yaygın olarak tercih ettiği söylenebilir. Ayrıca söz konusu ulam çerçevesinde *meslek, aile* gibi kurumsal bağlama sahip kavramlara da kutsallık atfedildiği elde edilen diğer bir bulgudur. Sıklığı yüksek bir ulam olarak YER ulamı incelendiğinde *yer, toprak, mekân* ögeleriyle karşılaşmaktadır. Bu da SOYUT YAPILANMA ulamında olduğu gibi söz konusu ulamda da siyasi söylem kapsamındaki kullanımların yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca sıklık değeri çok yüksek olmasa da belirli bir eyleme gönderimde bulunan ETKİNLİK ulamı da kutsallıkla ilişkilendirilen diğer bir kavramsal yapılanmadır. Tanık tümceler incelendiğinde *savaş, mücadele, çağrı* eşdizimsel sözcükleri siyasi uzanımlar kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilir. Tanım-3 çerçevesinde son olarak kutsallığın kişiye atfedildiği gözlemlenmektedir. Söz konusu ulamda kutsallık, siyasi söylemin dışına çıkabilmekte, sosyal roller ya da doğrudan insanın içkin özelliklerine ilişkin değişmeceli bir uzanımına sahip olmaktadır.

3.4. “Kutsal” Dügüm Sözcüğünün Anlam Ezgisi Görünümleri

Anlam ezgisi görünümleri düğüm sözcüğün çağrışım alanı, eşdizimsel ögelerin çağrışım alanı ve birlikte oluşturdukları örüntülerin çağrışım alanlarına bağlı olarak şekillenebilmektedir. Kendi çağrışımsal alanı olumlu olan *kutsal* düğüm sözcüğü ile eşdizimsel birliktelik sergileyen ögelerin çağrışım alanları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Eşdizimsel Ögelerin Çağrışım Alanları

Tanım	ÇA	Eşdizimsel Öge
Tanım-1	+ ÇA	<i>armağan, değer, hazine.</i>
	- ÇA	<i>mezar, savaş.</i>
	YÇA	<i>ağaç, baba, emanet, gün, kitap, mekân, metin, ruh, söz, su, taş, toprak, tören, varlık, yer, yolculuk...</i>
Tanım-2	+ ÇA	<i>aşk, sevgi.</i>
	- ÇA	<i>acı.</i>
Tanım-3	+ ÇA	<i>anlam, hak, zafer.</i>
	- ÇA	<i>savaş.</i>
	YÇA	<i>devlet, görev, kadın, koalisyon, meslek, toprak, yer...</i>

Tablo 6 incelendiğinde Tanım-1 ve Tanım-3 düzeylerinde olumlu, olumsuz ve yansız çağrışım alanlarına sahip ögelere rastlanmaktadır. Her iki tanımda da yansız çağrışım alanına sahip ögelerin sıklığının yüksek olması dikkat çekmektedir. Tanım-2’de ise yansız çağrışım alanına rastlanmamakla birlikte olumlu ve olumsuz çağrışım alanlarına sahip ögeler karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7’de *kutsal* düğüm sözcüğüne ilişkin eşdizimsel örüntülerin çağrışım alanları yer almaktadır.

Tablo 7. Eşdizimsel Örüntülerin Çağrışım Alanları

Tanım	ÇA	Eşdizimsel Örüntü
Tanım-1	+ ÇA	<i>kutsal ağaç, kutsal armağan, kutsal baba, kutsal değer, kutsal emanet, kutsal gün, kutsal hazine, kutsal kitap, kutsal mekân, kutsal metin, kutsal mezar, kutsal ruh, kutsal kutsal savaş, kutsal söz, kutsal su, kutsal taş, kutsal toprak, kutsal tören, kutsal varlık, kutsal yer, kutsal yolculuk...</i>
Tanım-2		<i>kutsal aşk, kutsal sevgi, kutsal acı.</i>
Tanım-3		<i>kutsal anlam, kutsal devlet, kutsal görev, kutsal hak, kutsal kadın, kutsal koalisyon, kutsal meslek, kutsal savaş, kutsal toprak, kutsal yer, kutsal zafer...</i>

Tablo 7 incelendiğinde eşdizimsel ögelerin çağrışım alanları farklı olsa da *kutsal* düğüm sözcüğünün taşıdığı olumlu ezginin eşdizimsel örüntüyü olumlu hale getirdiğini gözlemlemek mümkündür. Bu açıdan *kutsal* düğüm sözcüğü için, anlam ezgisi dinamiği oluşturmada düğüm sözcüğün kendi çağrışım alanının eşdizimsel ögelerle kıyaslandığında daha güçlü olduğu söylenebilir.

Öte yandan söz konusu örüntüler tanık tümce görünümüleriyle, geniş bir bağlama aktarıldığında ise anlam ezgisi oluşturma eğilimi yalnızca olumlu değerde kalmamakta, aynı zamanda yansız ve olumsuz ezgilere de rastlanmaktadır:

(14) “Ülkesinin yararlarını, bağımsızlık ve özgürlüğünü, dirlik ve düzenliğini korumayı kutsal bir görev bilir.” (W-EE09C3A-0597-1147)/Olumlu Anlam Ezgisi

(15) “O kutsal, sahte ışık çevresini kuşatmaya devam ediyordu.” (W-OA16B2A-0095-2340)/Olumsuz Anlam Ezgisi

(16) “Kutsal ağaç ve kutsal sular olarak kabul edilen bu mahaller, daha çok kısır ve çocuğu hasta olan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir.” (W-OH42C0A-0319-1180)/Yansız Anlam Ezgisi

Bu kapsamda, *kutsal* düğüm sözcüğünün olumlu çağrışımsal alana sahip olduğu, eşdizimsel yapılanmada birliktelik sergilediği ögelerin çağrışımsal alanları fark etmeksizin kendi olumlu değerini koruduğu söylenebilir. Buna karşın sözcüğün genişletilmiş bağlamsal durumlarda farklı anlam ezgisi kurabilme potansiyeline sahip olduğu da elde edilen bir diğer bulgudur.

4. SONUÇ

Bu çalışmada anlambilimsel bir profile ulaşmak amacıyla *kutsal* düğüm sözcüğünün eşdizimlilik, anlam tercihi ve anlam ezgisi görünümüleri TUD 3.0’den elde edilen veriler kapsamında betimlenmiştir. Düğüm sözcüğün eşdizimsel görünümüleri incelendiğinde *kutsal kitap* öbeğinin dikkat çekici derecede yaygın kullanıldığı gözlemlenmektedir. *Kitap* eşdizimsel ögesi bazı bağlamlarda semavi dinlerin kutsal metinlerine gönderimde bulunurken bazı bağlamlarda herhangi bir din çerçevesinde kaynak kabul edilen metinlerle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca *kutsal kitap* birlikteliği ideolojik, akademik vb. bir disiplin çerçevesinde öne çıkan metinlere atıfta bulunarak değişmeceli anlamda kullanılma potansiyeli de kazanmaktadır. *Kutsal toprak, kutsal ruh, kutsal yer, kutsal görev* gibi sıklığı yüksek diğer yapılar incelendiğinde kutsallığın yalnızca dini değil, siyasi söylemle de dilsel düzleme çıktığı söylenebilir. Ayrıca

kutsallık *kutsal sanat, kutsal hak* gibi yaşamda büyük bir öneme sahip olan değerlerle de ilişkilendirilmektedir. Öte yandan, söz konusu düğüm sözcüğün metinlerarasılık ve göstergelerarasılık ilişkileri kurmaya son derece yatkın olduğu da elde edilen diğer bir bulgudur.

Düğüm sözcüğün anlam tercihi görünümüleri üç farklı tanım üzerinden incelenmiştir. “Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes.” tanımının dinsel açıdan önemli olan öğeleri kodladığı ve ulam açısından geniş bir yelpazeye sahip olduğu söylenebilir. *Kitap, emanet* gibi NESNE; *mekân, kent* gibi YER; *ruh, değer* gibi SOYUT YAPILANMA; *ağaç, dağ* gibi DOĞA ulamlarına dini bağlamda kutsallık atfedilmesi yaygın bir eğilim olarak değerlendirilmektedir. Yaygınlık açısından ikinci görünüm ise “Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen.” tanımıyla karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu tanım aracılığıyla “kıymetli ve korunması gereken” kavramlara yönelik bir kodlama yapılmaktadır. SOYUT YAPILANMA *ulamında devlet, meslek*; YER *ulamında toprak, mekân* öğeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Anılan ulamlara ilişkin öğeler incelendiğinde kutsallık kavramının siyasi söylem oluşturma işleviyle dilsel düzleme çıktığını söylemek mümkündür. Düğüm sözcüğün “Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes, lahut.” tanımı kapsamında sınırlı eşdizimlilik görünümüne rastlanmıştır. Tanım çerçevesinde SOYUT YAPILANMA *ulamıyla aşk, acı, sevgi* olmak üzere üç farklı eşdizimsel öğeye rastlanmaktadır. Söz konusu öğeler *duygu* kavram alanında ortak bir işleme sahiptir. Bu kapsamda, *kutsal* düğüm sözcüğünün anlam tercihi görünümüleri doğrultusunda altı farklı kavramsal sema belirlenmiştir:

- Nesneye atfedilen kutsallık
- Mekâna atfedilen kutsallık
- Kişiyeye atfedilen kutsallık
- Doğaya atfedilen kutsallık
- Eyleme atfedilen kutsallık
- Soyut bir niteliğe atfedilen kutsallık

Son olarak, *kutsal* düğüm sözcüğü anlam ezgisi kurma açısından ele alındığında ise sözcüğün, birliktelik sergilediği eşdizimsel ögenin çağrışımsal alanı fark etmeksizin daha baskın bir atmosfer oluşturduğu ve olumlu çağrışımsal alanını örüntünün tamamına aktardığı gözlemlenmektedir. Öte yandan düğüm sözcüğün bağımlı dizin görünümüleri incelendiğinde ise bağlama olumlu, olumsuz ve yansız anlam ezgileri aktarabildiği elde edilen diğer bir önemli bulgudur.

KAYNAKÇA

Aksan, Y. vd. (2012). “Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)”. İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.

Bednarek, M. (2008). “Semantic Preference and Semantic Prosody re-examined”. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 4 (2), s. 119–139.

Firth, J. R. (1951). “Modes of Meaning”. *Papers in Linguistics 1934–1951*. (Edt: J. R. Firth). London: OUP. s. 190–215.

Geeraerts, D. (2010). *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.

Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoglu) Ankara: Anı Yayıncılık.

Gündoğdu, A. E. (2018). *Sözcük Anlambilimi Açısından Türkçede Sıfatlar: Anlam Tercihi ve Söylem Ezgisi Görünümleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hoey, M. (2000). “A World Beyond Collocation: New Perspectives on Vocabulary Teaching”. *İçinde: Teaching Collocations*, (Edt. M. Lewis). Hove: Language Teaching Publications. s.224-245.

- McCardell D. R. (1995). “A Lexical Semantic and Statistical Approach to Lexical Collocation Extraction for Natural Language Generation”. *AI Magazine*. 16 (4).
- McEnery, T. ve Hardie, A. (2012). *Corpus Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Partington, A. (1998). *Patterns and Meanings: Using Corpora for English Language Research and Teaching*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Saussure De F. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev: Berke Vardar). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Scott, M. ve Tribble, C. (2006). *Textual Patterns: Key Words and Corpus Analysis in Language Education*. Amsterdam: John Benjamins.
- Seretan, V. (2011). *Syntax-based Collocation Extraction, Text, Speech and Language Technology*. Berlin: Springer.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (1992) *Collins COBUILD English Usage*. London: HarperCollins.
- Sinclair, J. (2004). “The Lexical Item. Trust the Text”. *Language, Corpus and Discourse*. (Edt. J. Sinclair). New York: Routledge.
- Stubbs, M. (1995). “Collocations and Semantic Profiles: on the Cause of Trouble with Quantitative Studies”. *Functions of Language*. 2 (1), s. 23-55.
- Stubbs, M. (2001a) “Texts, Corpora, and Problems of Interpretation: a Response to Widdowson”. *Applied Linguistics*. 22. s. 149-172.
- Stubbs, M. (2001b). *Words and Phrases Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, M. (2002). “Two Quantitative Methods of Studying Phraseology in English”. *International Journal of Corpus Linguistics*. 7(2). s. 215-44.
- TDK, (2011) *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

The process of framing a linguistic structure in terms of semantics is carried out by revealing the various contextual orientations of the research unit and describing its relationship with other items in the same linguistic system in detail. In this respect, the investigation of various patterns in the natural language system of a unit whose semantic profile is desired to be reached is one of the preliminary steps in the framing process. This study aims to reveal the semantic profile of the node word *kutsal*, which is considered as a cultural word, and in this context, the collocation, semantic preference and semantic prosody aspects of the node word are examined on a corpus basis. In the process of describing the systematic aspects of a particular structure, the most important motivation for this study to be corpus-based is that corpus are reliable data sources.

Descriptive method was used in the research. Studies within the scope of descriptive design aim to reveal an existing phenomenon or situation rather than measuring situations based on variables such as cause and effect. The obtained data were analyzed by thematic analysis, which is a method of content analysis. In this study, [ADJECTIVE+NOUN] patterns in collocation theme; in the theme of semantic preference, the categories of OBJECT, PLACE, ABSTRACT STRUCTURING, SIGN, NATURE, ACTIVITY, HUMAN, TIME; in the theme of semantic prosody, *positive semantic prosody*, *negative semantic prosody*, *neutral semantic prosody* codes were used. The data set of the research consists of written texts in the Turkish National Corpus 3.0 (TUD 3.0) database. During the data collection process, the node word was searched in the corpus interface and concordances were obtained as a result of the query. During the creation of the data set, 2000 of them were randomly selected out of a total of 3415 views. After the creation of the data set, the process of coding-categorizing the obtained data started. In the study, especially in the coding of prosody patterns, when a single sentence is not sufficient in terms of semantic integrity, the witness sentence display option was used. The data were limited to the qualifying aspects of the adjective, and the predicate ones were excluded from the study. Before revealing the semantic patterns of the research node word, its lexical appearances were examined in order to determine its semantic boundaries. When the definitions in the dictionary and the witness sentences in the corpus were semantically matched, it was observed that Definition-1 and Definition-4 had common intensional features that could not be separated, therefore, these definitions were combined and the research proceeded through three different definition levels.

When the collocations of the node word are examined, it is observed that *the kutsal kitap* phrase is used remarkably widely. While the collocation element of *the kitap* refers to the sacred texts of the monotheistic religions in some contexts, in some contexts it is associated with the texts accepted as a source within the framework of any religion. In addition, the unity of *the kutsal kitap* gains the potential to be used in a figurative sense by referring to the texts that stand out within the framework of a discipline such as ideological and academic. When other structures with high frequency such as *kutsal toprak*, *kutsal ruh*, *kutsal yer*, *kutsal görev* are examined, it can be said that holiness is not only religious but also linguistically leveled with political discourse. In addition, holiness is associated with values that have a great importance in life, such as *kutsal sanat*, *kutsal hak*. On the other hand, it is another finding that the node word in question is highly prone to establishing intertextual and intersemiotic relations. In this context, patterns such as *the Kutsal Ruh*, *the Kutsal Kitap*, *the kutsal ateş*, *the kutsal emanet* have various religious, historical, sociological and mythological references.

In line with the meaning preference aspects of the node word, six different conceptual schemes have been identified as holiness attributed to the object, holiness attributed to the place, holiness attributed to the person, holiness attributed to nature, holiness attributed to action, and holiness attributed to an abstract quality. Finally, when the node word is considered in terms of establishing a semantic prosody, it is observed that the word creates a more dominant atmosphere regardless of the associative field of the collocational item with which it is associated and transfers the positive associative field to the whole pattern. On the other hand, when the concordance appearances of the node word are examined, it is another important finding that it brings positive, negative and neutral semantic prosody to the context.

Şule Gürbüz'ün Düzyazıları Üzerine Bir İnceleme

Murat TURNA

Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye
mturna@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 25.08.2022

Kabul: 27.12.2022

Yayın: 30.12.2022

Anahtar

Kelimeler:

Şule Gürbüz,
Hikâye, Deneme,
Roman.

Günümüz yazarlarından olan Şule Gürbüz roman, şiir, tiyatro, hikâye ve deneme türlerinde kalem oynatmıştır. Bu makalede, yazarın tiyatro türündeki eseri hariç, diğer tüm düzyazı kitaplarının dil, üslup özellikleri incelenecek; tematik niteliğine ışık tutulacaktır. Yazarın iki hikâye ve bir deneme kitabı ile iki romanı, bu araştırmanın konusunu teşkil eder. Dolayısıyla hatırı sayılır bir edebî nicelik söz konusudur. Böylesine hacimli bir birikimi, makale kapsamında ele almak için ister istemez, en mühim hususların öne çıkartılması ve ayrıntıdan uzaklaşılması gerekir. Bu yüzden incelemede her nokta üzerinde tafsilatlı biçimde durulması güçleşmiştir.

Gürbüz'ün hikâye, deneme ve romanlarında vazgeçemediği bir tematik rezervinin olduğu görülür. Yazar, eserlerinde varoluş, hayat, zaman, ölüm, benlik gibi konuları işler. Yaşamı anlamlandırmaya uğraşma ve felsefi bir derinleşme, onun eserlerinin önde gelen özelliklerindedir. Temalarının ontolojik mahiyette olduğu dikkat çeker. Genel olarak temaları ile uyumlu bir dili ve üslubu vardır. Bununla beraber metinlerinde, okuma temposunu etkileyen uzun cümleler, aşırıya yaklaşan ayrıntı yoğunluğu, noktalama ve imla eksiklikleri göze çarpar.

Şule Gürbüz hâlen sanat hayatı devam eden bir yazardır. Makale, henüz hakkında kapsamlı akademik bir değerlendirmeye rastlayamadığımız Gürbüz'ün sanatını panoramik bir şekilde ortaya koymayı amaçlar. Böylece, şimdiki dek olan edebî verimine ışık tutulduğu gibi bundan sonra da yazacağını tahmin ettiğimiz eserleriyle şekillenecek olan sanat çizgisinin anlaşılmasına katkı sağlanacaktır.

An Analysis on the Prose of Şule Gürbüz

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 25.08.2022

Accepted: 27.12.2022

Published: 30.12.2022

Keywords:

Şule Gürbüz,
Story, Essay,
Novel.

One of today's writers, Şule Gürbüz has written in the genres of novel, poetry, theatre, story and essay. In this article, the language and stylistic features of all other prose books will be examined, except for the author's theatrical work; Thematic nature will be highlighted. The author's two stories, an essay book and two novels constitute the subject of this research. Therefore, there is a considerable literary quantity. In order to deal with such a voluminous accumulation within the scope of the article, it is necessary to highlight the most important issues and avoid detail. Therefore, it has become difficult to focus on every point in detail in the study.

It is seen that Gürbüz has an indispensable thematic reserve in his stories, essays and novels. The author deals with subjects such as existence, life, time, death and self in his works. Struggling to make sense of life and a philosophical deepening are the prominent features of his works. It is noteworthy that the themes are ontological in nature. In general, it has a language and style that is compatible with its themes. However, in her texts, long sentences that affect the reading tempo, excessive density of details, punctuation and spelling deficiencies stand out.

Şule Gürbüz is a writer whose artistic life still continues. The article aims to reveal the art of Gürbüz, in a panoramic way about which we have not yet come across a comprehensive academic evaluation. Thus, it will contribute to the understanding of the artistic line that will be shaped by her works, which we anticipate will write, as well as shed light on his literary output up to now.

Atf/Citation: Murat T. (2022). Şule Gürbüz'ün Düzyazıları Üzerine Bir İnceleme, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 172-190.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Şule Gürbüz, edebiyata, 1992'de basılan *Kambur* adlı romanı ile başlar. İlk eseri yayımlandığında 18 yaşındadır. 1993'te ise *Ne Yaştadır, Ne Başta Akıl Yoktur* adlı 75 sayfalık bir oyunu ve *Ağrınınca Kar Yağıyor* adlı şiir kitabı basılır. Sonraki kitapları olan *Zamanın Farkında* ve *Coşkuyla Ölmek* hikâye türündedir. Bunları takip eden *Öyle miymiş?* deneme ile anlatı arasında gidip gelen ve edebî tür olarak tasnifi pek de kolay olmayan bir eserdir. Yine de daha çok deneme üslubu ve özellikleri sergilediğinden bu kitabı deneme türü içinde saymak uygun olacaktır. 2022 itibarıyla yazarın okurlarına, edebiyat dünyasına sunduğu son kitabı ise iki ciltlik bir roman olan *Kıyamet Emeklisi*'dir.

Araştırmamızda, önce yazarın hikâye kitapları, sonra deneme eseri ve en son olarak da romanları ele alınacaktır. İncelemedeki sıralamada kronoloji ve tematik süreklilik göz önünde bulundurulmuştur. Her ne kadar ilk eseri bir roman olsa da Gürbüz'ün, *Kambur*'da 92 sayfalık bir roman tecrübesinde bulunduğu bildirilmelidir. Ardından hikâye ve deneme kitapları gelmiştir. *Kıyamet Emeklisi* ise hem eser kronolojisinde sondadır hem de kendisine dek yazarın kalem tecrübelerinin muhassalasını sunan bir mahiyete sahiptir. Önceden işlenen temaların bu son kitapta farklı bir derinlikle yer aldığı müşahede edilir. Nitekim romanın hacmi ve oylumlu yapısı da böyle bir sıralama gözetilmesine elverişli bir edebî zemin oluşturur.

Açıklamalar doğrultusunda bahsi geçen eserlerin dil, üslup özellikleri ile tematik nitelikleri sırasıyla ele alınacaktır.

1. ŞULE GÜRBÜZ'ÜN HİKÂYE KİTAPLARI

Yazar 2011 yılında *Zamanın Farkında* ile ilk hikâye eserini verir. Bu kitap, bir yıl sonra Oğuz Atay Öykü Ödülü'ne layık görülür. 2012'de ise *Coşkuyla Ölmek* basılır.

Toplam beş hikâye ve 196 sayfadan müteşekkil olan *Zamanın Farkında*, "Müzik Hocası", "Cansın", "Mezarlıktan Geçiş", "Mutfak" ve kitaba adını veren "Zamanın Farkında" başlıklı hikâyeleri içerir.

Coşkuyla Ölmek ise toplam dört hikâye içerir ve 191 sayfadır. Hikâyeler "Ruhuna Fatih", "Akılsız Adam", "Akılsız Adamın Oğlu Sadullah Efendi" ve "Rüya İmiş" başlıklarını taşır.

İncelemenin birinci kısmı, bahsi geçen kitapların dil ve üslup özelliklerine yöneliktir. Ardından hikâyelerin tematik niteliğine odaklanılacaktır.

1.1. Hikâyelerin Dil ve Üslup Özellikleri

Zamanın Farkında, Gürbüz'ün hikâyecilikteki ilk teşebbüsüdür. Bu ilk kitapta, yazarın kurduğu uzun cümleler dikkati çeker. Uzun cümleleri tercihinin altını, iki sebepten ötürü çizmelidir.

Bu tip cümlelerin kullanımı, sadece *Zamanın Farkında* ile sınırlı değildir. Yazar, son kitabı da dahil olmak üzere hemen her eserinde uzun cümleler kurma temayülündedir. Tiyatro eseri dışarıda tutulduğunda, 1601 sayfalık bir edebî yekûn üzerindeki gözlem ve tespitler nihayetinde, uzun cümlelerin, onun üslubunun bir tarafı olduğu verisine ulaşılmaktadır. Bu tutumu terk etmediği de eklenmelidir.

Söz konusu tercihin altını çizmemizin ikinci nedeni ise uzun cümlelerin metne nüfuzu zorlaştırmasıdır. *Zamanın Farkında* kitabında, yarım sayfaya varan uzun cümleler bulunur. Makalenin sınırlı yapısından ötürü bunları iktibas etmemiz mümkün değildir. Birkaçını somut şekilde belirtmekle yetinmeliyiz. Mesela "Mezarlıktan Geçiş", görüşlerimize sağladığı kanıtlarla öne çıkan bir hikâyedir. Yine "Zamanın Farkında" hikâyesinde, 146. sayfanın ortalarından başlayıp 147. sayfanın sonuna kadar giden, neredeyse bir tam sayfalık bir cümle okuruz. Cümleler, tasvirler bu kadar uzun tutulduğunda, metin takibi güçleşir. Üstelik bahsi geçen bazı cümleler, içinde yer aldığı hikâyenin bağlamına da katkı sunmaz.

Genel itibarıyla eksikliğinde herhangi bir beis görülemeyecek bu tarz cümlelerin, yazarın metinleri için bir avantaj olmadığı kanaati uyanmaktadır. Ayrıca hikâyede uzun cümlelerle

yazmanın, araya pek çok farklı hususun katılmasına zemin hazırlaması muhtemeldir. Sözü uzatma, gayriihtiyari biçimde ayrıntılara yönelme handikapları söz konusudur. Hikâyeye gereksizin karışmasına engel olamama riski de vardır. Uzun cümle tercihinin, öze ilerlemeyi zorlaştıran bir anlatım tarzına dönüşmesi tehlikesi göz ardı edilmiştir.

Uzun cümlelerin, noktalama işaretleri ile doğru bölünmeyişi ya da sözdizim bakımından kusurla malul oluşu dil ve üslup bahsinde üstünde durulması icap eden bir noktadır. Zikredilen sebepler, ilk okuyuşta kendini ele vermeyen cümleler doğurur:

“Her zaman bölümünde zamana hiç değmediğini, zamanı yaşayan, tüketen, öğrenen ve diğer periyoda geçenler gibi bir birbirine değme, yaşadığının farkındalığı olmadan hep kendi içine gömülü bir sır olarak kalmak.” (Gürbüz, 2020a: 107).

İster kontekst içinde isterse dışında ele alınsın, yukarıdaki cümlenin derhâl anlaşılması pek de kolay değildir. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir.

Yeri gelmişken, yazarın hikâyelerinden başlayarak fakat bütün eserlerini de dâhil edebileceğimiz şekilde, noktalama işaretlerinin eksik kullanıldığı tespitimizi paylaşmak isteriz.

Bu eksiklik yüzünden, anlam bazen muğlaklaşır. İşaretlerin yokluğu, meramın anlaşılması için satırların tekrar tekrar okunmasına neden olur. Cümle içindeki kelimelerin yerlerinin düzenlenmesine ihtiyaç duyulan kısımlara da denk gelinir. Mesela “Mutfak” hikâyesinde geçen “Allah votkayı ona daha içten dua edebilmek için içtiğini anlar mıydı?” cümlesi, bir örnek olarak sunulabilir (Gürbüz, 2020a: 126).

Burada, daha fasih bir cümle yapısı elde etmek için öznenen sonra konması gereken virgül kullanılmamıştır. Grameri çok daha anlaşılır kılacak olan ise özneyi, yüklemden evvel kullanmaktır. Bu tip kusurları edebî işçilik hatası ya da editör-redaktör sorunu olarak değerlendirmek mümkündür. Her ne kadar kitapların sonraki basımlarında muhtemelen giderilebilir nakiseler olsa da yazar kadar yayınevinin de sorumlu olduğu bu durum, kayda geçmelidir. Mamafih elimizdeki nüshanın sekizinci basım olduğunu hatırlatmalıyız.

Gürbüz'ün, metnin akışına tesir eden kelime kullanımlarına değinilmelidir. Yazarın kelime hazinesi zengindir ve daha sonra açıklanacağı üzere beslendiği kaynaklara işaret eden mahiyeti bulunur. Ne var ki üslubu ve düşünce evreniyle uyumlu olsa dahi bu kelimelerin bazıları, metnin içinde eğreti bir vaziyet alır; çünkü müktesebatını aksettirse bile oluşturduğu dokuyu örseler. Bugün artık pek kullanılmayan ya da lügatlerde bulunmayan kelimelere müracaat eder:

“Ama bakıyordu ki bu namemnun ve sürekli havalı insan, aslında en bildiğinin bile altında, kendisinin onun mevcudu sandığı şeylerden haberi bile yok, hatta hiç anlamadığından en çok da sahip olanı görünce yüzü dökülüyor.” (Gürbüz, 2020a: 128-129).

“Namemnun”la yazarın ne kastettiği anlaşılrsa da “hoşnutsuz, memnuniyetsiz” gibi isabetli kelimeleri ya da “beğenmeyen, hoşnut olmayan, memnun olmayan” gibi nitelemeleri yeğlemesi yazdığı metnin tabiatına uygundur. Hatta kastedilenin arkaik fakat doğru biçimde ifadesi olan “gayrimemnun” kelimesi bile bağlama daha iyi oturacakken “namemnun” demesi, yadırgatıcıdır.

Bahsedilenlerin yanı sıra metinlerindeki kelime çeşitliliği, kendisinden etkilenilen kültürle ilgilidir. Gürbüz dinî kültüre, tasavvufa uzak değildir. Gerek kendisiyle yapılan röportajlardan gerekse yazı dili ve üslubundan bu konulara aşinalığı fark edilir. İkinci hikâye kitabındaki kelime rezervinin din etrafında halelenen hayatla mütenasip oluşu, etkilendiği kültürle alakalıdır. Yoğunlaştığı temayla uyumlu bir yazı dili vardır.

Coşkuyla Ölmek'te geçen “kabz-ı muannit, elif-ba, usul erkan, rintleşmek, mecnun, sükûn, sır, teslimiyet, sübhanallah, kalp gözü, mürit, zakirbaşı, Kaside-i Bürde, Ya Settar, hırka-i şerif, sala, ahiret, cuma, ezan, namaz, nurlanmak, tahiyat, din, secde, kıyamet, tespih, kible, mihrap, feraset, estağfurullah, kutup, devr-i kebir, hıfz, Mushaf, hücre, talip, yol, makam, usul” gibi ifadeler kayda değerdir. Kitap boyunca genişleyen ve dilersek daha da fazlasını ekleyebileceğimiz bu kelime kadrosunun dinî-tasavvufi literatürle olan bağına dikkat çekmelidir.

Bir söyleşisinde dile getirdiklerinden, bilhassa Muhiddin-i Arabî'nin ilgisini çektiği anlaşılmaktadır. Bahsedilen literatürle Gürbüz'ün kelime kadrosunun ilişkisinin kurulmasına yardımcı olacak şu sözler nakledilmelidir:

“Tasavvuf bir oluş biçimidir ve öyle olmak, o yol üzerinden anlamaktır birazcık da... Hâl böyle olunca, dine biraz ısınmak için, birazcık tatlılaştırabilmek için, mutasavvıfların anlatılarına, biraz baş okşamalarına, biraz sırt sıvazlamalarına ihtiyaç var. İnsanı kaybetmemek için buna ihtiyaç var. İfadelerin tam da ya da sadece o mânâya gelmediğini, yorumu ve tevilini anlatabilene, onun sadece o demek olmadığına, affın ve insan olmanın türlü hallerine kabulün dinin ve Allah'ın asıl tecellisi olduğuna, insanı, belki doğru belki yanlış, biraz yatıştırmaya ihtiyaç var. Tabii bunu kim yapacak, hangi akılla, hangi imanla, bunlara girmeyelim, bu da başka bir yokluk perdesi. Demek istediğim, tasavvufun benim anladığım ve vazifeli gördüğüm yanının insana her şeyin bitmiş olmadığını, hayat sürecinin zengin ve taşkın olduğunu, insana kendi katmanları ile yaşamının ve sadece korkudan değil, açılıp genişlemeden fayda gelebileceğini az çok fısıldayabilmesi ve insanın şöyle bir dönüp kendine de bakabilmesi...” (Göktürk vd., 2022: IV).

Dil ve üslup bahsinde son olarak belirtilecek husus ise yazarın hikâye kitaplarında genellikle paragraf yapma ihtiyacını az duymasıdır. Her iki kitabında da blok şeklinde aşağıya inip biteviye ilerleyen sayfaların sayısının çok olduğu ilgi çeker. Hikâyelerde diyalogların sınırlı tutulması, var olan konuşmaların da kısa olup tırnak içinde ve konuşma çizgisi ya da paragraf kullanılmadan aktarılması, yekpare şekilde uzayıp giden sayfalara neden olur. Gürbüz'ün anlatım tarzı, hisse odaklanışı, kahramanların zihin akışını sunması metnin yoğunluğunu artırdığından, hiç paragraf yapmadan, fasılasız süregiden sayfaların bir müddet sonra okuma temposuna tesir ettiği söylenebilir.

1.2. Hikâyelerin Tematik Nitelikleri

Bu kısımda, tek tek hikâyeye tahlilleri yapmadan; ancak yazarın tematik havzasının kavranabileceği şekilde, belirli yerleri vurgulayarak, iki kitapta yer alan toplam dokuz hikâyenin genel karakteristiği ortaya konacaktır.

Zamanın Farkında kitabını okuyup, yazarın dünya görüşü ve anlam dünyası hakkında belli bir fikre sahip olanların zorlanmadan anlayabileceği hususlar vardır. Denilenler, ikinci kitap için de geçerlidir. Şule Gürbüz, hikâyelerinde varlıkla, kendisi ve çevresiyle meselesi olan yahut duyarlılığı normalin üzerine çıkabilen kahramanları konu eder. Bunun, yazarın şahsiyeti ve yaşama bakışı ile ilgisi olduğu öne sürülebilir. Gürbüz, yazdıklarından saptanabileceği kadarıyla hayat perspektifi ile yazarlık profili birbirine uzak düşmeyen biridir. Yalnızlıkla kendini damıttığını, çok düşündüğünü ve geçen zaman içinde benliğini epey hırpaladığını açıklayan yazarın eserleri, bir yanıyla otobiyografik nitelikler taşır.¹ *Zamanın Farkında* kitabının kahramanları üstüne söyledikleri, hikâyeye ettiği bireylerin, Gürbüz'ün iç macerası ile örtüşen nitelikte kahramanlar olduğuna dair önemli bir ipucudur:

“Kitaptaki beş hikâyedeki beş kahraman da, akıllısı ahmağı, duyarlısı kalını, pek çok şeyin ve kitabın adında da işaret edildiği gibi, zamanın ve olanın bitenin farkında... Hikâyelerdeki hiçbir kahraman kendinden uzak değil, kendine keskin bir bakışla bakıyor, başkalarına bakabildiğinden daha sivri bir halle, kendini hırpalarcasına sezebiliyor, farkına varabiliyor. Bu normalde insanların kendilerine çok kolay yapabildiği bir şey değil. Bu farkına varışla yaşadığı için, bu kahramanlar biraz böyle acınası, biraz buruk, biraz rate kahramanlar gibi görünüyor.” (Göktürk vd., 2022: II).

Defaatle benliğine eğildiğini kaydeden Gürbüz'ün, kendi şahsi macerasının izdüşümünü hikâyelerindeki kahramanlarda aramak yersiz bir iş olmayacaktır. Hep kendisiyle konuşan, hesaplaşan, kendini yıpratın, meram anlatmaya çalışan tipler hikâyelerin başkahramanlarıdır. Yazarın verdiği röportajlarındaki satır arası bilgiler, Gürbüz'ün de özel hayatında bu minval üzere yaşadığına işaret eder. Hatta bazı kahramanlara doğrudan kendinden bazı özellikler yüklediğini de açıklamaktan çekinmez. Mesela ilk hikâyesi için sorulan bir soruya şöyle cevap

¹ Bu konudaki beyanları için ilgili bağlantıya bakılabilir: <https://birartibir.org/peter-gabrielin-feryadi-nahid-sirrinin-heyhevi/> (Şule Gürbüz'le A'dan Z'ye - I / 11 Temmuz 2022) (Erişim Tarihi: 17.08.2022)

verir:

“- Müzik Hocası” nda senfonik rock seven bir karakter yaratmak nereden aklınıza geldi?

- Ben öyle olduğum için.” (Göktürk vd., 2022: I)

Hikayelerindeki kahramanların müzik zevkinden okudukları sanatçılara dek pek çok husus, Gürbüz'ün şahsi beğenilerini yansıtır. “Zamanın Farkında” hikâyesindeki Aslan Bey'in Refik Fersan'dan, Strindberg'den bahsetmesi beyhude değildir. Kahramanın, “Trakl kendini biraz da şu geçen kadın yüzünden asmadı mı, Lautréamont'u perişan eden neydi...” diyerek söz ettiği, Avusturyalı şair Georg Trakl ve Fransız şair Comte de Lautréamont'tur (Gürbüz, 2020a: 140). Tiyatrocu August Strindberg ve müzisyen Peter Gabriel, Şule Gürbüz'ün okuduğu ve dinlediği isimler olarak zikrettiği kişilerdir. Husserl, Joyce, Heidegger, Faulkner, Saadettin Kaynak, Ahmet Avni, Tahir'ül Mevlevi, Hegel, Jung, Laing gibi bir dizi ismin hikâyelerde zaman zaman karşımıza çıkması; bunların, bireylerin zihin evrenini oluşturması, Gürbüz'ün kahramanlarına kendinden neler kattığına dair emarelerdir.

Kahramanların hayal kırıklıkları, dert yanmaları, sürekli öz varlıklarıyla meşgul olmaları, kendilerini manen tedaviye yönelmeleri hikâyelerin izleğini verir. Gürbüz, iç dünyasında derinleşen kimselerin hikâyelerini yazma temayülündedir. Bu yönelişi, tabiatıyla ona özgü bir tematik havza meydana getirir.

İlk kitabının belki de en olgun hikâyesi “Zamanın Farkında”dır. Tanrı ile kendince konuşup duran, mağfiret dilenen kahraman, yer yer nitelikli bir dindar portresi çıkarır. Artık 72 yaşına gelmiş Aslan Bey, hayatının muhasebesini yapar. Hikâyede, iç konuşmalar büyük yer tutar. Bu konuşmalar koca bir ömrün dökümünü verir. Bazen mizahın diliyle bazen dinî literatür üstünden yürüyen hikâye, kitaba niçin “Zamanın Farkında” başlığının atıldığını açıklar. Kitaptaki diğer tüm kahramanlar gibi Aslan Bey de duyarlıdır ve akıp giden zamanı müdriktir. Zaman, Gürbüz'ün ilgi duyduğu bir kavramdır. Üstelik yazarın aslında bir saat tamircisi, mekanik saat ustası olduğu bilirse, bu daha da anlam kazanır. Mamafih hayat, ölüm, varlık zamanla mukayyettir. Zaman, tematik bir çember içerisindeki tüm öğeleri birbirine bağlar. Kuşatıcı bir bakış açısıyla ilk kitaptaki merkezi temanın zaman olduğu ileri sürülebilir. Merkez etrafında genişleyen daireler şeklinde bireysel dramalar, nefis muhasebeleri, insanın çevresiyle münasebeti buna eklenir.

Gürbüz, *Coşkuyla Ölmek* ile hikayecilikteki başarı çitasını yukarıya çeker. İlk kitaba nazaran, kurgu ve dildeki hüner daha üst seviyededir. Dinî duyarlığın hakimiyetinde insanın kişiliğini, hadiseleri yorumladığı; kısmen gizli bir isyanın, felsefi sorgulayışın sezildiği bir dünya oluşturulmuştur. İlk bakışta, her bir hikâye müstakil bir yapı gibi arzı endam etse de âdeta görülmeyen bir mühürle birbirlerine raptedilmişlerdir. Hikâyelerdeki müşterek manevi duygular, ızdırap, telkin, kendi ile cedelleşme kitabı kaplayan uhrevi bir hava peyda eder. Bu hava da hikâyelerin genelinde bir şart, etki ve tarz bütünlüğü oluşturur. Saydığımız birliktelik yazarın dilinde belirginleşir ve tüm hikâyelerde ortak tematik eksenin dili olabilecek imge, terim, şahıs, nesne ve mekân isimleri boy gösterir.

“Sırlanmak, intisap etmek, nasiplenmek, keşif, boyun kesmek, Şeyh-i Ekber, İbn-i Teymiyye, Tirmizi, Tin Suresi, Maun Suresi, Mihrimah Cami, Kılıç Ali Paşa Cami” vb. ifadeler hikâyelerin tamamına serpiştirilmiş ve metinlerde dinî-kültürel bir vasat belirgin kılınmıştır (Gürbüz, 2021a).

Üsküdarlı olduğunu söyleyen yazar, hikâyelerinde, farklı semt adlarını zikrederek İstanbul'u daimî bir fon gibi kullanır. Nuruosmaniye, Merkez Efendi, Kandilli, Sultanahmet, Saraçhane, Yeniköy, Zeyrek, Karagümrük, Suadiye gibi mekanlar olayların geliştiği, kahramanların gezindiği ya da zihinlerinden geçen yerlerdir.

Coşkuyla Ölmek'te, hikayeler arasında tematik bağ olduğu gibi ayrıca birbiriyle doğrudan kurgusal bağ içeren “Akılsız Adam” ve “Akılsız Adamın Oğlu Sadullah Efendi” adlı iki hikâye bulunur. “Akılsız Adam”, oğlundan manevi bir yolda ilerleyeceğine dair büyük beklentileri olan bir babanın yaşadığı hayal kırıklığını anlatır. Hafızlık için hocaya bırakılan Sadullah, hikâyenin

sonunda mimarlık okumak için Fransa'ya gider. Orada Katolik Voleta ile evlenir. Evli olmasına rağmen serbest bir yaşam sürer. Hayatı hiç de babasının umduğu gibi olmamıştır. Hikâyenin finalinde, baba, boşa giden emeklerine öfkeyle hayıflanır. Bunun devamı olan "Akılsız Adamın Oğlu Sadullah Efendi", aynı mevzuyu çocuğun gözünden anlatır. Babasının tuhaf bulduğu tavırlarını, kendinde olmayanı ondan istemesinin faydasızlığını dile getirir. İki hikâyeye arasındaki kurgusal bütünlük, esasında kahramanların problemlili yaşamları olduğu gerçeğini fark ettirir.

Kahramanlara göre hayatları normaldir. Hâlbuki tarafsız bakılırsa, hayatları sorunludur. Tecrit içerisinde geçirdikleri yaşama, başkaları dâhil olduğunda normal sandıkları ne varsa alt üst olur. Annesiz bir aile, devamlı güdülenen ideallerle bastırılan bir yeknesaklık onların kendi normali olmuştur. Sorgulanan ömürler, ruh tahlilleri ve eleştirelilik tıpkı diğer hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyelerde de başat özellikler olarak dikkat çeker. Nitekim belirtilenler, aynı zamanda Şule Gürbüz'ün vazgeçemediği tematik rezervini ve kendine özgü anlatım tarzını verir.

2. ŞULE GÜRBÜZ'ÜN DENEMELERİ

Öyle miymiş? yazarın altıncı kalem tecrübesidir. Esasen edebî tür bakımından kategorize etmenin kolay olmadığı bir eserdir. Kitapta kısmen anlatı türünün özellikleri sergilenir. Otobiyografik olduğu anlaşılan bazı kısımlar bulunsa da genel itibarıyla otobiyografi türüne de dâhil edilemez. Eserde şahsi gözlem ve yorumlara dayanan bir anlatım bulunur. Subjektif bir bakış açısı vardır. Yazar, kesin sonuçlara varma arzusunda değildir. O yüzden ikna etmeye çalışmaz. Eserin bütününe bakıldığında ise daha çok kurgusal olmayan bir edebî formun sınırları içinde kaldığı görülür. Tüm bu sayılanlar, kitabın deneme türüne daha yakın olduğu kanaatini uyandırır. Özellikle kitabın ilk bölümü, bu görüşü destekler niteliktedir. Âdeta deftere düşülmüş notların derlenmesinden oluşan kısa denemeleri andıran yapıyla bu bölüm, denemenin bariz özelliklerini gösterir. Kısacası kaydedilenler çerçevesinde, kitabın deneme türüne girdiğini kabul etmek makul bir tasnif gibi görünmektedir.

Eser dört bölümden meydana gelir. "Cennet Varken Cınnet Olabilir mi? başlığını taşıyan birinci bölüm, diğer bölümlere nispetle düşündürücülüğü, anlam dünyası ve edebî tat bakımından öne çıkar. Ayrıca tema ve üslup bakımından, yukarıda kaydedilen özellikleri göstermesi itibarıyla Şule Gürbüz'ün yazarlık profilini net olarak yansıtır. Kitabın genelindeki sorgulama, iç dökme, felsefi bakış henüz ilk bölümde varlığını belli eder.

Birinci bölümdeki ilk yazı, okunan metnin deneme olup olmadığına dair düşündürür ancak onun işlevi, tematik anahtar olmasındadır. Bundan sonrasında dile getirilecek olanlar, ilk metnin içine serpiştirilmiştir. Uzun ve iyi bağlanmamış bir cümle ile sözlerine başlayan yazar, zihne düşen fragmanlar gibi bir metin ortaya koyar. Devamındaki yazılar ise kısa fakat vurucu cümleler içerir. Birinci bölümdeki denemelerin Gürbüz'ün zihninin nasıl işlediğini anlatan bir mahiyeti vardır.

İnsan iradesi, yaratılış, peygamberler, kutsal metinler onun denemelerindeki başlıca konulardır. Gürbüz, bu konulara odaklanırken ontolojik yanı görmezden gelinemeyecek sorular sorar ve aklını meşgul eden meselelere kendince yorumlar getirir. Bu açıdan denemeleri kısa da olsa fikri derinleşme açısından epey yoğundur.

Kavramların, ayetlerin, olguların özüne yönelik değişik izahları ilgi çeker. Modern insanın asi ve sınır tanımaz olduğunu anlatarak, peygamberlerin bugün gelse, çağın insanına ne diyebileceğini sorgular. "Kime göre, neye göre?" diye her sözü istediği mecrada yargılama peşinde olan "devir canlısı"na neyin tesir edebileceğini tartışmaya açar. Peygamberliğin de bir dönem işi olduğunu ve o dönemin kapanmasında hikmetler yattığını bildirir. Onun zihni işleyişine bir örnek olarak Rum Suresi altıncı ayette geçen "Allah'ın vaadi budur. **Allah, vaadinden caymaz.** Fakat insanların çoğu bilmezler." ve aynı bağlamda, Hac Suresi kırk yedinci ayette geçen "Bir de senden acele azap istiyorlar. **Elbette Allah sözünden caymaz.** Bununla beraber Rabbinin katında bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir." ifadelerine dair yazdıklarını sunmak isteriz:

"**Allah vaadine ters düşmez'** vaadi vaat, sahici vaat. Peki. Ama bu sahiciliği bilecek göz kimde? Gözü de veren O. Burada, dünyada yani her şey var ama her şey hayal. Her şeyi verdi ama

bir hayal verdi. Orada da verecek, yine bir hayal verecek, her şey bir hayalden başka bir hayale devrilecek. Kim 'Bütün bunlar yine hayal,' diyecek? Buradaki hayalin misline cennet mi denecek? Bir seraptan bir seraba, bir susuzluktan bir su içiyor zehabına gidilip gelinecek. Yokluk, büyük sonsuz unutuş, kâinatın kendini unutuşu, derin karanlık sükûnet nerdesin, bana unutuşu özletip kendimi her şeyi ile hatırlatacak yerde misin?" (Gürbüz, 2021b: 18-19).

Buradaki yaklaşımı sonraki denemelerinde de gözlemleriz:

"İnsan kan dökücü ve zalim ama dağın taşın istemediği iradeyi aldı diye sağa sola çalınlanmış. İnsan anlamadığını alır, anlayıp kıymetli bulduğunu da almaz. Bu yüzden adam olmaz. Melek, boşa üzülme, insan bir şeydir zannetme. Sana verilmeyen iradeyi senin de olsa kullanabilirdim zannetme. İrade babanın arabasıdır, alır almaz kaza yaparsın. Böyle hem sözde iraden olup hem de 'Teslim' dini ile kolay yaşanabilir sanma... Şeytan, ah ne güzel yerde, hem imanı var hem gününü yıl etmede." (Gürbüz, 2021b: 28).

Gürbüz'ün hakikat kavramı etrafında dönen ve örtük bir sinizmi çağrıştırırken yolu yine inanca çıkan ontolojik sorgulayışları sadece bu eserine mahsus değildir. Aşağıda ele alacağımız üzere varoluşa, benliğe yönelen bir tefekkür, denemelerinden romanlarına dek uzanır. Kitaptaki altıncı denemenin, *Coşkuyla Ölmek* kitabının arka kapağında yazılanlarla örtüşmesi, bu uzanışa bir başka örnektir.

"Dünyayı kimi şikayet edeceksin, koyunları öldürene mi sürüteceksin..." ya da " 'Yalnızlık Allah'a mahsus; bu yüzden mi kendini ona benzetirken, o en ince soluğu bulmaya çalışırken en benzeyecek yanının yalnızlık olması suç?' gibi şathiyelerdeki espritüel nüansı taşıyan cümlelerinin nihayetinde gelen yargılar, Gürbüz'ün yine de inanç dairesinden dışarı çıkmamaya özen gösteren bir tavra sahip olduğunu gösterir (Gürbüz, 2021b: 21-33). Mamafih buralarda da sanki nükteli bir kabulleniş söz konusudur:

" 'Ruhundan üflediğin yer bende dolsun ve ben onunla havalanayım,' diyenin balonu söndürülüyor, zihni ve kalbi yakılıyor. Dünya, orta halli dünya, insan aşağı seviye, palamutlar eh taze işte, bunlarla oyalanan, 'Allah bir' de geç git işte." (Gürbüz, 2021b: 33).

Sadece ilk bölümde değil, kitabın tamamında müşahede edilen yalın dil, anlama odaklandıkça özlü bir nitelik kazanır; aforizma seviyesinde cümleler doğar:

"Acı başkasının ise ders ve ibret, başında ise bela telakki ediliyor.", "Hayat, hayret edileceği yapmaya gayrettir" tarzındaki cümlelerle ilerleyen ilk bölümdeki denemelerin ortak bir özelliği tabiatın alınan saf, etkileyici imgelerle bitirilmesidir. Her yazının sonunda, neden bahsedilirse bahsedilsin "Kır böcekleri, ardıç kokuları, bal ve akik sarıları.", "Turnalar, arı kuşları, sabunotları", "Kum zambakları, kar sümbülleri, çan çiçekleri" denilerek sunulan imgesel bir küçük kozmos yer alır. Ontolojik fikirlerin minik imgesel kozmoslarla yaşama, dünyevi aleme bağlandığı bu kısımlar, yazarın üslubunun kendine has özelliklerini, renklerini taşır.

"Hayır Demeden İtiraz" başlıklı ikinci bölüm, otobiyografik olduğu tahmin edilebilecek ögelerle doludur. Kitaplardan öğrenilenlerin, müziğe eğilimin anlatıldığı kısımlar, yazarın biyografisiyle örtüşür. Gürbüz, bu bölümde kurguya dayanmadan ancak deneme havasının dışına taşarak hayatı tanıyışını ve kimliğinin oluşumunu nakleder.

Yaşamına dair ipuçlarının yer aldığı bazı pasajlarda, meselesinin, hayatın nasıl ve neyle yaşanacağı olduğunu söyler. "Geldiği dünyaya gideceği dünya kadar yabancı bir ruh niye çırpınır durur?" gibi sorularla ilk bölümdeki felsefi çizgiyi sürdürür. Kimisi uzun kimisi kısa peşpeşe kurduğu soru cümleleri ile şiirsel bir anlatımı yakalamaya çabalar.

Aynı zamanda kitabın da ismi olan "Öyle miymiş?", üçüncü bölümün başlığıdır. Bu bölümde Doğu'dan ve Batı'dan isimler zikredilir. Yazarın okuma atlası dolaylı biçimde belli olur. Aforizmaları ile bilinen Hillel'in adının da geçmesi, Gürbüz'ün üslubunun oluşumuna kimlerin, hangi tarz metinlerin tesir ettiğine dair fikir verir. Üstü örtülü eleştirilerin sıralandığı bu bölümde, bu toprakların hakikati sevmediğinden dem vurulur. "Öyle miymiş?", denemenin sınırlarının oldukça esnetildiği bir bölümdür.

“Sanki Daha Dünkü Cennet Kuşuyum” adını taşıyan son bölüm ise bir çeşit iç dökmeyi andırır. Anlatı ile denemenin sınırlarının geçirgenliğinde dert yanan, meramını anlatmaya uğraşan birinin serzenişlerini okuruz.

Yazarın denemeleri için histen ziyade fikrin öne çıktığı yazılar nitelendirmesinde bulunmak mümkündür. Gürbüz yazdıkları ile okurunu düşündürmek, onu da kendi meseleleri ile hemdem kılmak ister. Yazdıklarında felsefi-tasavvufi kökler bulunduğu, düşünce serüvenini denemeleri ile aktarmak istediği ileri sürülebilir. Nitekim aşağıdaki sözleri, dile getirdiklerimizi desteklemektedir:

“... ben sanattan ziyade felsefeye yakın olduğum için yüklü ve dolu metinleri seviyorum. Eser kendi ağırlığı ile geldiği dünyayı yıkmıyor, değiştirip tahrip etmiyorsa, bunu ondan önce yapanların yanında o da bir telef olmuş ve vereceğini vermiş olarak oturamaz, başka güçlü bir kitaba sırt veremez gibi gelir bana.” (Göktürk vd., 2022: II).

Romanlarını, bilhassa son eseri olan *Kıyamet Emeklisi*'ni bu sözler bağlamında değerlendirmek faydalı olacaktır.

3. ŞULE GÜRBÜZ'ÜN ROMANLARI

1992 tarihli *Kambur*, yazarın ilk edebî ürünüdür. 30 sene sonra aynı edebî formda yazdığı *Kıyamet Emeklisi* ise ilk eserine nazaran her bakımdan daha gelişmiş ve ileride bir romandır. Bunun nedenlerini ve romanların genel bir değerlendirmesini iki başlık altında ele almak uygun olacaktır.

3.1. Romanların Dil ve Üslup Özellikleri

Kambur henüz lise çağında olan bir gencin roman tecrübesidir. Kitap yayımlandığında yazarın 18 yaşında olduğu düşünülürse, bunun yazma safhası da işin içine katıldığında, eserin lise dönemini hâlen idrak eden bir gence ait olduğu çıkarımı yapılabilir. O yaşta iken en uzun soluklu edebî formu tecrübe etmesi, eserinin basımı için girişimi ve duyduğu heyecan Gürbüz'ün yazmaya duyduğu tutku hakkında yeteri kadar fikir vericidir.

Kambur'da yazara ait bazı tasarrufların dile getirilmesi zaruridir. Eser, kamburluğu yüzünden psikolojik bir çöküntü yaşayan kahramanın ruh durumunu ve hayatından kesitleri anlatır. Roman, ilk kısımlar hariç, kahramanın dilinden yapılan bir anlatımla ilerler. Bu da kullanılan dilin kahramanın psikolojisiyle uyumluluğunu sağlar. Bazen kısa, kesik ifadelerle öfke nöbetlerini hissettiren ve kahramanın dengeden mahrum hâlini yansıtan cümleler kurulur. Bununla beraber ilk kısımlarda, başkahraman olan kambur konuşmaz. Burada sözü yazar yürütür. O yüzden romanın ilk cümleleri ile sonraki bölümlerde kamburun psikolojisini veren, kendi ağzından çıkan cümleleri ayırt etmelidir. Eserin giriş cümlesi bu bakımdan dikkati çeker:

“Sızlandı hafifçe kambur, ayaklarının altındaki koca taşı devirirken, bir tane de başının altında, ‘ben yıldızları seyretmeden uyuyamam.’ ” ifadesi, sanki yarım kalmış ve kurallı biçimde tamamlanmamış hâliyle bir romanın başlangıç cümlesi olarak seçilmiştir. Bu bir tercih olsa da meramı başka şekilde, belâğ biçimde verecek bir cümle ile başlanmadığı kaydedilmelidir.

Yine ilk kısımlarda tekrardan, hatalı kelime kullanımından, özne yüklem uyumsuzluğundan kaynaklanan anlatım kusurları olduğu tespit edilir.

“Arkadaşlık diye bir şey yaşamadım şimdiye dek – her akli başında her insan gibi.” cümlesinde gereksiz yere kullanılan “her” kelimesi gözlerden kaçmaz (Gürbüz, 2020b: 17).

“Benden yaşça büyük bir ablam vardı. Evin akıllısı söylene söylene yaşamı zehir edilmişti.” ifadelerini bağlamdan koparmadan aldığımızda, ikinci cümledeki yadırgatıcılık fark edilmektedir (Gürbüz, 2020b: 28). “Durmadan evin akıllısı olduğu söylenerek yaşamı zehir edilmişti” gibi daha vazih bir cümle kurmak yerine, Gürbüz'ün anlatımı üstüne düşündüren bu tip cümlelerine romanın devamında da rastlarız.

“Yemekte önüne gelen böreği kesmeye çalıştı, sonunda en postal yerinden bir parça koparabildi...” cümlesinde de postal kelimesinin bağlamla uyum sağlamadığı aşikardır (Gürbüz, 2020b: 32).

Kambur'daki bu gibi hataları, romanın yazarın erken dönem ürünü olmasına, yazarlıktaki acemiliğine bağlayabiliriz.

Romandaki cümle yapıları, eser boyunca gözlemlenen anlatım tarzı ruhen dengesizlik yaşayan bireyin iç dünyasını yansıtır niteliktedir. “*Kambur*’un anlatımının kesintiye uğradığı bölümlerde günlük türü devreye girer.” diyen Aras (2021:37), günlüğün anlatımdaki işlevine temas eder. Romanda fikirlerin bölük pörçük aktarılmasının da standart bir dil ve anlatımın dışına çıkmakla ilgili olduğunun altını çizer; zira anlatıcı-kahraman normal değildir, toplumla uyumsuzdur. Gerçeklikle ilişkisi de problemlidir. Yazar, bu problemliliği aktarabilecek bir dile ve anlatıma yönelmiştir.

Kıyamet Emeklisi, yazarın son eseridir. *Kambur*’a göre dili ve anlatımı, daha ileri düzeydedir ancak bu kusurlardan arı olduğu anlamına gelmez. Anlatım bozuklukları, yerinde kullanılmayan kelimeler, tutulmayan kelimelere rağbet ediş, dile dair başka birtakım hatalar *Kıyamet Emeklisi*’nin eksik ya da zayıf yanlarını oluşturur.

Hemen ilk söylenmesi gereken, yazarın “bir” sıfatına sürekli müracaat etmesidir. Üstelik yerinde de kullanılmadığı epey örneğe denk gelinir. Erken bir sabah demek yerine “bir sabah erkene”, çalak bir hareketle yerine “bir çalak hareketle” demesini öncelikle üslubuna dair bir özellik olarak nitelese de romanın devamındaki “ömrüne bir iyi yerleşmek için”, “bir kendi gibi ahabına gidip”, “Müstakim Bey vakitsiz yürüyünce bir üç beş vakit geçip bir perşembe gecesi herkes dağıldıktan sonra” vb. ifadelerin metnin insicamını bozan, dilin düzgün ve tutarlı kullanımını sekteye uğratan bir tarafı olmadığını iddia etmek kolay değildir (Gürbüz, 2022 I: 11,25,34).

Yazar belki yerel, özgün bir konuşma elde edeceği zehabına kapılarak “bir” kelimesini uygun olmayan yerlere koymak ve anlatımı kendince farklı kılmak istemiş olabilir; ancak bunun çok sık olması, akışı örselemekte ve romandaki anlatım gücünü azaltmaktadır. Yazarın maksadı, mahalli söylemi yakalamak olmayabilir de fakat amacının bu olduğu varsayılsa bile “eski bir adam tavrıyla” demek yerine “bir eski adam tavrıyla” demek arasındaki farkın, romanın geneline yöresel bir hava katacak kadar ehemmiyetli olmadığı açıktır. Diğer yandan, grameri bozmasının özgünlükle ilgisi yoksa bu durum, Gürbüz’ün dile olan tasarrufuna dair daha düşündürücü bir hâl alır. “Bir” kelimesinin yerinde kullanılmaması ya da gereksiz kullanımı, roman boyunca buna dair dikkatimizi keskinleştirmiştir. “onu şimdi tekrar bir görecekmış gibi” ifadesinde bir kelimesinin olup olmasının anlatıma herhangi bir tesiri olmadığı kanaatini paylaşmalıyız.

Bu konudaki örnekleri artırmak yerine başka bir hususa değinmemiz isabetli olacaktır. Romanda, kelimelerin doğru kullanılmamasından dolayı dil aksar. Kurtuluş, kurtulmak anlamlarına gelen halas kelimesi yerine saf, katışıksız anlamlarına gelen halis kelimesini kullanan Gürbüz, “Beladan halis olması gereken kaç kişi var şu dünyada...” şeklinde bir cümle kurar (Gürbüz, 2022 I: 18). Esasında metne en iyi oturacak sözcük olan “emin”i kullanmaz. “Sorgu sual kabul etmez” şeklindeki yerleşik deyişi, “sorgu kabul etmez, soru kabul etmez” şekline dönüştürür (Gürbüz, 2022 I: 24). “Kendi başına iken” veya “kendisi ile iken” diye yazmak yerine “Kendi ileyken görünmek” biçiminde yazar.

“Sövmeye hiç rağbetten kesilmeden devam ediyordu” cümlesinde “rağbetten kesilmek” söyleyişinin bağlama oturmadığı, “Ertelenecek bir derde bile razı, rızasını da makbul sayarak, ‘Peki amca,’ dedi.” cümlesinin yadırgatıcı bir kuruluştaki olduğu söz konusu tespitlere ilave edilmelidir (Gürbüz, 2022 I: 78,72). “İki gözüm Azizim alınma ama bazıları ırzlarının kaybını bile başkalarından da inanmazlar.” cümlesindeki nesne yüklem uyumsuzluğundan kaynaklanan anlatım bozukluğu, romanın dil ve üslup özelliklerindeki zaaf hanesine yazılabilecek, hatırı sayılır miktardaki örneklerden biridir (Gürbüz, 2022 I: 237). Bahsedilenler, anlatımın irtifa kazanmasına mâni olmaktadır.

Yazarın tutulmayan kelimelere ilgisine de temas etmelidir. İlgiye değer yerine “alakabaş”, layık yerine “elyak” der. “Konuşacak elyak adam bulamıyordu” ifadesinin alışılabilir ve hemen herkesçe anlaşılacak bir ifade olmadığı ortadadır (Gürbüz, 2022 I: 36). Bilinmez, anlaşılmaz bir koku demek yerine, “laedri koku” der. “Gılzat, horgörü” gibi kelimelere başvurur. Kelimelere, etimolojiye olan ilgisi, roman içinde yaptığı hile, çare demektir; sebep, ip

demektir gibi ufak açıklamalarından belli olur. “Besmelesi silik; desem söz, demesem yüreğime köz” gibi halk dilinden deyişlere yönelir.

Anlatımı yavanlaştıran ifadelere de örnek verilebilir. Mesela yazar, kahramanın çok ağladığını, “her gün için yaklaşık iki litre ağladı” cümlesiyle vermek ister (Gürbüz, 2022 I: 132). Tatsız teşbihler bu yavanlaşmanın diğer nedenidir:

“Baldız da aynı borudan damlayan su gibi, ‘Olur, ne olacak gelsin tabii, buyursun,’ diyerek hemen musluğunu kapattı.” (Gürbüz, 2022 I: 28). Muhtemelen musluk kapatmak, konuyu sonlandırmak manasına kullanılmıştır; ancak eskilerin siyak ve sibak dediği anlam bütünlüğü, yerindelik ve tutarlılık ölçüsü hatırlanırsa, su damlasına benzetilen baldızın, aynı zamanda damladığı musluğu kapatacak fail ya da kuvvet olması gibi bağdaşmaz bir durum ortaya çıkmaktadır.

Romanlarındaki dile dair ifade edilecek bir diğer husus ise yazarın roman kahramanlarına bazen potansiyelini aşan sözler söyletmesi, onları kendilerinden beklemeyecek kelimelerle konuşturmasıdır. Mesela *Kıyamet Emeklisi*'nin önemli bir karakteri, Hilmi Baba'dır. Bu kişi, Bektaşî-Melami yolunun erenlerinden biri olarak tanıtılır. Özlü konuşur. 1975 yılının Erzurum'unda, üstelik şehir merkezinden uzakta, taşrada kıt imkanlarla yaşam süren, lüğatinin halk diline yakın olması beklenen birinin “ruh embriyosu”, “manyetik merkez”, “kariyer” gibi teknik nüanslar da gösteren ve günümüzün dilinden farksız bir üslupla konuşturulması olağan görünmez. Nitekim bu dil, bir şeyhin dili olmaktan uzaktır ve yapay kalmaktadır. Melami Babasının mütemadiyen ezbere konuşuyormuş hissini veren, kesintisiz tiratlar gibi akan konuşmaları buna ilave edilmelidir. Nuhu ve Aziz için de bu tespitin geçerli olduğu örnekler verilebilir. Yine romanın sonuna doğru, Tevhide ile görüşmeye gelen ahbabların sıradan insanlar olmalarına rağmen kırk yıllık dervişler gibi sohbet girmeleri, Gürbüz'ün aşınası olduğu kültür ve tasavvuf dilini, romandaki konuşmalara gereğinden fazla yedirmeye çalıştığı izlenimini uyandırır.

Gürbüz'ün entelektüel müktesebatının izdüşümünü çizilen portrelerde bulmak makul olsa da kültürel birikimi eserdeki vasati edebî düzlemi zorlayacak biçimde karakterlere yüklemek, roman kahramanlarını -her zaman olmasa bile- zaman ve zeminle uyumsuz; fehimlerini aşacak biçimlerde konuşturmak, en azından, dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Şule Gürbüz uzun cümleler kurmaktan hoşlanır. Bunun artık onun bir üslup özelliği olduğu, ilk eserinden itibaren sergilediği yazı karakteristiğinden anlaşılır. Bu kadar uzun cümleler kurmasının okuma kolaylığına olan katkısı tartışılabilir. Uzun cümleler bittiğinde, bir anlatım bozukluğu olup olmadığından yahut yazarın o kısımda ne anlattığından emin olmak isteyen okurun tekrar sayfanın başına dönme ihtiyacı hissetmesi muhtemeldir.

Kıyamet Emeklisi'ni *Kambur*'un önüne geçiren çizilen portrelerin gerçekçiliği, ortam tasvirlerindeki canlılık, ruh hâllerini ayrıntıya dökmesindeki başarısıdır. Bunda romanın hacmi rol oynar. *Kambur* hem yazarın ilk romanı olması hasebiyle ister istemez acemiliğin izlerini taşır hem de son romana nispetle hacimce sınırlıdır. *Kambur* 92, *Kıyamet Emeklisi* ise iki cilt ve toplam 924 sayfadır. Gürbüz, anlatım yeteneklerini sergilemek için kendisine *Kıyamet Emeklisi*'nde elverişli bir imkân sunar. Derinleşip teferruata girmek istediği bellidir. Bu romanda dil ve anlatım yönüyle *Kambur*'u aşmıştır. Üslubu iyice belirginleşir. Kahramanların iç dünyalarındaki tedirginlikleri, beklentileri, tatminkârlığı vermede başarısız olduğu söylenemez. Özellikle birinci ciltteki, Aziz ile Tevhide'nin dayısının çay bahçesinde ilk kez karşılaştığı sahne, Şule Gürbüz'ün gözlem ve tasvir yeteneğinin gelişmişliğine örnektir. İç konuşmaların aktarımından mimiklere, ruh tahlillerinden diyaloglara yazarın gündelik hayatı ve bireylerin psikolojisini ne denli başarılı biçimde eserine aktardığı henüz bu ilk kısımda müşahede edilir. Dil ve üslup özelliklerinin romanların muhtevasıyla örtüştüğünü daha iyi anlamak için eserlerin tematik özelliklerine de eğilmek gerekir. Bunu aşağıda ele alacağız.

3.2. Romanların Tematik Nitelikleri

Kambur, fiziki sorunları yüzünden kendini başkalarından eksik gören birinin dalgali ruh hâllerini konu alır. Başkahraman *kambur*, cüce, dişlerinin görünümü kötü, sağ elinin serçe

parmağı kopmuş, saçları dökülmüş biridir. Alıngandır. Sırf bu yüzden bir fırıncıyı “uzun ekmek” dediği için bıçaklar. Hayatla problemi vardır. Kendini hayat içinde konumlandıramaz. İnsanlardan hoşlanmaz. Dengesizliğe varan davranışları ve konuşmaları ile dikkat çeker. “...benim de bir idealim var; bir köpek olmak, kudurmak ve herkesi ısırarak istiyorum...” sözleri, dış dünyaya olan agresif yaklaşımını ortaya koyar (Gürbüz, 2020b: 90).

Başkahramanın dünyaya nefret ve öfkeyle bakmasının yegâne sebebi, sıradan birinde olup kendinde bulunmayan fiziki özelliklerdir. Kusurlu vücudu, ruhen de onu normallikten uzaklaştırmıştır. Olmayan ablasından varmış gibi bahseder. Çalamadığı enstrümanı yanından eksik etmez. Doğumundan daha evvel bir tarihle başlayan günlük tutar. Maceralarını sürekli zihninde yaşar. Annesini sevmez. İnsanların rutin içerisinde ölümüne sevinir. Doğmamış olmayı arzular. “İnsan soyunun devamı olmak” onu sıkır. Kendinden nefret edilmesini diler. Kısacası normallik onun kabulleneceği bir durum olmaktan çıkmıştır.

Vücudunu beğenmeyişinden dolayı derin bir komplekse girmiştir. Travmatik bir bilinci vardır. Başkalarına normal gelen söz ve tavırlar kahramanı incitir. Görünüşünden ötürü bitmek bilmez bir sinirlilik hâli, konuşma ve tutumlarında kendini gösterir. Tüm varlığa hınç duyar. Öç alma duygusu yoğundur. Kompleksinden dolayı etrafına karşı sürekli suçlayıcı tavırlar sergiler. Normal, güzel, iyi olan ne varsa defterinden silmiş gibidir. Herkesin kendisi gibi sorunlu olmasını, sorunlarla boğuşmasını ister:

“Bana sorulsa bir gün ‘Kamburunun düzelmesini mi istersin, yoksa tüm insanların kambur olmasını mı?’ diye, herkesi kambur görmek olurdu dileğim.” (Gürbüz, 2020b: 21).

Yazı işçiliğinin ve odak noktasına olan konsantrasyonun daha üst düzeye çıkartılması hâlinde, *Kambur*'un oylumlu bir romana dönüşebileceği öngörülebilir; lakin tekrarlayacağımız üzere, bu bir gençlik dönemi ürünüdür ve yazarın çıkışını, potansiyelini, sonraki eserlerinin nüveler şeklinde görülen izleklerini vermesi bakımından önemlidir.

Roman genel olarak başkahramanın niteliklerinin anlatımını, onun ruh dünyasının tanıtılmasını içerir. Karışık bir olay örgüsü eşliğinde ilerlemez. Düz, yalın bir anlatımla kendisi ile uğraşan, hayatla uyumsuz bir karakter hikâye edilmiştir. Bu romanı, Şule Gürbüz'ün benliğiyle meselesi olan kahramanları kendisine konu etmesinin başlangıcı olarak kabul etmelidir. Hayatla, çevresiyle uzlaşmayan tipleri; uyumsuzluk, aykırılık temasını *Kambur*'dan sonra yazarın çok kez işlediğine şahit oluruz. Hatta belirtilenlerin, Gürbüz'ün merkezi karakter, tip ve temaları olduğu söylenebilir.

Gürbüz'ün şimdiye dek ortaya koyduğu en iddialı eseri ise *Kıyamet Emeklisi*'dir. Romanın başkahramanı olan Aziz, iki erkek evlada sahip olan Erzurumlu bir ailenin ufak çocuğudur. 1960 doğumlu Aziz'in 2000'li yıllara doğru uzayan macerası, çocukluğundan ölümüne kadar geçen süre, yaşam tecrübeleri, kesintisiz bir sorgulamayla dolu ömrü eserin asıl mihveridir.

Başkahraman Aziz'in ev ortamında gelişmeye başlayan roman, kırk sayfanın ardından, tamamen Aziz'in geçmişi, hayat hikâyesi üstüne yoğunlaşır. Yaklaşık yüz sayfa boyunca evinden ayrılışı, Melamilere katılması ve orada gördükleri nakledilir.

Kahraman sevgisiz bir aile ortamında yetişmiştir ve bu da evinden uzaklaşmasına neden olur. Annesi, babası ve ağabeyi Adem ona mesafelidir. Kahramanın babası Halis Efendi sıklıkla susma orucu tutan, sofu, aykırılığa müsamahasız biridir. Genelde de pek konuşmaz ve evlatları ile sıcak bir iletişimi yoktur. Annesi de benzer bir profil çıkarır. Böyle bir ortamda yabancılık çeken Aziz, duygusal olarak ailesinden kopar. Yolu Melamilerle kesişir. 15 yaşında iken evinden çıkıp gider ve üç sene tekkede, onların arasında kalır. Sonra, her ne kadar ayrı yaşasa bile, ailesinin ve civarın Melamilere olan soğukluğu nedeniyle ve kendisine edilen ricalar vesilesi ile Melamilerden ayrılır. Melamiliğin itikadı bozduğu ve bozulan itikadının onarılması gerektiği düşüncesiyle kendisini bilenler yardımıyla bir Halveti-Uşşaki tekkesine yerleşir. Orada da bir sene kalır. Farklı tasavvufi disiplinler ve ailevi sorunu Aziz'i derinden etkiler. Oldukça değişir. 20 yaşına doğru artık Erzurum'da tutunamayacağı anlaşılınca, İstanbul'a gönderilir. Romanın birinci cildi böylece özetlenebilir.

Aziz, çok genç biri iken karşılaştığı Melami Hilmi Baba'dan hayatının sonuna dek

etkisinin süreceği dersler alır. Melami Babasının her hâli, sözü benliğine kalıcı biçimde nüfuz eder. Onun yanında hayatı keşfettiğini, varlığı derinden idrak ettiğini düşünür. Çevresindekilerle beraber bir cezbe halkası meydana getiren Baba'nın dizinin dibinden ayrılmak istemez:

“ ‘Baba'nın yanında kalacağım, eriyeceğim,’ dedi. ‘Anlayacağım, bana söylenenleri yapacağım, gözetleme kulesine çıkıp kendime dürbünle bakacağım, zevk alacağım, kendi perişanlığımdan, sefaletimden zenginleşeceğim, servetim olacak,’ diye düşündü... ‘Babanın anlattığı kimseler gibi olacağım, her yerim yaralarla dolacak,’ derken sevinçten gözleri dolup sesi titriyordu. ‘Her an kendimi hissedeceğim, her ânı hatırlayacağım, nerem sızlasa oraya ineceğim, o sızıyı bulup alnından öpeceğim...’ ” (Gürbüz, 2022 I: 273).

Hilmi Baba, Bektaşî-Melami anlayışını şiar edinmiştir. Etrafındakiler üzerinde kurduğu otorite ile adından söz ettirir. Serazat davranışları ve dışarıdan şirk, haram olarak değerlendirilebilecek söz ve hâlleri ile aykırı bir karakterdir. Bilinen ibadet biçimlerini görmezden gelmesi ve kendine özgü dini ritüelleri yaşatmasıyla bambaşka bir anlayışın temsilcisidir. Erzurum gibi muhafazakâr bir yerde yadınmakta, onunla beraber olanlar da dışlanma korkusundan kendilerini gizlemektedir. Bununla beraber Baba, kınanmaktan çekinmez, felsefesini beğensinler beğenmesinler açıktan dile getirmekten kaçınmaz. Mananın içte olduğuna, hakikatin çoğunlukça anlaşılmadığına dair konuşur. Himayesine aldığı Aziz'i kendi kurallarınca yetiştirir. Anlam arayışında olan ve benliğini fark eden bu gencin dediklerine önem verir. İçine doğru her gün derinleşen Aziz'in kuşkularını giderir, itirazlarını tahlil, hoşuna giden tavırlarını tasdik eder. Kahramanın ruh hâllerini, iç dünyasında karşılaştığı farklı kimliklerini adlandırır. Aziz'in değişik yanlarını teşkil eden benliklerine, onların özelliklerine istinaden “kemal, mayacı, balıkçı, emanetçi” isimlerini koyar. Aziz, en yakından ilgilendiği kimse olur.

Tekkeye yerleşen Aziz, okul hayatını askıya alır. Öğretmen Nazif, kahramanın tekrar okula dönmesi için uğraşır. Nazif de öğrencisi Aziz gibi hayatı anlamaya çalışan bir yapıdadır. Baba hakkında işittikleri, Aziz'in duruşu ve yaşantısını sorgulayışı bir süre sonra onun da yolunu tekkeye düşürür. Önce Aziz'i okula geri çağırırken görülen Nazif, bir süre sonra, sorgulamalarının neticesinde mesleğini bırakır ve birkaç parça eşyasıyla tekkeye yerleşme kararı alır. Nazif'in ansızın tekkede ölümü, kahramanın hayatında kırılma noktası meydana getirir.

Polis tekkeye gelir ve başkahraman ile Hilmi Baba'yı karakola davet eder. Formaliteler için resmî makama çağrılan ikili, başlarına ne geleceğinden haberdar değildir. Burada aile ve çevre baskısı ile Aziz, Hilmi Baba'dan kopartılır. Bundan sonrasında romanın seyri değişir. Baba, manevi evladı gördüğü Aziz'in kendinden uzaklaştırılması için polisin ve ailesinin nasıl devreye girdiğini görünce hiddetlenir. Hor görülmüş bir gence emek verdiğini ve onu bırakmak istemediğini ifade eder. Baba, aslında Aziz'in umursanmadığı ancak kendisinin ve gönüllülerinin toplumdaki yalıtılması için böyle davranıldığı kanaatinde.

O esnada Aziz'den yanında kalması için inisiyatif almasını bekler fakat umduğu olmaz. Çevre baskısı fazladır ve kahraman tercih anında pasif kalarak Baba'yı küstürür. Baba da olayın ardından bulunduğu beldeyi terk eder. Bu ayrılış, kahramanın içinde büyük bir manevi susuzluğa yol açar. Romanın sonuna kadar hakikati, benliğini, Hilmi Baba'yı arayışı sürer.

Baba'nın nasihatlerini hep can kulağıyla dinleyen Aziz'in işittikleri, onda silinmeyecek izler bırakır. Mesela Öğretmen Nazif'in ölümü üstüne, Baba'nın, insanın gölge olduğu ve gölgenin kaybolmasına üzülmemek gerektiği öğüdü Aziz'i epey sarsar. Belanın insanı kemale erdireceğini anlatan Baba, manen tamamlanmış olmak için insanlara aldırış etmemenin lüzumundan bahseder. Bu gibi sözler ve prensipler Aziz'in zihin evrenini şekillendirir. Üstelik Melamilik kulluğu, kâmil insan olmayı umursamazlıkla telif eden meşrebinden hoşlanan başkahraman, sonradan katılacağı tarikata göre, ilk müridinin serbest ancak felsefi yolunu daha samimi ve tercih edilir bulur.

Uşşaki tarikatına intisap ettikten sonra Şeyh Kemaleddin Efendi'ye bağlanan kahramanın hakikat üstüne arayışı devam eder. Ne var ki yeni müridi, anlamadığı bir teslimiyetçilik içindedir. “Allah'ı bulup ne yapacaksın?” demesi şaşırtıcıdır. Şeyhe göre kulun günaha girmemesi kafidir. Kemaleddin Efendi, çok sorgulayan yeni müridini dağ başındaki bir köye nefsinin terbiye

etmesi için gönderir. Kahraman burada ağır bir mahrumiyetle itikafa çekilir. Tırnaklarını kesmesi için bir tırnak makası bile yoktur. Sivri taşlarla ezerek tırnaklarını keser. Farelerin gezindiği bir evde yaşamaya çabalar.

Anne ve babasını yangında kaybettiği öğrenilince, itikaf süresi bitmeden dağdan aşağıya indirilir. Hayata atılma vakti gelen Aziz'e lise diploması aldırılır. Bildiklerini çoktan unuttuğunu söyleyen kahramana, ihvanın yardım edeceği, sadece ismini kâğıda yazmasının yeteceği söylenir. Bu yolla diplomasını aldıktan sonra askere gider. Askerliği, tavırları yüzünden problemliler geçer. Geri döndüğünde, kahramanın insanlarla uyumsuzluğu aşikâr hale gelir. Tarikat çevresinden birinin yardımı ile İstanbul'a yollanmak istenir. İlk cilt, kahramanın geniş bir özgeçmişini mahiyetindedir.

İkinci ciltte Aziz'in İstanbul'a tutunması, evliliği, çocuğa karışması ve etrafıyla münasebeti işlenir. Tarikat ihvanı Osman tarafından İstanbul'a gönderilen Aziz, burada yine aynı çevreden Nuhu'nun gözetimine havale edilir.

Nuhu, Aziz'den yirmi yaş büyüktür. Nuh adından bozulmuş Nuhu ile çağrılan kahraman tıpkı Aziz gibi istediğine tam olarak ulaşamamış, dilediği gibi olamamış birisidir. Yazar, Nuhu hakkında oldukça geniş bilgiler sunar. Tahsil hayatından yaşama bakışına dek pek çok ayrıntı sunulur. Bunlar romanda epey yer tutar. Nuhu'nun onlarca sayfa süren ve ayrıntılarla yüklü hikâyesinin romana hacim kazandıran hususlardan biri olduğu belirtilmelidir.

Nuhu, İstanbul'da çok zaman geçirmiştir. Şehri bilir. Aziz'in elinden tutar. Aziz, vakıflarda ufak bir memuriyete başlar. Yine onun ön ayak olmasıyla evlenip barklanır. Çok geçmeden çocukları dünyaya gelir.

Bu esnada Aziz'in evliliğini geçmiş hayatıyla kıyasladığı görülür. O, karısı Tevhide ile Hilmi Baba'nın yanındaki bacıları mukayese eder. Bacılar özverili ve müstağni iken Tevhide hep hayatına renk ister. Çocuklar yetişmektedir. Herkesin talepleri, idealleri başkadır. Bir süre sonra Aziz, aile hayatının bir çeşit "kafeslenme" olduğuna hükmeder. Çaresiz bir kabullenişle hayatına devam etse de kendi içine derinleşmek ve yalnız kalmak arzusundadır. Eve geldiği vakit, aile ortamından soyutlanmak için sürekli dama çıkması, bu arzusunun tezahürüdür.

İkinci ciltte, başkahramanın iyice kendine odaklandığı, varlığının özünü aradığı müşahede edilir. Tasavvufi bir iştiyakla Hilmi Baba'yı özler. Erzurum'a doğru yola çıkar. Sağ ise mürşidini görme, değilse onun kabrini bulma niyetindedir. Gittiğinde vefat ettiğini öğrenir. Döndüğünde ise senelerdir tanıdığı Nuhu ile sohbeti koyulaşır ve onu, bir türlü dinmeyen hakikat arayışı için rehber seçer. Sonradan Nuhu'yu mürşit bellemesinin ona bir jesti olduğunu bildirirse de Nuhu ile Aziz arasındaki manevi bağ, ıstılahi tabiriyle rabita artar.

Tevhide, kocasının bu kadar içine gömülmesinden memnun değildir. Ayrıca yetişkinlik çağına ulaşmış kızları Alev de babasından tevarüs ettiği benliğini bulma davasına soyunmuştur. Oğulları Adil'in de sıradan diğer insanlar gibi olmadığı ifade edilmelidir. Tevhide ailesindeki bu farklılığı benimsemekte zorlanır.

Romanda başkahramandan sonra önemli bir karakter olan Nuhu, tuhaf tavırları ile çevrenin ilgisini çeker. Uzun düşünme ve yalnızlık saatleri, nevi şahsına münhasır mizacı, hayatını kaplayan tecrit hâli Nuhu'yu değişik hareketlere sevk eder. Esasen başkahraman gibi bir arayışta olan Nuhu'nun, kişiliğini tam olarak bulup bulmadığı konusunda tereddüde düşüren bir sahne yaşanır. Aziz'in, benliği idrak üzerine konuşmalarından etkilenen kahraman hatıralarını, tanışık olduğu kimseleri, ömrünü gözden geçirir ve umulmadık bir davranış sergiler:

"Ne kısa ve ne manasız bir şey için benlik icat edilmiş ve o lüzumsuz şimdi anlık bir şehvetle meydana gelmiş gayrimeşru bir çocuk gibi nüfusa geçmeyi bekliyor, dedikodu ediyor, belli ki yakayı bırakmıyordu. Saatler geçmiş ve Nuhu büyük bir bunalımla saymayı bırakmış ve son çıkan rakamın yanına üç sıfır atarak meseleyi noktalamıştı. Bununla da kalmayıp kendine bir şifa olarak göğsüne asarsa okunacak büyüklükte bir kartonu kesmiş, süslemiş ve ertesi gün Aziz'e, 'Azizim dediğin gibi içimde bir nüfus sayımı yaptım ve insan değil, kişi değil, vilayet olduğumu anladım. Hep ayrı bir vilayet olduğumu zaten sezdim,' deyip Nuhu, Nüfus: 33.000, Rakım: 2.890 yazılı kartonu boynuna asmış ve Aziz'in, 'Aman yapma etme,' demesine

aldırmayarak o gün sokağa böyle çıkıp gezmiş, yazıyı okumaya çalışanların önünde de durmuş, kendini okutmuştu.” (Gürbüz, 2022 II: 434-435).

Özünü tanıma meşgalesinde, kalender meşrepliği, halkın kınamasından çekinmez tavrını mizahi bir dille Nuhu üstünden yansıtan yazar, bu kısımlarda ve devamında ince, nükteli bir dil kullanır. Nuhu akşam üstü eve sığamaz olur ve yollarda gezinirken başkahramanın oğlu Adil'e denk gelir. Adil baygın vaziyettedir. Nuhu'nun mecalsiz şekilde Adil'i kaldıramadığı ve civardaki gençlerden yardım isteyip hem kendini hem Adil'i gençlerin sırtında taşıdığı kısımlar tebessüm ettirir. Gürbüz'ün yazarken mizah ve ironiden faydalandığı, yeri gelmişken ifade edilmelidir. Nitekim yazarın, “Bir şeyleri anlatma yolunda ironi, biraz benim koltuk değneğim.” demesi görüşlerimizi teyit eder (Göktürk vd., 2022: II).

Romanın sonuna doğru, Aziz artık yoğunlaştığı mana arayışında münzeviliğe soyunur. Ölümüyle noktalanacak bir itikafa girer. Etrafına da bunu sezdirir. “Kıfaf-ı nefis kabilinden” birkaç zeytin ve bir bardak su ile yaşamını idame ettirir. Tevhide telaşlanır. Tanıdıklarını, eşi dostunu Aziz'i vazgeçirmeleri için çağırır. Tevhide'nin annesi ve Nuhu, başkahramanı görmeye gelir.

Aziz, münzeviliğinde ve itikafında sebatkardır. Nuhu, onun arayışında, ölümü dahi göze alacak kadar kararlı olduğunu ve ruhen çok olgunlaştığını hisseder. Bir zamanlar gözetilmesi için kendine ısmarlanmış olan bu genç, sonradan müşterek ızdırabı ve kaygıları paylaştığı yol arkadaşı olmuş; şimdi ise hakikat arayışında onu fersah fersah geride bırakmıştır. Durumu kavrayan Nuhu, aralarındaki mürşit-mürit ilişkisinin değiştiğini anlatacak biçimde Aziz'e, “Pirim” diye hitap eder. Gerçek mürşidin o olduğunu kabullenerek, Aziz'in yanından sükunetle ayrılır.

İtikafa çekilen başkahramanın gayesini, ruh hâlini anlatan su satırları nakletmek uygun olacaktır:

“Şimdi odaya girdim ve cezalı bir çocuk gibiyim sadece. Şimdi murat ettiğim şeye ne kadar uzağım, kendimin maskarasıyım. Ama biliyorum ki bunlar da hazırlık. Günlerce sersem gibi duracağım ama o sersemliğin de bir baş döndüren hali o sersemin de yüzüne bir bakan olacak, umuyorum. Yatağa sırtını vererek oturdu. ‘Ben,’ dedi alçak sesle, ‘sıyrılmak, sahte benliklerimden ayrılmak, cevherimle baş başa kalmak isityorum. Cevher derken ne dediğimi neyi kastettiğimi biliyorum. Onu binlerce kez duydum hissettim tanıyorum. Ne istediğini de biliyorum. Önce üstümdekileri atacağım ona yakın sahte benliğim var... Artık dökülüyoruz. İçimi boşaltacağım, içim neresi ise belki de bütün dünyadır ama orayı boşaltacağım. O hıçkırık ile baş başa kalacağım. İçim boşalınca eski bir kırba gibi mi kalacak, insan böyle bir canlı mı, kuru bir kırabaya mı döneceğim, hiç bilmiyorum ama o yangını tutuşturmadan ve kendimi kendimle kızıştırıp çıkardığım yangına yine kendim atlamadan ve bitmeden bu odadan çıkmayacağım.” (Gürbüz, 2022 II: 492).

Yukarıdaki pasaj, kitaptan yazım hataları ve noktalama işaretleri eksikliğiyle olduğu gibi alınmıştır. Bu tip hatalar, Şule Gürbüz'ün incelediğimiz bütün eserlerine şamildir. Tashih yoluyla izale edilmeyi beklemektedir.

Alıntıda geçen “benlik, cevher, yangın” kelimelerinin tasavvufi bir cephesi bulunur. İcini boşaltmak, kalbini masivadan arındırmak manasındadır. Yangını kendinle kızdırmak yine deruni bir söylemdir. Ayrıca yangın, başkahramanın anne ve babasının elim akıbetini hatırlatır. Babasının, suskunluk orucunda olduğundan, yangında dahi hiç sesini çıkarmadan konulan kuralları muhafaza edişi akla gelir. Evladı olan Aziz'in de itikafını böyle nitelemesi, sanki babadan oğula mistik bir tevarüsü ihsas eder.

İtikafa girdiğinde elli yaşında olduğu öğrenilen kahraman, az gıda ve tecridin nihayetinde fazla dayanamaz. Hastaneye kaldırılır ancak onu hayatta tutamazlar. Romanın finalinde başkahramanın Kemal diye adlandırılan benliğiyle konuşmalarına şahit olunur. Burada geçen “kıyamet emeklisi” ifadesi, romanın isminin ilham kaynağı gibidir. Aziz, akıl balığ olduğundan beri, kendi öz varlığıyla didinip uğraşması ile geçen, manayı idrak etme ve dünyevilikten arınma meşguliyetinden emekli olmuştur. Kendi kıyametini yaşamış ve gözlerini dünyaya yumarak bir

nevi emekliliğe ayrılmıştır.

Romanın son cümleleri ise Aziz hayattan ayrıldıktan sonra, binlerce yıldır süregelen süre gelen o tabii-insani döngüyü akla getirir:

“Kim ölse ne olsa hükmü yok dercesine ötüyordu kuşlar. Dünya sımsıkı kapalıydı hâlâ. Ne kadar uğraşılrsa kabuk sımsıkı kapalı, içindeki içindeydi.” (Gürbüz, 2022 II: 523)

Hayatın içinde varoluşunu anlamlandırmaya çalışan, ontolojik problemlerle ilgilenen insanların sayısı azdır. Çoğunluk, yaşamın akışına kendisini kaptırır. İnsanların ekserisinin yaratılış, kimlik, mavera gibi kavramlarla problemi yoktur. İçini boşaltarak nefsini temizlemeye, masivadan uzaklaşarak kalbinde hakikate yer açmaya çalışan Aziz'e mukabil, dünyanın sımsıkı kapalı oluşu, bir çeşit metafizik kontrasttır. “İçindeki içindeydi” deyişi ise aynı manaya gelen meşhur “Fîhi Mâ Fîh” adlı tasavvufi eseri çağırıştır. Tasavvufa merakını beyan eden, İbn-i Arabî'den bahseden Gürbüz'ün, yıllardır işlediği temalardan da kestirilebileceği gibi Mevlana'nın bu kitabına bir göndermede bulunduğu açıktır. Başkahraman gitmiştir ama dünya hâlâ bir oyun ve eğlence yeri olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Gürbüz'ün sembolizmle dem vurduğu husus, geçmiş nice sufilerin günümüze dek aktarılan tasavvufi-spiritüel öğreti ve trajedilerine, ehlinin anlayacağı bir atf olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Şule Gürbüz, verdiği demeçlerden, yazdıklarından anlaşılacağı gibi yoğun bir okuma serüveni olan, Doğu'nun ve Batı'nın felsefe ve kültür yüklü temel metinlerinin aşınası bir yazardır. Sanat tarihi ve felsefe tahsilinin yanında, din ve tasavvuf ilgisi, müzikten saat tamirine geniş bir merak sahasının oluşu onu, değişik kaynakların besleyiciliğiyle entelektüel olarak geliştirmiştir. Eserlerinde de bu donanımı gözlemlenir.

Bilgi birikimi, spesifik yoğunlaşmaları temalarında, kahraman ve olay kurgularında belli olur. Bazen kendindeki birikimi konsantrasyon biçiminde eserlerine yükler. Bu da ayrıntıya çok girilmesine neden olur. Hikâyelerinde de son romanında da ayrıntıların fazlalığı okuma temposuna tesir eden bir faktördür.

Şule Gürbüz, röportajlarında, kendine ve yazdıklarına dair çokça ipucu verir. Bu ipuçlarının yardımıyla diyebiliriz ki bazı yerlerde duygu durumlarını, ruh hallerini derinlemesine verdiği kahramanların hayatlarına tafsilatla odaklanması, Gürbüz'ün, esasen kendindekini aktardığını sezdirenen bir noktaya varır. Eserlerin biyografik ya da otobiyografik özellikler göstermesi kusur addedilemez fakat bu özelliklerin okumayı zorlaştıracak yoğunluk ve uzunluk içerip içermediği daima yazarın özdenetiminde olmalıdır. Açıkçası, eserlerindeki pek çok ayrıntının eserin tabii ritmine olan katkısı sınırlı görünmektedir; bunların çıkarılması hâlinde gerek okuyucunun okuma temposunun gerekse eserin tabii akışının dinamizm kazanacağı öngörülebilir.

Bu noktada, yazarın anlatma arzusundan da söz edilmelidir. İlk ürününü oldukça genç yaşta yazması, hikâye kitaplarının basılması için duyduğu heyecan ve sabırsızlığı söyleşilerinde dile getirişi, bin sayfaya yaklaşan son romanı ve yukarıda dile getirdiğimiz ayrıntı üstünde çok duruşu Şule Gürbüz'ün anlatma tutkusuna işaret eden verilerdir. Bu tutkunun yazarın donanımını aktarma isteğiyle ilgisi kurulabilir. Mamafih o, ilk hikâye kitabında, *Öyle miymiş?* eserinde ve bilhassa *Kıyamet Emeklisi*'nde gözlemlediğimiz kadarıyla söz söyleme hazzının cazibesine yer yer kapılır. Sözü uzatmaya meyyal tavrı, zikredilen eserlerindeki ayrıntılarla dolu kısımlardan tespit edilir. Gürbüz'ün bu durumun farkında olmadığı ise ilk eserlerinden son kitabına dek benzer durum veya örneklerin tekerrüründen saptanır.

Ayrıntılar konuyu aydınlatmada, bütünü süslemede işlev görür. Lüzumsuzca erişince eserin ritmi bozulur, okuma temposunun düşmesine sebep olur. Gürbüz'de işlev görmeyen, aşırılığın eşiğine ulaşan hatta bu eşiği aşan ayrıntılar dikkat çekicidir. Bunlar gereksizce saptığı, sözü uzattığı intibaini uyandırır ve okurla eserin mesafesini açar.

Yazarın söz söyleme şevkini ve teferruata yoğun yönelişini sınırlamasının eserlerinin hacmine, niteliğine ve okur kitlesinin artmasına olumlu tesirleri olacağı tahmin edilebilir.

Gürbüz, "Benim ömrüm kendimi hırpalamakla geçti" der. Eserlerinde oluşturduğu gerilimler, ortaya koyduğu karakterler de bu anahtar cümleye bağlanır. Hikâyelerindeki tipler, romanlarındaki karakterler genellikle hayatla, aileleriyle, varoluşları ile sorunları olan insanlardır. *Zamanın Farkında* kitabındaki Aslan Bey, *Coşkuyla Ölmek*'teki Sadullah Efendi, *Kambur*'daki başkahraman, *Kıyamet Emeklisi*'ndeki Aziz, Hilmi Baba, Nuhu, Nazif âdeta Gürbüz'ün stereotip kahramanlar repertuarını verir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Hemen hepsi problemlili, şüpheli, gayrimemnun kişiliklerdir. Arayışları vardır. Onların felsefi, ontolojik, tasavvufi arayışları; içinde yer aldıkları metinlerin izleklerini tayin eder.

Anlam arayışı içinde olan, mütemediyen hayatın ve varlığın anlamını sorgulayan kimselerin Şule Gürbüz'ün eserlerinin önde gelen kahramanları olması; kendini çok hırpaladığını ifade eden, zikredilen meseleler üstünde konuşan yazarın ruh dünyasının, zihni meşguliyetinin onun eserlerine olan izdüşümü gibidir.

Felsefe yüklü metinleri benimsediğini dile getiren yazarın tematik havzası da bu minval üzeredir. Varoluş, zaman, ölüm, iç muhasebe, kimlik, hayatın anlamı, idealler, beşerî münasebetler Şule Gürbüz'ün temel meselelerini oluşturur. Tematik rezervi, ana hatları bakımından kavramlar, olgular etrafında şekillenir. Yazarın külliyatı da -genel olarak- büyük ve bitmeyen bir sorgulayışın çevresinde verilmiş ürünler şeklinde nitelenebilir.

Gürbüz'ün hikâyeleri, onun uzun soluklu bir forma yürüyüşü için yaptığı temrinler gibidir. Hikâyelerindeki gözlem gücünün, tahlil ve tasvirlerin gitgide ilerlediği; *Kıyamet Emeklisi*'nde ise bu özelliklerin daha olgunlaştığı müşahede edilir. Yazarın hikâye eserleri, üslubunun alametifarikası olarak değerlendirilebilecek uzun cümleleriyle dikkat çeker. Bu tarz cümlelerin makale içinde belirtilmiş handikapları olsa da kelime hazinesinin ve temayla uyum arz eden dilinin avantajıyla Gürbüz, ahenk ve denge yakalayarak kendine has bir metin ekolojisi meydana getirmiştir. Gürbüz'ün üstün yanlarından biri, işleyeceği konu ne ise onunla uyumlu bir dil elde etmesindeki maharetidir. Dinî bir hava tesis etmek, o yönde bir mevzu hikâye etmek istediğinde sure isimleri, hadisler, camii ve muhafazakâr semtlerin adları, tasavvufi literatür ağırbaşlı insanlar ve tavırlar derhal metni arzu edilen istikamete yöneltir. Farklı bir yönelişte de müzik dünyasından popüler kişiler, piyes yazarları, Batı'dan isimler, seküler yaşam biçimleri metni kuşatan ve istenilen havayı veren unsurlar olur. Kelime kadrosu açısından dili ve bir bütün olarak üslubu, tematik çemberinin dışına taşan gereksiz unsur barındırmaz.

Denemeleri için de bu son tespitin büyük ölçüde geçerli olduğu söylenebilir. Denemelerinde, düşünen biri olarak iç döker. Felsefi sorgulayışları öne çıkar. Hayatın bir aydının görüşleriyle yorumlandığı düşünülebilir. Şule Gürbüz'ün yazarlık vasıflarından biri, denemelerinde çok belirginleşir. O da konuyu uzun ve derin düşündüğünü, nitelikli tahlil ettiğini gösteren veciz cümleleridir. Yazarın aforizmaya yakın söyleyiş biçimi, cezbeden taraflarından biridir. Bu tip söyleyişlere *Kıyamet Emeklisi*'nde de rastlarız.

Kıyamet Emeklisi, diğer romanı olan *Kambur*'dan ayrı tutulmalıdır; çünkü biri ilk gençlik, diğeri olgunluk dönemi eseri olması hasebiyle birbirinden epey farklıdır. Yazarın son romanında, her bakımdan kendisini geliştirdiği görülür. Bu romandaki iki mühim zaafının ilki, hacmi sebepsiz artıran teferruata dalmış olması; ikincisi de kahramanları kendi zihni birikiminin diliyle, bazen zorlamayı andıran ve yapmacığa düşen tasavvufi bir üslupla konuşurmasıdır.

Gürbüz'ün incelediğimiz kitaplarının tamamı için rahatça ve kendimizden emin bir biçimde genelleyebileceğimiz bir hüküm ise eserlerinin hepsinde noktalama ve imla problemleri olduğudur. Hatadan mümkün merteye arındırılmış metinlerle okurları buluşturmak, yayınevlerinin ödevi olduğu gibi edebî kamuya olan saygının da bir ölçütüdür. Yazarın sekizinci baskıya ulaşan kitaplarının dahi hâlen tatminkâr bir tashihten geçirilmediğini belirterek, okurlara ve edebiyata karşı yazarı ve yayınevini sorumluluklarına dair uyararak, edebiyat araştırmacısının bir görevidir.

Şule Gürbüz, çağdaş bir yazar olarak, kuvvetle muhtemel yazı hayatına devam edecektir. Şimdiye kadar düzyazı sahasında verdiği eserlere dair bir panorama sunan bu makale, zaafı ve güçlü yönleri ile yazarın sanatının anlaşılmasını amaçlamıştır. Sanatın uzun bir yol olduğu ve kalıcılığın kolay olmadığı hatıra gelirse, Gürbüz'ün yarına neler bırakacağında, edebiyatımızda

tutacağı mevkide bundan sonrasının daha çok belirleyici olabileceği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Aras, E. (2021). Postmodern Yazında "Diyalektik Duyuş": Şule Gürbüz'ün Kambur'u, ERDEM 34(81), 23-40.

Gürbüz, Ş. (2020a). Zamanın Farkında (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürbüz, Ş. (2020b). Kambur (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürbüz, Ş. (2021a). Coşkuyla Ölmek (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürbüz, Ş. (2021b.) Öyle miymiş?, (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürbüz, Ş. (2022) Kıyamet Emeklisi I (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürbüz, Ş. (2022) Kıyamet Emeklisi II (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Göktürk, Y. vd. (2022). Şule Gürbüz'le A'dan Z'ye - I / 11 Temmuz. <https://birartibir.org/peter-gabrielin-feryadi-nahid-sirrinin-heyheyi/> (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

Göktürk, Y. vd. (2022). Şule Gürbüz'le A'dan Z'ye - II / 14 Temmuz. <https://birartibir.org/karincanin-elini-sikmak/> (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

Göktürk, Y. vd. (2022). Şule Gürbüz'le A'dan Z'ye - IV / 17 Temmuz. <https://birartibir.org/insan-kendi-kendinin-hayal-kirikligidir/> (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

EXTENDED ABSTRACT

A contemporary and popular writer, Şule Gürbüz has written works in various genres from poetry to novels, from theater to stories. It is seen that Gürbüz, who started writing at a very young age, has a great passion for literature. This article will focus on the prose works of the author.

Only the theater play *Ne Yaştadır, Ne Başta Akıl Yoktur* will be excluded. Therefore, his works *Kambur*, *Zamanın Farkında*, *Coşkuyla Ölmek*, *Öyle miymiş?*, *KıyametEmeklisi* will be discussed in chronological order.

These works were first categorized and classified according to their genres, and each literary genre was examined under a separate heading. Under a general title, the language and stylistic features and thematic qualities of the works were examined.

In our research, first the author's story books, then his essays and finally his novels will be discussed. Chronology and thematic continuity were taken into account in the ordering in the review. Although his first work is a novel, it should be reported that Gürbüz had a 92-page novel experience in *Kambur*. Then came the story and essay books.

On the other hand, *Kıyamet Emeklisi* is both at the end of the work chronology and has a quality that provides a summary of the author's pen experiences up to himself. It is observed that the previously covered themes take place with a different depth in this last book. As a matter of fact, the volume and voluminous structure of the novel also creates a suitable literary ground for such an ordering.

Şule Gürbüz's knowledge, specific concentrations are evident in her themes, hero and event fictions. Sometimes he concentrates her own accumulation on her works. This leads to too much detail. The excess of details in both his stories and his last novel is a factor that affects the pace of reading.

Şule Gürbüz gives a lot of clues about herself and her writings in her interviews. With the help of these clues, we can say that in some places, Gurbuz's focus on the lives of the heroes, in which she gives his emotional states and moods in depth, reaches a point that suggests that she is essentially conveying what he has in himself. It cannot be considered a fault that the works show biographical or autobiographical features, but whether these features contain density and length that make it difficult to read should always be under the self-control of the author. Frankly, the contribution of many details in his works to the natural rhythm of the work seems limited; If these are removed, it can be predicted that both the reading tempo of the reader and the natural flow of the work will gain dynamism.

It can be predicted that limiting the author's enthusiasm for speaking and her intense focus on details will have positive effects on the volume, quality and increase of the readership of her works.

The types in her stories and the characters in her novels are usually people who have problems with life, their families, their existence.

Almost all of them are problematic, skeptical and dissatisfied personalities. They are seeking. It determines the themes of the texts in which they are involved in their philosophical, ontological and mystical quests.

Those who are in search of meaning and constantly question the meaning of life and existence are the leading heroes of Şule Gürbüz's works; It is like the projection of the mental world and preoccupation of the author, who states that he beats himself up a lot and talks about the mentioned issues, on her works.

The thematic basin of the author, who stated that he adopted texts loaded with philosophy, is about this way. Existence, time, death, internal accounting, identity, meaning of life, ideals, human relations constitute the main issues of Şule Gürbüz. Thematic reserve is shaped around concepts and facts in terms of its main lines. The author's corpus can also -in general- be characterized as products given around a great and unending questioning.

The author's story works draw attention with their long sentences, which can be considered as the trademark of his style. Although such sentences have handicaps stated in the article, Gürbüz has created a unique text ecology by catching harmony and balance with the advantage of its vocabulary and

language that is in harmony with the theme. One of the superior aspects of Gürbüz is his skill in obtaining a language that is compatible with whatever his subject is. When he wants to establish a religious atmosphere and to narrate a subject in that direction, the names of the surahs, hadiths, the names of mosques and conservative districts, mystical literature, dignified people and attitudes immediately direct the text to the desired direction. In a different orientation, popular figures from the music world, playwrights, names from the West, secular lifestyles are the elements that surround the text and give it the desired atmosphere. In terms of vocabulary, his language and style as a whole do not contain unnecessary elements that go beyond the thematic circle.

It can be said that this last finding is mostly valid for the experiments as well. In his essays, he sighs as a thinker. Philosophical questions come to the fore. It can be thought that life is interpreted with the views of an intellectual. One of the authorship qualities of Şule Gürbüz is very evident in her essays. Those are her concise sentences that show that she thinks long and deeply about the subject and analyzes it in a qualified way. The author's way of saying close to aphorism is one of her attractive sides.

A conclusion that we can easily and confidently generalize about all of Gürbüz's books is that there are punctuation and spelling problems in all of her works. Bringing readers together with texts that are free of errors as much as possible is a measure of respect for the literary public, as well as the duty of publishing houses. It is the duty of the literature researcher to warn the author and the publishing house about their responsibilities to readers and literature, by stating that even the author's books that have reached the eighth edition have not been satisfactorily revised.